Dlusztus Imre

Vízlépcsőd

„Bősi ülésszak"

Szeged – Novum Kft.
1989

ISBN 963 02 6274 6

Isteni szilencium

— Tételezzük fel, hogy ön lapszerkesztő és meg akar jelentetni egy cikket, de a megyei pártbizottságról átszólnak és kérik, vegye figyelembe, hogy embargó alatt van a téma. Mit tesz?

— Figyelembe veszem a kérést.

— Rosszul teszi, mert a megye nem adhat ki embargót. Hanem ki?

— A pártközpont agit.-prop. osztálya.

— Nem.

— A Központi Bizottság.

— Nem.

— A KB titkársága.

— Az sem. Gondolkozzék egy kicsit!

— . . .

— Egyedül a Jóisten.

Ez a beszélgetés az újságíró-iskolán hangzott el, a szakvizsgámon. Ma is előttem látom azt a magas homlokú, pengeszájú vizsgáztatót, aki maga is jó néhány tiltás kiadásakor fölemelte a telefont. Ettől függetlenül joggal buktam volna el — ha szerepelek a pótvizsgáztatási tervben —, mert az újságírói munkát alapvetően szabályozó törvény nem tud tiltásról, embargóról vagy szilenciumról, tehát nincs is, különösen nem egy vidéki pályakezdőnek, aki csak egy föltételezés csapdájában élheti át, mit is jelent szerkesztőnek lenni Magyarországon.

Nem kell bizonygatnom — a lábam kisujján is görgött az izzadtság —, megtanultam a leckét.

Ehhez képest — mondanánk kamaszos felszabadultsággal — egy esztendővel később mint éhezők egy falatka kenyérre, úgy vetették magukat ránk, újságírókra, a szilencium utáni első szervezett találkozón a vízügy magas rangú szakemberei. 1986 májusának utolsó napjaiban tollnokok egy csoportjának

hosszú hallgatás után először mutatták meg a Dunakilitinél (
Bősnél folyó építkezést, és először magyarázták el szemléltet
is a bős—nagymarosi vízlépcső működési elvét.

Mondom, olyan közléséhség jellemezte a velünk utazó vizε
seket (ezt ott tanultam), mintha eddig idegen ajkú vagy va
emberek között éltek volna évekig, és a kirándulás után me
hetekig azt meséltem mindenkinek, milyen panaszosan, sért
dötten sorolták érveiket a letechnokratázott műszakiak.

Szóval átálltál, mondták beszámolómat hallgatva ismerősei
mintha a vizesek korábban elhallgatott érveinek puszta föl
idézése azonos lenne az elvtelen, számító kormánypártisággа
Holott ebben az ügyben semmi sem áll messzebb tőlem, mi
a kormánypártiság. Hogy miért? Például a sajtóirányítás dik
tatúrája, a mesterséges medrekbe terelt hírfolyamok, az infor
mációáradat köré emelt magas gátak miatt, legvégül pedi
azért, mert 1988 őszére, mikor a parlamentnek döntenie kelle
az építkezés sorsáról, már nem lehetett jó döntést hozni.

Ezt a parlamenti ülésszakot — a mi bősi látogatásunk utá
újra elrendelt szilenciumot követően — rövidke magyar glas
noszty előzte meg. 1988 nyarán, mint duzzasztás után az á
ránk zúdult a nyilvánosság összes energiájával, sodró hull
maival és fölgyülemlett szemetével, hordalékával, felkavaro
mérges üledékével. És zuhogott a híráradat — a maga kijelöl
medrében...

Persze igaztalanul értékelem túl a szabályozott, gátakkal é
erőművekkel manipuláló tömegtájékoztatást. Mert a sajtóirá
nyítás elveszített egy komoly versenyt: az ellenőrzési pontj
alatti monopólium jóval alacsonyabb hatékonysággal most
mosogatta az elméket, mint az amatőrökből szerveződő, kisipar
módszerekkel élő zöldek, alternatívok hírfolyama. Persze mié
éppen a tájékoztatásban legyen hatékonyabb a merev nagy
üzem, mint a kisvállalkozás?

Kérdezhetne ön is, Tisztelt Olvasó! Például azt, hogyha a saj
tótörvényben szó sincs embargóról, akkor a sajtó munkása
miért nem élnek a nép egyszerű fiaitól kapott megbízatással
És akkor visszakérdezek: láttak már magyar laktanyát?

Ül a toronyban az őr, hátát a külvilágnak fordítva, szeméve
a belső utakat ellenőrzi: jön-e az üti vagy az ütihá? A reflekto

is befelé állítva, nehogy meglephesse az ügyeletes tiszt vagy helyettese.

Hát ilyen a mi sajtónk. Befelé figyelünk, alany és állítmány helyett osztályvezetőkben és titkárokban gondolkodunk, megérdemlünk minden embargót, tiltást, szilenciumot.

És kérdez az üti: honnan veszi ezt a szilencium dolgot?

Bajban vagyok. A tiltást nem rögzítik, mint anno a cenzor, hogy miért nem mehet az anyag. A tiltás szóbeli, többszöri és megismételhető. A tiltás fantomokat szül, a tiltás fétiseket tételeztet föl. A tiltás tabu.

Nehéz bármilyen írásnyomot találni ezen a táblán. Ezért örültem meg nagyon, amikor a kezem ügyébe került Varga Miklós környezetvédelmi és vízgazdálkodási államtitkárnak Zányi Jenőhöz, a Magyar Gazdasági Kamara alelnökéhez 1988. augusztus 26-án kelt levele, melyben többek között ezt olvashattam: „Egyetértek azon véleményével, hogy a bírálat legfőbb kiváltó oka a közvélemény tájékoztatásának hiánya volt. Ezzel kapcsolatos tény: A Kormány a magyar—csehszlovák — szüneteltetéssel kapcsolatos — tárgyalások, ill. egyes további kutatások befejezéséig sajtózárlatot rendelt el."

Meggyőződésem, hogy a tiltások burkában épülő erőműrendszer építésének folytathatóságáról 1988 nyarán—őszén már lehetetlen volt jó döntést hozni. Bárhonnan közelítjük meg ezt a kérdés- és építéskomplexumot, bármilyen tudományos érvrendszerben gondolkodunk, a mű összetettsége és tudományágak fölötti hatásrendszere miatt képtelenség egyértelmű igazságot kimondani. Egymásnak azonos tudományos szinten ellentmondó nézetek ütköznek össze a vízépítés, a hajózás, az árvízvédelem, az energetika, a gazdaságosság, az ökológia, a mezőgazdaság, a közegészségügy vagy a határrendezés jogi kérdéseiben. Minden mindennel összefügg, sok igazságot igazságok oltanak ki. Óriási és szörnyű a beruházás körül kialakult eszmei zűrzavar szakmai, de főként nem szakmai körökben.

Egyetlen egy kérdésben mondja mindenki ugyanazt. Kár volt a tiltásért, hibáztatok, hibáztunk, nyilatkozta zöld, kék, vörös és falfehér egyaránt.

Ezért szól ez a könyv az építkezés — de főleg az üzemeltetés — elképesztő bizonytalanságai mellett az amatőr sorban tartott, ám a profik táborába (is) igyekvő politikusok, a parlamenti képviselők munkájáról, lehetőségeiről, álláspontjaikról.

Lássuk hát, hogyan lehet törvényt hozni vízlépcsőbe húzva?

Ördögszekér

A történet még az első világháború előtt kezdődött. A Dun
jobb hajózhatóságáról már akkor születtek komoly elképzelé
sek, a bős—nagymarosi vízlépcső közvetlen előzményekén
azonban az 1948-ban létrejött Belgrádi Konvenció jelölhet
meg. Az ekkor megalakuló Nemzetközi Duna Bizottság ajánlá
sokat dolgozott ki a hajózható szakaszokra, s ezek alapján ala
kította minden Duna menti ország a maga folyami szakaszát
A Duna Bizottság — áttekintve a hajózás összes megoldand
gondját — 47 vízlépcső építését vette tervbe. Ezek közül 1988-i
30 készült el, és négy vízlépcső építése folyik. A Duna legne
hezebben hajózható három szakasza közül az 1960-as évekr
elkészült a torkolatnál a Sulina-csatorna, 1972-től áll szolgá
latban a Vaskapu vízlépcső és mára csak a Rajka—Gönyű kö
zötti gázlós szakasz megnyugtató rendezése várat magára. El
sősorban ezt szem előtt tartva lépett kapcsolatba a csehszlovák
és a magyar vízügyi szakma, és 1951-től ötvennél is több el
rendezési, működési, hasznosítási tervváltozat született.

1951-ben természetesen a két ország kormánya egyezett me
abban, hogy az államhatárt képező Duna-szakaszt közösen
hasznosítsák. Ma már nehéz megállapítani, hogy a területren
dezési, hajózási, árvízvédelmi és energetikai szempontok közü
melyik mikor élvezett elsődlegességet. Ez a négyes valahogy
úgy görgött egymásba kapaszkodva a tervasztalok fölé hajló
kollektív elméjében, mint pusztában az ördögszekér.

A történet néhány állomása önmagáért beszél. A KGST 195
áprilisában, berlini tanácskozásán határozott úgy, hogy a Duna
Dévény—Fekete-tenger közötti szakaszát „komplexen kel
hasznosítani". Az érintett dunai államok közreműködésével, a
moszkvai GIDROPROJEKT szervező munkájával közös tanul
mány készült, amelyet a KGST-nek az ügyben illetékes állan
dó bizottságai 1961-ben elfogadtak. Ez az összefoglaló terv ma

gában foglalta a magyar—csehszlovák közös Duna-szakasz együttes hasznosítását célzó gabčikovo—nagymarosi vízlépcsőrendszer átfogó terveit.

A berlini döntést követően két és fél évvel Magyarországon kormányhatározat intézkedett a magyar—csehszlovák közös Duna-szakasz vízenergiájának hasznosításáról.

1963. április 20-án kétoldalú kormánybizottsági ülésen megállapodtak abban, hogy a vízlépcsőrendszert — a költségek azonos mértékű vállalásával — fölépítik, a közös beruházás programját pedig 1964-ben kidolgozzák. Hatesztendős, vitákkal teli előkészítés következett ezután. Idő közben északi szomszédunknál a nemzeti értékek megelőzték a vízerőt a föltétlenül hasznosítandó dolgok listáján, s a magyar „fél" sem teodolit állványokkal lépte át az öreg Duna mélyén húzódó államhatárt. A látogatás után Prágában azon fáradoztak, hogy a politikai órákat a Kreml toronyórájához igazítsák vissza, így csak 1971-ben jött el az idő a tárgyalások folytatására. A Magyar—Csehszlovák Gazdasági és Műszaki-Tudományos Együttműködési Vegyes Bizottság ebben az évben határozott úgy, hogy felújítják az eszmecserét, a tervezést. De hiába árasztotta el a gulyáslevesszagú konszolidáció a magyar partnert, és hiába borított vastag, hófehér leplet a közeli eseményekre a gazdagon áradó sörök habja odaát, a következő állomást csak 1973-ban értük el: ekkor alakult egy vegyes bizottság, amely elfogadta a közös beruházási programot és az államközi szerződés alapelveit.

1974 jól kezdődött. A Csehszlovák Szövetségi Kormány január 24-én elfogadta a vízlépcső létesítésére és üzemelésére vonatkozó felterjesztéseket, s hasonlóképp igent mondott a magyar minisztertanács is február 14-én. Ne feledjük, a KGST ekkor egy hatalmas, illatozó virágoskerthez hasonlóan élt tudatunkban, és az egymást fejő sovány tehenekről talán még az a néhány tucat politikai elítélt sem beszélt, akik végzetesen kiszorultak nagy vívmányunkból, a nemzeti közmegegyezésből. Erre gondolva senkit sem lephet meg, hogy még ennek az évnek a tavaszán magas szintű párt- és kormányküldöttség tárgyalt Csehszlovákiában a vízlépcsőrendszer építésében történő szovjet támogatásról.

Az utolsó előtti felvonáshoz érkeztünk ekkor. A nemzetgaz-

daság foszladozó mellényzsebe dollárral volt dugig, midőn az Állami Tervbizottság hozzájárult a beruházás további előkészítéséhez. És 1975. november 20-án a Minisztertanács a beruházási javaslatot a nemzetközi tárgyalások alapjául elfogadta.

A megerősítő okiratok kicserélése után 1977. szeptember 16-án Budapesten a magyar és szlovák nyelven írt szerződést kézjegyével hitelesítette Lázár György és dr. Lubomir Štrougal. Ez a szerződés a Magyar Közlöny népes olvasótábora számára a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1978. évi 17. számú törvényerejű rendeleteként vált méltán népszerűvé.

Szerencsére egy-egy személyes sorson keresztül is be lehet mutatni, hogyan forgott, pörgött az ördögszekér. Dr. Perczel Károly 1965 és 1978 között a magyar—csehszlovák közös tervek kidolgozásában mint a településfejlesztési albizottság tagja vett részt. „A vízi szállítás javítása a vízlépcső eredeti követelménye" — írja dolgozatában már „független" szakértőként a Városépítés 1987/1. számában. Az egységes európai hajótípusok számára kellett hajózhatóvá tenni a Dunát, ezért elsőként 2,4 méter hajózási mélységet és 120 méter hajózási szélességet kellett előállítani. Az egyezményes terv ezután az Európa I. osztálynak megfelelő vízmélységet, a 3,5 méteres hajózási mélységet írja elő, ez a következő megvalósítandó feladat.

Mivel Perczel Károly 1974 és 1978 között — a vízlépcső által érintett területek rendezéséért felelős vezető — tervezőként dolgozott, majd 1980-tól öt évig a területrendezés koordinátoraként tevékenykedett, elsősorban ebből a szempontból vizsgálja a beruházást. „A Duna utolsó zátonyos szakaszának megszüntetése nagyobb távlatban különös előnyökhöz juttathatná országunkat, ha megvalósulna a Duna—Majna—Rajna transzeurópai vízi út — írja Perczel. — Ez ugyanis az Északi-tengert a Fekete-tengerrel fele olyan távolságban kötné össze, mint a mai, a Gibraltári-szoroson keresztül egész Európát megkerülő tengeri út. Ez Magyarországot és Csehszlovákiát a tengerparti kikötőkkel rendelkező országok külkereskedelmi előnyeihez juttatná, mert bekapcsolná országunkat Európa egyik fő kereskedelmi és közlekedési áramlatába. Ebben a perspektívában gondolkodva indokoltnak látszott, hogy a Magyar—Csehszlovák Vegyes Bizottság és a magyar kormány kiküszöbölje az áruval megter-

helt hajók áthaladását évi 100 napig akadályozó zátonyos szakaszt. Ezt természetesen nem gazdasági nehézségekkel terhelt időszakra volt kívánatos ütemezni."

Aztán beköszöntött az olajválság összes hálátlan és sokáig letagadott gyűrűjével, és az extenzív gazdasági fejlesztés korában mi sem volt egyértelműbb, mint az, hogy az energia felhasználásának ésszerűsítése helyett a további energiakitermelés vált fő szemponttá. Épülő erőműveket már nem lehetett átállítani, maradt az amúgy is tervezett vízépítés, és ezt a változó koncepciót a megújuló energiák jobb nemzetközi felhasználásának, no meg a Duna komplex hasznosításának ideológiájával tálalták — a szűk körű fogadásokon.

Ehhez ekként fűz megjegyzést Perczel Károly: „... a vízenergia-termelés lépett elő első főcéllá, holott a Duna síkvidéki szakaszán ennek mértéke és gazdaságossága viszonylag sekély, de háromszorosára emeli a vízi út kialakításához szükséges költségeket. Végeredményben az energiahasznunk zömét kölcsön fejében külföldnek adjuk át. Az energiatermelés okozza a várható nagy környezeti károsodást, és az annak lehetséges kiküszöböléséhez elkerülhetetlenül nagy költségeket."

Egy percig sem szabad feledni, hogy a komplex hasznosítást megörökítő szerződés mindkét fél számára ugyanúgy „ketyegett", mint katonának az aláírt eltávozás. Csakhogy a csehszlovák baka már rég a vízparton sétált, amikor a magyar honvéd még mindig csak cihelődött a körletben. A bősi vízlépcső és a csehszlovák oldalra tervezett üzemvízcsatorna építése olyannyira előre haladt, hogy a környezeti károk kiküszöbölésének jelentős árát is bekalkulálva kellett folytatni a munkát. A régi koncepció szerint, de kétséggel teli lélekkel.

A kétségeket fokozta, hogy körülnézvén e honban azt láthatták, akiknek ehhez volt szemük, hogy a másodrendűvé lefokozott, ám igen jelentős hajózási célhoz nincs elegendő eszköz, mivel a hazai közlekedéspolitika a közúti szállítás mellett tette le a voksot anélkül, hogy a gazdaságosságot vizsgálta volna. Ahhoz, hogy a nemzetgazdaság visszanyerjen valamit a beruházási költségekből, a jelenleginél nagyobb hajóparkra lenne szükség. Hajót építeni pedig — sejthetjük — iszonyú drága dolog.

Szóval, ha tizenhárom—tizenöt évvel ezelőtt ez ténykérdés

volt, akkor el kellett volna dönteni, hogy a környezeti károk kiküszöbölése mellett a legfontosabb feladat a hajópark fejlesztése. Ehelyett az 1977-es szerződés szellemében az energiatermelés maximalizálása állt a dobogó közepén, második helyre jött fel az árvízvédelem, és csak harmadik helyezést ért el a hajózás.

Az árvízvédelem az energetika oldalvizén került ilyen előkelő helyre. A vízlépcsőrendszer ugyanis Győr térségében, valamint Almásfüzitő és Nagymaros között az állandó vízszintet az eddig valaha tapasztalt legmagasabb árvízszint fölé emeli. Ezért egy közel 60 kilométer hosszú Duna-szakaszon jóval magasabb és erősebb árvízvédelmi gátat kell építeni, mint amit a ma természetesnek mondott árvízvédelem előírna. Így nagyobb ugyan az árvizekkel szembeni biztonság, de jóval költségesebb is. Ezért, ahol mód van rá, gátak építése helyett értékes mezőgazdasági területeket áldoznak föl, elárasztják a földet, mintha még mindig rizsben gondolkodnánk.

Képzeljük el, mit éreznek a környékbeli tanácsokon, téeszekben! Hírlik, elárasztás helyett feltöltött területeket kérnek a balga helyiek, pedig gondolhatnák, hogy erre aztán végképp nincs se feltöltő anyag, se pénz. Kell a betonba, meg az aszfaltba!

A tervek valaha úgy kezdődtek, hogy hajózható vízi utat hoznak létre, s ha már fölvonulnak a munkagépek, fordítanak egy kis figyelmet a település-, a környezet-, az ipar- és az üdülésfejlesztésre. „Az erre szükséges költségek azonban egyáltalán nem szerepelnek a GNV közös beruházásában — állapítja meg Perczel. — Az államközi megegyezés alapján ezek egyoldalú nemzeti beruházások. Erre azonban komplex nemzeti beruházási keretünk nem született. Ennek érdekében készült el a két ország Nemzeti Területrendezési Terve, de a területfejlesztési költségeknek a magyar oldalon nincs önálló ágazatközi fedezetük, sem beruházási programjuk. A tanácsokra és az ágazatokra vár ez a negyedik feladat, amelynek egy része a GNV negatív környezeti hatásait ellensúlyozó fejlesztésekből, más része a GNV pozitív fejlesztési feltételeinek gyakorlati kihasználásából áll. Akármelyik szerv lesz felelős, mindenképpen a magyar népgazdaság terhe marad."

Forgott-forgott az ördögszekér, mígnem lepréselték. Szép-e, csúnya-e? Nem ez a kérdés. A kis növényhatározóban is azért gyűlnek a levelek, virágok, gyomok és kórók, hogy azonosítsák azokat. Vegyünk mi is néhány azonosító adatot!

A vízlépcső beépített teljesítménye 888 megawatt, éves energiatermelése 3774 gigawattóra, ebből ötvenszázalékos a magyar részesedés. Az árvízvédelmi célokat 180 kilométer hosszon fejlesztett védvonal szolgálja, több mint negyvenezer hektár földterület védelmében. (A csehszlovák területtel együtt több mint 200 ezer hektár árvízvédelméről van szó.) Az árvízi biztonság hatvan évenkénti árvízről kétszáz évenkénti árvízre növekedett. A hajózás fejlesztése érdekében megszüntetnek 17 gázlót, ezáltal a hajózási időalap 30, a hordképesség tonnára jutó napi szállítási teljesítménye 70 százalékkal növekedik.

A Perczel Károly által leírtak bizonyító erejűek arra nézve, hogy az energetikai szempont belépésével hogyan módosult (torzult) egy eredendően támogatható vízrendezési terv. Maga a komplex hasznosítást rózsás színekben ecsetelő főhatósági tájékoztató (1988. szeptember) is bemutatja egyik mellékletében, hogy a vízi úton történő szállítás minden költségben és a környezetkímélésben is nagyságrendekkel előnyösebb, mint a közúti vagy vasúti szállítás. Ugyanakkor vízi útjaink fajlagos hossza (a hosszúság és a terület hányadosa), a mesterséges csatornák és a belvízi szállítás részaránya nálunk sokkal alacsonyabb, mint a fejlett ipari országokban. Egy dologban győzünk csak a belgák, franciák, nyugatnémetek és hollandok fölött: a kikötők és hajórakodók egymás közötti átlagos távolságában.

De erre sem lehetünk büszkék.

Érzéseinket félretéve vessünk egy pillantást arra a hosszú politikai harcra, amely a nyilvánosság kizárásával zajlott a beruházási tőkékért! A központosított újraelosztást szentségként tisztelő rendszerekben — így a miénkben is — a költségvetés mind nagyobb szeletének birtokbavétele az első rendű gazdálkodói szempont. Az ágazat, a termelő, a felhasználó vagy egyszerűen az elherdáló azt tartja legfontosabb céljának, hogy bármilyen praktikával, de hozzájusson valamilyen anyagi előnyhöz. Végül mindenki ott toporog a költségvetési buksza körül, de csak az nyúlhat bele, akinek kellő hatalma van ehhez. A hajózókat elsodorták a bukszától, úgy tűnik, sok időt töltöttek a tengereken. Az energiaipar viszont mindig ott volt a

pénz közelében, legyen szó a vas és acél országának megnövekedett igényeiről, vagy a fogyasztói szocializmus általános pazarlásáról.

Ők győztek a politikai küzdelemben.

Fejet hajtunk sikerük előtt, ám nem némíthatjuk el a másként gondolkodókat. Készült a Minisztertanács részére a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztériumban 1988 nyarán egy jelentéstervezet, amit megküldtek az érintett minisztériumoknak és országos szerveknek. Láng István, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára 1988. augusztus 15-én írt levelében az elnökség nevében a következőkre figyelmezteti Maróthy László minisztert: „Ismételten szükségesnek tartjuk hangsúlyozni, hogy a megvalósítás alatt álló koncepció prioritás-sorrendje (energia — hajózás — árvédekezés) alapvetően az energia jelentőségének túlértékelése miatt elhibázott. Ma is az a véleményünk, hogy az árvédekezés és a hajózás érdekeinek biztosítása az alapvető célkitűzés, melynek megoldásával kapcsolatban az adódó energianyerési lehetőséget is ki kellett volna használni. E prioritási sorrendet figyelembe vevő műszaki megoldások alkalmasabbak lettek volna a műszaki és környezeti szempontok optimális kompromisszumának kidolgozására."

Alighanem a miniszter ezt is figyelembe vette a tényleges erőviszonyokat hamisan beállító, új prioritás-sorrendet imitáló októberi parlamenti beszédében. A vízlépcső hasznáról ugyanis így szólt: „Először: Az árvízvédelmi biztonság az érintett térségben nagymértékben megnő, a 200 évenként előforduló árvizek kivédésére is alkalmassá válik. A mai rendszer 60—100 éves biztonságú. Ezer hektár terület pedig árvízmentesítésre kerül.

Másodszor: A hajózás biztonságossá válik a kritikus Pozsony—Budapest közötti szakaszon. Hozzájárul az egységes európai vízi út megvalósításához.

Harmadszor: A felszíni vizek és a partok rendezésével, közművek, közlekedési és környezetvédelmi létesítmények építésével megalapozódik egy 180 kilométer hosszú Duna menti térség hatékony fejlesztése."

De ezek már nem műszaki kérdések. Ez politika.

Elvek és vízi utak

A tervezők úgy ítélték meg, hogy a hajózhatóság javítását duzzasztással lehet elérni, ebből pedig logikusan következik a vízenergia kihasználásának gondolata. A kétoldalú szerződés 1977-ben köttetett meg, a végleges műszaki koncepció pedig 1981-ben alakult ki. Ennek megfelelően Dunakilitinél duzzasztómű rekeszti el a Dunát, e fölött építik meg a víztározót. Innen ágazik ki a felvízcsatorna — azaz az üzemvízcsatorna Bősig tartó szakasza —, mely 17 kilométeres mesterséges medrébe fogadja a Duna jelentős részét. A bősi (gabčikovói) vízerőmű után az alvízcsatornában utazik 8 kilométert az eltérített Duna, mely Szapnál (Palkovičovónál) tér vissza eredeti medrébe. Az egymásra talált öreg és fiatal Dunát a vízlépcsőrendszer alsó eleme fogadja ezután, a nagymarosi vízlépcső.

Magyar területen épül a dunakiliti duzzasztómű, a tározó kisebbik része és a nagymarosi műtárgy, amely erőmű és híd lesz egyszerre. A bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer tízezer hektár csehszlovák és négyezer hektár magyar területet vesz igénybe.

A 200 millió köbméter teljes térfogatú dunakiliti tározó a Pozsony külvárosáig húzódó árteret és az árvízvédelmi töltések által határolt területet foglalja el. Ennek a gyűjtőmunkának az a célja, hogy naponta általában kétszer, esetleg szükség esetén többször is — a legnagyobb energiaigényű órákban, tehát a csúcsidőszakban — mindig azonos mennyiségű víz robogjon Bősre. A dunakiliti duzzasztómű szabályozza a tározó vízszintjét, az üzemvízcsatornába és a régi Duna medrébe lebocsátott víz hozamát.

Megjegyzendő: a bősi erőmű mindig 4000 köbmétert emészt másodpercenként. Ha több víz jön a Dunán, a többletet eleresztik az öreg mederbe. Ha kevesebb jön, összevárják a vizet a dunakiliti tározóban. Mivel az évi középvízhozam 3200—3300

köbméter másodpercenként s ebből 200 a régi mederbe jut, átlagosan 3000 marad a bősi erőműnek. Ami azt jelenti, hogy átlag 18 órán át lehet 4000-et adni, és csak 6 óra a szünet. Persze száraz időszakokban elképzelhető olykor a 6 óra üzem és 18 óra szünet is. De a jellemző az lesz, hogy 12 óránál hosszabb ideig üzemel a bősi erőmű akkor, ha nem sikerül elfogadtatni a környezetbarát üzemelési rendet.

A fő hajóút — megfelelő zsilippel — az üzemvízcsatorna lesz, bár valószínűleg kis merülésű hajók az Öreg-Dunában is közlekedhetnek.

A Duna medrében egy kisvízi Tisza marad Dunakiliti és Szap között, ennek vízhozama ötven és kétszáz köbméter között lesz másodpercenként.

Emlékmű

A vízlépcső ellenzőitől néhányszor hallani lehetett, hogy ez az infernális műtárgy egy levitézlett politikai gyakorlat emlékművének lesz csak jó. A zöld tiltakozók eme publicisztikus hevülete mindenképpen elgondolkodtató, hisz hazánkban egyetlen ilyen jellegű szimbólum sem utal egy korábbi politikai rendszer alapvető sajátosságaira. Sőt emlékműveket nemzeti történelmünk során eddig határainkon túl hagytunk csak, ahogy zsugorodott az ősi területeitől megfosztott ország, most viszont egyenesen kitelepítenénk az emlékműegyüttes jelentősebbik elemét, a bősi vízlépcsőt.

A nagy, kavargó társadalmi vita alapja valahol itt, a politikai ítéletalkotás területén jelölhető ki. A vitafelek súlyos problémája volt ugyanis, hogy a hosszú csönd után hirtelen támadt hangzavarban meg sem hallhatták egymás mondandóját, de nem elsősorban a zaj miatt, hanem azért, mert az egymásnak eresztett ellenfelek más érvrendszerben gondolkodtak.

Amikor hét—nyolc éve hazánkban is éledezni kezdett a zöld mozgalom, s szervezőit nem a régről örökölt ávós reflexekkel fogadták a szervek, akkor a politikai ellenzék egy része a kisebb ellenállás felé sodródva a környezetvédő programhoz csatlakozott. Hangsúlyozom: nem elvtelenül, de mindenképpen kényszerűen. Ugyanakkor a kulturált politikai élettel bíró országokban is erősen átpolitizált mozgalommá, sőt hatalmi gyakorlatot befolyásoló tényezővé gyarapodott a korábban megmosolygott zöld hullám. Ez a példa segített abban, hogy a magyar környezetvédők nyugatról importált lovakon és a nagy keleti kohókban edzett vértekben csörtethettek ki a viták mezejére.

Ám ott egy másfajta fegyverzetben téblábolό csoportra bukkantak: a vízépítő szakma sokáig hallgatásra kényszerített képviselőire. Nem a „nagyvizes lobbira” gondolok itt, „aki” ki-

brusztolta magának ezt az irgalmatlan beruházást, hanem szakmára. Azokra a műszaki értelmiségiekre, akik szilencium intve, alulfizetve végezték a rájuk rótt feladatot. Fontos k jelenteni, hogy az erőművet tervező mérnök legalább annyi nem ért az ökológiához, mint a halakat féltő biológus az elő hajózási mélységhez. A fejlettebb országokban úgy tervezne ilyen jellegű építményt, hogy a műszaki munkák vázlatait bír lat tárgyává teszik az érintett tudományágak képviselői, maj közös okoskodást követően kidolgozzák az ún. környezeti h tástanulmányt. Nálunk a közelmúltig még magát a fogalmat csak néhányan ismerték.

A BNV esetében a vizesszakma akkor találkozott elősz az ökológiai veszély tonnányi gondjaival, amikor már mind eldöntetett. Az ugyanis nem a vízépítő mérnökök felelősség hogy az Akadémia a komplex hatástani vizsgálatokra vag nem kapott megbízást a főhatóságtól (érintett minisztériumo tól), vagy túl későn (1983-ban), vagy elképesztően rövid vizsg lódási időt kiszabva (öt nap).

Lapozgatva az asztalomon halmozódó több ezer oldal doku mentumot, az az érzésem, hogy a vizesszakma mintegy elzá va, a régi nemzetépítő dicsőség álomvilágában élte életét, míg nem viharos események kellős közepébe csöppent. A műsza kiak tehát nem tehettek mást, mint mondták szakmai érveike a zöldek pedig egyre erőteljesebben hangoztatták politikai né zeteiket. Két érvrendszer, két malom, összehasonlíthatatlan őr letek.

Mindettől függetlenül természetesen igazuk volt a zöldeknek a suba alatti döntés káros következményeit ne a néppel fize tesse meg a kormány!

De ezzel együtt is át kell lépnünk ezen a mai subán. Arr gondolok, hogy a legtisztább szándékú zöld mozgalom is véd telen a manipulációval szemben, mivel a politika világában, erő érdekek erőterében létezik. Ilyen módon kétféle manipuláci hat a környezetvédelemre. Az egyik az energetikai üzlet ver senytársától származhat, a másik a hiány szívóhatása miatt jö het létre.

Az energetikai iparban a versenytársak alig várták az al kalmat, hogy valamely atomerőműben baleset történjen. Ne az imperialisták cápafogára kívánok itt utalni, hanem a közel

ült történéseire. Az Egyesült Államok Pennsylvania államá ak Harisburg városa mellett 1978-ban beindították a Three Mile Island nukleáris áramfejlesztőt. A következő év márciu ában üzemzavar keletkezett, s bár a legkisebb sérülést is sike ült elkerülni, azóta még a szakirodalomban is balesetről és zerencsétlenségről cikkeznek, s a környezetvédők természete en óriási erőkkel vonultak föl. Volt sajtópropaganda, petíció meg tüntetés — és az emberek figyelme óhatatlanul a bizton ágos hőerőművek és vízlépcsők felé fordult.

A másik, végül is szándéktalan befolyásolást csak a jelenség zintjén nevezem manipulációnak. Ha ugyanis egy politikai vá kuum gyakorol erős hatást egy új, éledező politikai mozga omra, az a lényegét tekintve hiányszindróma, és nem manipu álás. De a következmény ugyanaz, mint a sajtópropagandás befolyásolás esetében: a tiltakozó népek valami ismeretlen erő nek a szándékai szerint cselekednek. Nálunk a demokratikus politizálás hiánya ez az erő. Vagyis a gazdálkodói öntudattal, a piaci szabadsággal és az állampolgári önrendelkezés jogával szorosan együtt járó liberális, vitaszellemű létezés hiánya.

Ezért a BNV-t ellenzőket szinte beszippantotta a vákuum, mindent akartak: a környezeti károk fölszámolását, az építkezés leállítását, népszavazást, a bűnösök megbüntetését, a felelősök leváltását, a hibázók megbélyegzését, a kormány nyílt bocsánatkérését — aztán fölállt a parlament...

Be kell látni, politikai vereséget szenvedtek a zöldek, mert ez a törvényhozás jobbára a felsőbb törvényjavaslókat respektálja.

De adjon kedvet töretlen nemzetgyarapító tevékenységükhöz az, hogy külhonban több akciót vívtak meg sikerrel a zöldek. Ausztriában a hainburgi erőmű építkezését ők akadályozták meg, a Szovjetunióban sorra állítják le az építkezéseket, és még a messzi Thaiföldön is győzni tudtak a környezetvédők a Kwai folyónál.

A szocialista országok környezetvédelmi gondjairól Csernobil ellenére elég keveset hallani. Értesülünk a litvániai vagy krími tiltakozó megmozdulásokról, hallunk szovjet írók, tudósok petícióiról, de másutt mintha minden a legnagyobb rendben lenne. A keleti tömegtájékoztatás csöndbe burkolózik, a bulgáriai Rusze pedig a román határon működő rézüzem klór-

ázába. A New Statesman 1988. április 29-i számában olvas-
atjuk: „Rusze mérgezése először 1984-ben jelent meg a sorok
özé bújtatva a helyi sajtóban, de csak tavaly szeptemberben
ndult róla komoly nyilvános vita. A válság akkor közölt mér-
éke megdöbbentő. 1975-ben Rusze 969 tüdőbetegséget jelentett
zázezer főre számolva. 1985-re ez az adat 17 386-ra növeke-
lett. 1986-ban 2924 gyermek és 1546 felnőtt került kórházba,
36 228 gyermeket és 62 138 felnőttet kezeltek járóbetegként
üdőpanaszokkal a városban. Ezek közül legalább 3500-nak
lyan, korábban ismeretlen betegsége volt, amelyet most egy-
zerűen ruszei tüdőnek neveznek. Vannak hírek megnöveke-
lett csecsemőhalandósági arányról, torzszülöttekről, gázálarccal
nunkába járó emberekről. Jelentések szerint a légköri klór
nintegy tízszerese a megengedett szintnek. Miután több mint
2000 család menekült el a városból, a hatóságok megtiltották
z elvándorlást."

Ébernek kell lenni, mert a nagy csöndben bármi megtörtén-
het. Galvániszapot túrnak a falu vízgyűjtőjéhez, veszélyes hul-
adékot billentenek személytelen teherautók a játszótér közelé-
be, vagy egy atomkatasztrófa után két évvel csendben visszaáll
a régi rend. Mert Csernobilban — írta Gubarjov a Pravda ha-
ábjain — a pénz java továbbra is a termelési szektorba áram-
ott, dacára annak, hogy a tervek szerint az újabb biztonsági
ntézkedések kivitelezésére kellett volna fordítani. És a fontos
posztokon újra megjelentek a jóbarátok...

A BNV is erről a tragédiáról szól. Nincs robbanás, nincs tűz,
nincs sugárveszély, de a megvalósításra fordítandó pénz jelen-
ős része a műszaki kivitelezést szolgálja, és csak kicsiny há-
nyada jut az ökológiai problémák megoldására. Pedig nem ke-
vés munka vár a Duna menti élet hivatásos megmentőire. A
környezet átalakítása súlyos kárckat okoz a halállománynak,
az Öreg-Duna mentén odahagyott árterület növényzetének, ál-
latvilágának, egyes helyeken szikesedés, másutt mocsarasodás
kezdődik kiszámíthatatlan következményekkel, nem megnyug-
tatóan rendezett a parti szűrésű kutak sorsa, veszélyben van
a víztározó alatt húzódó óriási ivóvízkészlet... és mindez első-
sorban és főleg akkor, ha nem vizsgáljuk felül az elavult üze-
meltetési elveket, és nem építjük meg a szükséges védelmi be-
rendezéseket.

Olvasom a KVM Tájékoztató a bős—nagymarosi vízlépcső-
rendszer beruházásának helyzetéről című 1988 szeptemberében
készült vaskos kötetét. Szerződések, tervek, mutatók, ide-oda-
vetített önköltségek, táblázatok, grafikonok, térképek, halvány-
zöld és rózsaszín lapok — 81 dekagramm optimizmus. És csak
úgy oda-odavetve, hogy környezetet is védünk majd; de azért
az sugároz minden lapról, hogy az energetika a legfontosabb.

Az egyik rózsaszín lapon, a 17. melléklet végén egyenesen
dalra fakad a főhatóság: „A vízlépcsőrendszerrel összefüggő
környezeti elemzések a ténylegesen előre jelezhető káros hatá-
sokkal szemben eredményes védekezés és megelőzés lehetősé-
gét támasztották alá. Erre a pénzügyi források a beruházás elő-
irányzatában biztosítottak. Az eddig végzett kutatások alapján
a térség maradandó ökológiai károsodást nem szenved."

Ezt alapul véve a Tájékoztató jobbadán a szennyvíztisztítás
kérdésére szűkíti le a környezetvédelem nagy halmazát. Tény,
hogy az egész Duna-szakaszon mindkét oldalon mindent elkö-
vetnek a népek, hogy szennyezett legyen a folyó, s tény az is,
hogy különösen a dunakiliti víztározóba ömlő sokféle vegyi
anyag tartogat hibás csúcshullám-üzemeltetéssel együttjáró
időszakos lezárás esetén kellemetlen meglepetéseket. A tározó
egyes részein ugyanis sokkal kisebb a vízmozgás, mint a folyó-
mederben, ezért lerakódhat és mérges iszapréteget képezhet a
szennyeződés. Valóban kulcskérdés tehát, hogy a szennyvíz-
tisztító művek megépüljenek és jól működjenek a térségben,
mert a víz nem a duzzasztástól — mint sokan vélik —, hanem
a szennyvizek leülepedésétől hordozhat a mélyén pusztító erejű
biológiai bombát. De hazánkban éppen az az általános tenden-
cia, hogy a vízvezeték-hálózat kiépítése mögött messze elma-
rad a csatornázás, így szabadon csordogálnak szerteszét — fo-
lyóinkat is fenyegetve — a szennyvizek. Magyarországon a la-
kásoknak mintegy 40 százaléka van csak bekötve a csatorna-
hálózatba. Hazánkban a talaj jövőnk tagadását hordozza: a ta-
lajvíz és a szennyvíz közé sokszor egyenlőségjelet lehet tenni,
ráadásul a kemikáliák túlzott használata miatt a termőföldben
megjelentek korunk új csodái, a műtrágya kiválási zónái.

Ezt a tragikus képet pingálja még feketébbre a szennyvíz-
tisztító művek állapota, hiánya. Hihetnénk a parlamenti vita
után, hogy a beruházók majd jól odafigyelnek arra, hogy elké-

szüljenek időben a Duna-parti szennyvíztisztítók. De nincs semmi okunk az optimizmusra.

Közvetlen dunai befogadóval 10 szennyvíztisztító telep működik az érintett térségben, s a vízgyűjtőben további 11 telep üzemel. Még öt készül központi keretből, ebből kettőnek 1988 őszén még csak a versenytárgyalásainál tartottak. Társulati pénzből építenek majd hármat, s négyet kell majd az iparági és vállalati költségből fölállítani. Utóbbi négy összesen 216 millió forintos költségvetéssel készül. Ezeknek és a 73 millióért fölépítendő társulati szennyvíztelepeknek az elkészültében kételkedek — ismerve a költségvetési mindenhatóság féktelen elvonási kedvét.

De ne essünk a differenciálatlan tisztítómű-pártiság csapdájába se! Erre figyelmeztetnek a történeti tények: a kiskörei duzzasztómű káros következményei már ismertek. 1982-ben a gödöllői Agrártudományi Egyetemen többen megbízást kaptak a környezeti hatástanulmány elkészítésére. E dolgozat egyik szerzője, Gábriel András a következőket vetette papírra — intő példát szolgáltatva a mai építőknek: „A kiskörei vízlépcső első fokozata 1973-ra megépült. A káros hatások már az első duzzasztási szintnél, de főleg 1978-ban, a második szintre való duzzasztás után jelentkeztek. Ennek nyomán a tározó Szolnok megyei partján több ezer hektár föld aranykorona-értékét elmocsarasodás, elszikesedés miatt hatóságilag erősen leszállították — Tiszafüreden például hektáronként 19,6-ról 11,8-ra —, Abádszalókon elvizesedés miatt 92 házat teljesen le kellett bontani, illetve OTP-kölcsönnel újat építeni. Sokan kölcsön nélkül építettek házuk alá új alapot. Nagy károk érték a házakat Kiskörén, Tiszafüreden is. A vízlépcső alatti Tisza-szakaszon főleg a vízerőmű csúcsüzeme miatt keletkeztek károk. Hatalmas belvízkár mutatkozott a magas vezetésű öntöző főcsatornák mellett is, miatta Kiskörén sok jó szántóföldet halastóvá alakítottak. A költségterv persze nem irányozta elő az ilyen károk megtérítését, és más, előre nem látott nagy, milliárdos költségeket sem." (HVG, 1988. szeptember 3.)

A károk következtében Kiskörén elálltak a teljes duzzasztás gondolatától, a víz szintjét két méterrel alacsonyabban tartják az eredetileg tervezettől. Gábriel András valami jóról is beszámolt cikkében: „...a tározó tervezett felületének csak kisebb

része van víz alatt. Nagyobb része romantikus mocsár és bozót, amelyben lassan felújul a duzzasztáskor kivágott erdő. Sok benne a nagyvad, felső része alkalmas helye lett a vízimadarak tiszafüredi rezervátumának."

A gödöllői dolgozat 1982-ben készült el, öt esztendővel a magyar—csehszlovák szerződés megkötése után. A kettő között hiba lenne összefüggéseket keresni. Mindenesetre az Országos Környezet- és Természetvédelmi Tanács 1983-ban a következőket állapította meg: „A magyar—csehszlovák terv a BNV ökológiai hatásaival és következményeivel átfogóan nem foglalkozott. Eddig nem készült olyan felmérés, amelyben e fontos témakör műszaki, ökológiai s ezzel összefüggő kockázati kapcsolatait egy rendszerben és kölcsönhatásaiban vizsgálták volna."

A környezet része a táj is. Ennek védelmében a Magyar Építőművészek Szövetsége 1984-es közgyűlésén kijelentette: „Az egyezmény tervmódosítás nélküli kivitelezése sérti az ország félmillió lakosának közvetlen érdekeit, megzavarja a természet kialakult, bonyolult és összetett egyensúlyi állapotát; ipari jellegű létesítmények telepítésével megbontja a táj természeti harmóniáját."

Néhány gondolat erejéig még vissza kell kanyarodnom a környezeti hatástanulmányok történetének egy jelképes erejű fejezetéhez. A Magyar Hidrológiai Társaság és a Hazafias Népfront Környezetvédelmi Bizottsága 1979-ben, majd 1980 májusában Tatabányán A bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer környezeti hatásai címmel ankétot rendezett. A közös rendezvényen az ökológiai problémákat dr. Tóth János foglalta össze, majd javaslatot tett egy cselekvési tervre. Elmondta, hogy az erőművek által érintett közel 200 kilométeres Duna-szakasz nem tekinthető önálló egységnek, hanem egy egyirányú környezeti hatásrendszer részének. Azaz a Duna itt szerves összekötője a felette és alatta elterülő vízgyűjtő rendszernek, s mint ilyen, minden kedvező és kedvezőtlen jelenségével hatást gyakorol a vízlépcsőrendszer folyamvidékére. Ilyen módon hat a Dunakanyar üdülőövezetére, a főváros vízfelhasználására, a Budapestről érkező vízszennyezés öntisztulási viszonyaira, sőt még az előadás idején még csak épülő paksi atomerőmű hűtővizének dunai hőterhelésére és ennek természetes következmé-

nyeire. Mindezeket figyelembe véve a következőket ajánlotta Tóth János:

„1. A vízlépcsőrendszer üzembe helyezésének időszakában igen részletes és folyamatos vízkémiai, hidrobiológiai és alkalmazott közegészségügyi vizsgálatokat kell végezni, hogy az effektív változások észlelhetők legyenek, és a szükséges intézkedésekhez megfelelő információs anyag álljon rendelkezésre. Ezekhez a vizsgálatokhoz kapacitást kell biztosítani, és a vizsgálatokat szlovák—magyar együttműködésben lenne célszerű elvégezni. E munkát a bősi vízlépcső elkészülte után azonnal meg kell kezdeni, mert a tapasztalatok a nagymarosi lépcső tározójának kialakításában felhasználhatók lesznek.

2. Az üzembe helyezés után gazdaságossági mérleget kell készíteni arról, hogy a csúcsüzemi üzemmódból adódó energiatöbblet értéke és az energiafelhasználásnak ebből származó előnye arányban áll-e azokkal a hátrányokkal, amelyeket emiatt a művi és természeti környezet elviselni kényszerül.

3. Meg kell vizsgálni annak lehetőségét, hogy a halállományt alkotó értékesebb halfajok ívása idején a vízlépcsőkbe épített turbinák folyamatosan és ne szakaszosan üzemeljenek, mert azáltal kiküszöbölhető lenne a halak szaporodásökológiáját súlyosan érintő napszakos vízszintingadozás.

4. A Szigetköz vidékének számos, csaknem minden problémáját megoldaná, ha az elhagyott mederben arra alkalmas műszaki megoldással olyan duzzasztó műtárgyat építenénk, amely a jégleeresztést és a szükséghajóutat is biztosítva magas, ill. közepes vízállást tartana. Ez bizonyos manipulálási lehetőséget adhatna a víz biológiai folyamatainak irányítását illetően is.

5. Mind a vízlépcsőrendszer üzemeltetése, mind pedig más hazai nagy vízi létesítmények tervezése során biztosítani kellene olyan tárcaközi bizottságok folyamatos egyeztető és kritikai működését, amelyek időben és érdemben hangolnák össze az ágazati, a területi és az igazgatási érdekeket, lehetőleg még a koncepció kialakításának fázisában biztosítva a népgazdasági érdek és a környezetvédelem harmonikus kapcsolatát."

Ezeket a közel tízesztendős ajánlásokat azért idézem ilyen hosszan, mert bár fájdalmasan átlépett rajtuk az idő, egészen az őszi parlamenti ülésszakig érvényes volt majd mindegyik sora. A Földrajzi Közlemények 1983/1. számában — ahol az

előadás megjelent — az ajánlásokat kis lábjegyzet követi: „Az öt javaslat közül az ankét szervezői a vitaülés ajánlásai közé egyet sem vettek fel."

Jobban kellett volna figyelni az időben elhangzó figyelmeztetésre, mint ahogy Csernobil is betonszarkofágjával komoly intés az egész emberiségnek. Erről jut eszembe az egyik magyar hőközpontcsalád hasonlóan jelképes erejű átkeresztelése. A termékeket a Thermobil családi névről Systhermóra módosították.

Bízzunk abban, hogy tudunk mi még jó kedvvel, BŐSéggel...

A közös ügy egyesítő ereje

A Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium egyik szülője az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal. Az országos szerv élén dr. Ábrahám Kálmán állt. Ezt azért mondom el, mert az alábbiakban ismertetendő hivatalos levelezés még az OKTH idején kezdődött, de az új minisztériummal is hírbe hozható.

1987 februárjában tizenhárom magyar állampolgár — Sólyom László jogász, Tóth Tamás építész, Somogyi Győző grafikus, Vargha János biológus, Szekeres László környezetvédelmi fotós, Vit László statikus, Magyar Ádám építész, Péterffy Ágoston mérnök, Herczog Mária szociológus, Dragon Pál lakatos, Langmár Ferenc közgazdász, Dózsa Tamás iparművész és Lenkovics Barnabás jogász — levéllel fordult Ábrahám Kálmánhoz:

„Tisztelt Államtitkár Úr!

A környezet védelme Magyarországon állampolgári jog és egyben kötelesség is. Az utóbbi években a társadalom környezetvédelmi aktivitása sokféle úton kereste a kibontakozást. Ma már bőséges pozitív és negatív tapasztalat áll rendelkezésre a nem felülről szervezett társadalmi részvételről a környezetvédelemben. A jelenlegi körülmények között a környezetvédelmi társadalmi aktivitás számára számos okból az egyesületi forma látszik célszerűnek. Ezért természetes az, hogy a környezetvédelemért tenni akarók körében igen erős az igény egyesületek alapítására.

Mielőtt egy általános környezetvédelmi egyesület szervezésének megkezdését az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatalnak, mint jövendő állami felügyeleti szervnek hivatalosan bejelentenénk, kérjük Államtitkár Urat, hogy adjon lehetőséget kölcsönös tájékozódásra a megszervezendő egyesület céljáról, működési köréről, illetve a politikai környezetéről.

A leendő egyesület, amely a Duna Környezetvédő Egyesület nevet viselné, amellett, hogy mindenki számára nyitva állna, kettős profilú lenne. A különböző szakmák képviselői számára fórumot és a környezetvédelem interdiszciplináris megközelítéséhez keretet adna. Másrészt — és ez már nemcsak a szakmai köröket, hanem a szélesebb nyilvánosságot is érintené — információkat gyűjtene és közölne a környezet állapotáról, az aktuális tennivalókról, és részt venne az akut problémák megoldásában."

A levél kézhez vétele után néhány héttel lefolytatott beszélgetésen az államtitkár megyei léptékű környezetvédelmi szervezet, egyesület létrejöttét ajánlotta, mondván: az OKTH csak más ágazati főhatóságokkal együtt illetékes a környezetvédelmi tevékenység ellátására, így az állami felügyelet biztosítására is. A beszélgetést újabb levél követte, melyben a környezetvédők az első levélben foglaltakat megismételve bemutatták azt is, hogy értenek a szelíd jogi revolverezés mesterségéhez.

„Az egyesületszervezés megkezdését az OKTH elnökének jelentjük be, mivel az általános környezet- és természetvédelmi célú egyesületek felügyeletére ő illetékes. Noha a környezetvédelem más ágazati főhatóságoknak is feladata, a természetvédelemről szóló 1982. évi 4. tvr. 22. paragrafusa kifejezetten kimondja, hogy a természetvédelmi tevékenység központi irányítása, összehangolása és ellenőrzése az OKTH elnökének feladata, aki e tevékenység ellátásában támaszkodik a társadalom részvételére. Az 1055/1985. (IX. 25.) minisztertanácsi határozat is az OKTH-ra telepíti a környezetvédelem általános irányításával összefüggő feladatokat, külön is megemlítve a környezetvédelmi propagandatevékenységet és az egyesületfelügyeletet. Az egyesület felügyeletét az OKTH elnöke mint az egyesület fő tevékenysége szerint illetékes országos hatáskörű szerv vezetője a többi érdekelt főhatósággal egyetértésben is gyakorolhatja (1981. évi 29. tvr. 5. paragrafus)."

Az április 15-én kelt levélre — melyben levélcímül Tóth Tamás lakását adták meg — május 12-én válaszolt dr. Romhányi Endre, az OKTH Igazgatási és Jogi Főosztályának vezetője.

„Kedves Tóth Elvtárs!

Kérem, hogy létrehozni tervezett környezet- és természet-

védelmi egyesületük tevékenységi körét és működési feltételeit a beadványában foglaltaknál részletesebben meghatározni szíveskedjék.

A kért információk hiányában ugyanis nem lehet megállapítani, hogy egyesületük előreláthatóan megfelel-e a nyilvántartásba vétel feltételeinek, ezért a Hivatal elnöke érdemben nem foglalhat állást a szervezésre irányuló bejelentéssel kapcsolatban.

Kérem, hogy bejelentésük megfelelő kiegészítéséig, illetve annak elbírálásáig szervezési tevékenységet ne folytassanak."

Budapesten, május 20-án kelt a válaszlevél:

„Tisztelt Főosztályvezető Úr!

1987. május 12-én kelt levelére válaszolva közöljük, hogy az egyesület szervezési szakasza lezárult. Beadványunkban a tervezett egyesület célját és működési körét a magyar egyesületi joggyakorlatban szokásos mértékben és pontossággal meghatároztuk. Hivatkozott levele az egyesületszervezés felfüggesztésére felhívó határozatnak nem minősül, mert kifejezetten hivatkozik a felfüggesztés törvényi feltételeinek meg nem állapított voltára.

Alakuló közgyűlésünket 1987. június 5-ére, a környezetvédelmi világnapra tűztük ki. A közgyűlés pontos helyét és idejét néhány napon belül megküldendő meghívólevelünkben közöljük Önökkel. Az egyesület céljára és működésére vonatkozó konkrét kérdései a közgyűlésen tisztázhatók lesznek."

Az OKTH nem volt kíváncsi a tisztázandó kérdésekre. 1987. május 20-án az egyesület szervezésének megszüntetését követelte levelében a főosztályvezető. A határozattal szemben fellebbezéssel éltek a tizenhármak, s jött az újabb levél az OKTH-tól, melyben Romhányi elutasította a fellebbezést: „Miután az alakuló közgyűlés megtartása az egyesület létrehozására irányuló szervezésnek minősül, a tervezett közgyűlés nem tartható meg."

Ugyanazt mondta ki július 7-én kelt levelében Perczel György is az ismert főosztályról. Időközben az is kiderült — a hatóságosdit játszó Hivatal berkeiben —, hogy „a rendelkezésre álló adatok alapján az egyesület a nyilvántartásba vétel feltételeinek nem felel meg, mivel célja és működése nem áll összhangban a Magyar Népköztársaság állami, társadalmi és gazdasági rendjével." Ezt a megállapítást és a jogtalannak ítélt elbírálást panaszolta föl a környezetvédők e csoportja 1987. szeptember 23-án írt beadványában a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának. Rottler Ferencné, a Bejelentések és Panaszok Irodája vezetője 1988. január 12-én a következőt válaszolta

„Országos Környezet- és Természetvédelmi Egyesület létrehozására irányuló ügyükben, az 1987. szeptember hó 23-án kelt beadványukra értesítem, hogy az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1981. évi I. törvény 68. paragrafus (2) bekezdésének II. fordulata alapján — figyelemmel a 97. paragrafus a) pontjára — felülvizsgálati kérelemnek helye nincs, s így beadványának érdemi elbírálására nincs lehetőség.

Kérem válaszom szíves tudomásulvételét."

A BNV építése, pontosabban továbbépítése körüli vitát két lap, a Magyar Nemzet és a Heti Világgazdaság követte nyomon európai nyitottsággal. Sokféle vélemény kapott hangot, így például a környezetvédőket ledorongoló is. Dr. Nagy András főiskolai tanár (a napilap 1988. szeptember 22-i számában) indulatosan érvel amellett, hogy a kormánynak sokkal nagyobb a felelőssége, mint a folyton ellenkező környezetvédőknek. A kormányzati tervet fenntartásokkal támogató szakember szakmai becsülete forog kockán e nagy társadalmi ítélethozatalban, ugyanakkor a legkönnyebb álláspontot elfoglalva mindenre nemet mond a környezetvédelem, „amely ellenzi a vízi erőműveket (joggal, hiszen azok felborítják a folyók ökológiai egyensúlyát), az atomerőműveket (Csernobil után ki vitathatja, hogy jogosan), a hagyományos hőerőműveket (savas eső, nyersanyagpazarlás stb.), csupán azt nem mondja meg, hogy honnan a csudából vegyük a villamos energiát. Ellenzi a szemét bárhol történő lerakását, elégetését, csupán azt nem mondja meg, hogy mi a csudát csináljunk a vészesen szaporodó szeméttel."

Nagy Andrásnak elege van. Meg kellene tudni, Vargha Jánoséknak nincs-e elegük a könyökvédős környezetvédelemből, amely végrehajtási utasítás nélküli törvényt hoz létre, amely csak szavakban igényli az állampolgári kezdeményezéseket, amely képtelen hatalmi tetánia és vazallusi perisztaltika nélkül tudomásul venni a zöldek jelentkezését, amely emberemlékezet óta képtelen volt boldogan vállalható környezetvédő mozgalmat, akciót vagy megmozdulást szervezni, elindítani e mind szemetesebb és veszélyeztetettebb hazában.

Szóval, ha elege van Nagy Andrásnak, elege lehet Vargha Jánosnak is.

A Dunának egy a hangja

A vízlépcsőrendszer építésének történetét ott hagytuk el, hogy a szerződő felek kézjegyükkel szentesítették a hatalmas beruházás közös terveit. Vitákkal teli évek után 1981. szeptember 21-én az együttműködési bizottság elnökei megállapodtak az építkezés részbeni szüneteltetésében. Nem tudni igazán pontosan az eredendő okokat, csupán valószínűsíthető, hogy a hcni anyagi források elapadása, a mind hangosabban felszólamló ökológusok figyelmeztetése vagy éppen a titokban szervezkedő energialobbi vezette arra a kormányt, hogy vállalja: odaát esetleg négy-öt éves előnyre tesznek szert a kivitelezők. Ez a jelentős előny az esetleges tervmódosításoknál az erő pozícióját biztosíthatta a partnernek, aki teljes joggal fordíthatta tényfeltáró tenyerét a készülő üzemvízcsatorna és a bősi holdbéli táj felé, mondván: ezt az iszonytató krátert még betömni is milliárdokba ke

A környezeti károk kései felismerésére utal, hogy az együttműködési bizottság 1982-ben — sorrendben tizennyolcadik ülésén — úgy döntött, hogy további közös vizsgálatokat kell folytatni, elsősorban természetesen a továbbépítés ütemezéséről. Fölmerült a teljes leállás gondolata is, aztán 1983. július 9-én az együttműködési bizottság társelnökei megállapodtak abban, hogy folytatják az építkezést a kormányszinten módosított határidőknek megfelelően. Az egyik fontos műszaki vita is ezekben a hónapokban zajlott. Eme hosszú, sokatmondó, alárendelésekkel megtűzdelt mondatnak a végére a gazdasági bizottság 1984 decemberében tett pontot, elfogadván a nagymarosi vízlépcső elhelyezésének tervét.

Ez ugyanis nem volt annyira megfellebbezhetetlen, mint azt a parlamenti vitát hallva gondolhattuk. A nagymarosi vízlépcső helyét ugyanis úgy választották ki, hogy szilárd sziklatalajra készíthető alapozást feltételeztek. Az egyezmény aláírá-

sáig azonban megbízható, alapos, a gondos tervezést segítő talajfúrásokat nem végeztek, s csak a Bányászati Kutatóintézetnek a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján elvégzett hatvan fúrását követően derült ki, hogy 14, egymást keresztező ferde törésvonal húzódik az alapozás tervezett helye alatt. Ez nem akadályozza meg a sikeres kivitelezést, csak éppen két-három milliárd forint többletköltséget igényel — az elfogadott beruházási költségvetésen túl. Hajózási szempontból sem a legmegfelelőbb a folyamkanyarba helyezni a vízlépcsőt — a tájvédelemről nem is szólva —, de a Mahart javaslata süket fülekre talált.

Szóval a bürokrácia malomkövei között felőrlődő szakmai ellenállás szitáló csöndet hintett szét a BNV fölött, eljött hát az idő arra, hogy a gazdasági bizottság 1986. június 19-én hozott javaslatára szorgalmazni kezdte a magyar fél a vízlépcsőrendszer gyorsított ütemű megépítését.

Ha gyorsít az emlékezet is, akkor fölidézhetjük, hogy 1988. október 7-én délelőtt hazánk képviselőházában Mayer Bertalan, a terv- és költségvetési bizottság nézeteit ismertetve nem tartózkodott a magyar tudomány általános bírálatától. „Valóban ennyit tudna csak a magyar tudomány? — tette föl a szónoki kérdést. — Remélem, nem. Mert ha igen, akkor szomorú lehet az az ország, ahol ilyen gyenge gazdaság mellett a tudománya is csak ennyire képes." Mivel nekünk olyan parlamentünk van egyelőre, melyben minden méretes odamondást valahonnan megtapsolnak, e szavak után is összeverődtek a tenyerek.

Engedelmükkel, e tapsoló tenyerek közé illesztek egy korai dokumentumot, a Magyar Tudományos Akadémia Elnökségének 1983. december 20-ai határozatát. Az előzmény: a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának egyik titkára (a határozat nem nevezi meg) felkérte az Akadémia elnökségét, hogy alakítsa ki véleményét a vízlépcsővel kapcsolatos tudományosan vitatott kérdésekről, s állásfoglalásáról adjon tájékoztatást részére. Az elnökség alkalmi bizottságot küldött ki, amely kidolgozta az állásfoglalás tervezetét, s ezt vitatták meg a tudományos élet központjában. A tervezet megállapítja — s ezzel egyetértettek a tudós partnerek is —, hogy a vízlépcső létesítésével kapcsolatban vitatott kérdések négy csoportra oszthatók:

— politikai,
— műszaki, mezőgazdasági, vízépítési és közlekedési,
— közgazdasági,
— környezeti és településfejlesztési problémák.

Az első kérdéskörrel nem foglalkozott az alkalmi bizottság, ám megjegyezte, hogy ilyen természetű elemzésről nincs tudomása. A vitát összefoglaló állásfoglalás ehhez annyit tett hozzá, hogy szükségesnek tartja az ilyen jellegű vizsgálódást. Súlyos hiányosságra mutat rá az alkalmi bizottságnak azon véleménye, hogy készüljön el a beruházással kapcsolatban egy teljes ráfordítás/haszon elemzés.

A vitában felszólalók az alkalmi bizottság következtetéseivel egyetértve hangsúlyozták, hogy szükséges egyértelműen kifejezni a beruházással kapcsolatos aggályokat, szólva arról is, hogy megelőzően kérték ki az illetékes tudományos és szakmai testületek véleményét. Fontos megjegyzés volt, hogy a járulékos beruházásokra külön figyelmet kell szentelni, ahol kell, ott úgy is, hogy az előzze meg a fő beruházást. Zárókövetkeztetésként az a vélemény szűrődött le, hogy javasolni kell a beruházás további elhalasztását, de leginkább annak leállítását. (Megjegyzendő, ez a vélemény tartós elem maradt a későbbi akadémiai javaslatokban is, jelezvén: még mindig nincs minden rendjén a beruházás körül.)

Ezen a karácsony előtti elnökségi ülésen az is elhangzott, hogy foglalkozni kellene az elmaradó hasznok kérdésével, emlékeztetni kellene olyan szakértői véleményre, amely szerint a terv megvalósítása veszélybe sodorhatja Győr város létét, és nem ártana egyszer levonni a tanulságokat a legutóbbi évtizedek fejlesztéspolitikai hibáiból.

Az állásfoglalást végül úgy alakította ki az elnökség, hogy figyelembe vette a kormányzat szerződéses kötelezettségeit, de a környezet általános veszélyeztetettségét — különös tekintettel a talajvíz, felszíni vizek, termőföld minőségromlásának az előrejelzéseknél rosszabb tendenciáira —, és hazánk romló gazdasági helyzetét. Az elnökség megállapította, hogy a környezeti károk nagy valószínűséggel mérsékelhetők, illetve elháríthatók, de ezekben még olyan ráfordításokkal kell számolni, melyek nem szerepelnek a közös beruházás költségvetésében.

Az Akadémia egy átfogó környezeti hatástanulmány elkészítését javasolta, s ennek vizsgálódási területeit pontosan felsorolta. Ezután a beruházás gazdaságossága került terítékre. Az alábbi hosszabb idézet — a 7. fejezet a) pontjától — sokak számára ismerős lesz, mint az ellenzékinek bélyegzett környezetvédők érvrendszere. Ám ezt a véleményt — bocsánat a szájbarágásért — a hivatalos magyar tudomány elitje alakította ki. Lássuk:

„a) A kimutatott, illetve tervezett beruházás legfeljebb 50-60%-a indokolható villamosenergia-termeléssel. A tervezett ráfordítás további hányada a hazai hajózásnál nem térülhet meg, a mezőgazdaság és az árvízvédelem valószínűleg lényegesen kisebb ráfordítással tudna gyorsabban és nagyobb hasznot hozni.

b) A hajózás érdekei csak akkor jönnének jobban előtérbe, ha a hajózóút — mint elvi lehetőség — kiegészülne kikötők, rakodóberendezések létesítésével is, továbbá tisztázódna a kapcsolódó Duna—Majna—Rajna rendszer és a tengeri kikötők használatát illető lehetőségünk.

c) A GNV beruházási javaslatban a tervezők számításai szerint szereplő, a magyar felet terhelő 30 milliárd forint — ami a megvalósítás során, pusztán árváltozások miatt is, még jelentősen emelkedni fog — nem tartalmazza a nem szerepeltetett, de elkerülhetetlen létesítmények (Öreg-Duna szabályozása, a térség szennyvizeinek tisztítása stb.) hasonló nagyságú költségeit. (Az Akadémia tehát már 60 milliárdot számolt 1983-ban! — a szerző megjegyzése.) Kétséges, hogy szűkös beruházási lehetőségeink mellett szabad-e egy ekkora összeget egy olyan vízerőmű létesítésébe fektetni, amely a legjobb esetben csak 1993-ban kezd áramot szolgáltatni.

8. Elkerülhetetlen a GNV megvalósítását makroökonómiai szempontból is tudományos igényességgel elemezni. Ebben szempontok lehetnek a következők:

a) A magyar gazdaságnak hosszabb időszakon át egyensúlyhelyreállító és az ország fizetőképességét biztosító gazdaságpolitikát kell folytatnia.

b) Ezt a politikát egy globálisan és magyar szempontból különlegesen bonyolult világgazdasági helyzetben kell megvalósítanunk. Ennek következtében a legfőbb gazdaságpolitikai célt a piacképes és gazdaságos exportkapacitások növelése és az

ésszerű importhelyettesítés jelentik: azaz olyan gazdaságpolitikai tevékenységek, amelyek az export—import kapcsolatokat közvetlenül befolyásolják.

c) Miután a következő évtizedekben nemzeti jövedelmünk növekvő hányada kerül külföldre (adósságszolgáltatások, cserearányromlások a szocialista külkereskedelemben is, beruházási hozzájárulások), csak csökkenő hányadát oszthatjuk el itthon, ami annyit jelent, hogy beruházási lehetőségeink hosszabb időszakon át szűkösek lesznek.

d) A magyar adottságok mellett elsősorban a feldolgozóipar fejlesztésére van szükség. Ezt a következtetést vonhatjuk le elmúlt harmadévszázadunk fejlesztéspolitikai hibáiból, eszközeink túlzottan nagy hányadának, 1957 után is mintegy 70%-ának anyag- és energiatermelő lekötéséből. A feldolgozóipar fejlesztésétől várhatjuk a kívánt szerkezeti átalakításokat, s csak attól várhatunk exportnövelést. Ugyanakkor egy újabb technikai-műszaki forradalom közepén vagyunk, amelynek megvalósításában ma már nemcsak a fejlett tőkés országok fokozhatják eddigi előnyüket, hanem egyes gyorsan fejlődő ipari országok is megelőzhetnek bennünket. Ilyen körülmények között vitatható, hogy megengedhetünk-e magunknak olyan hosszú távú beruházásokat, amelyek jelentős termelőerőket és anyagi eszközöket másfél évtizeden át csak fogyasztanak és befagyasztanak.

e) A beruházás megkezdése, illetve folytatása esetén külgazdasági és belgazdasági zavarokat idézhetünk elő, miután nyilvánvaló, hogy a nemzetközi pénzügyi rendszert is összeomlással fenyegető adósságok korszakában alacsony hatékonyságú és nagy átfutási idejű beruházásokat kezdeményező országok (gazdaságok) likviditását a nemzetközi bankrendszer nem lesz hajlandó biztosítani.

9. A Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége kívánatosnak tartja, hogy amikor a GNV-beruházás további sorsát az illetékes politikai és kormányzati vezetés mériegeli, akkor a nemzetközi és belpolitikai összefüggéseken kívül a vitatott műszaki, közgazdasági és környezeti tudományos kérdéseket is vegye figyelembe. A felsorolt és fel nem sorolt tényezők együttes számbavétele alapján az Elnökség a beruházás jelentős időbeli elhalasztását, az indokolt tartalmi változások érvényesítését, de leginkább annak leállítását tartja indokoltnak.

10. A beruházás tanulságai alapján az Elnökség szükségesnek véli, hogy a társadalom és a gazdaság egészét érintő, nagy horderejű döntések előtt a kormányzat időben kérje ki a tárgyilagos állásfoglalásra leginkább alkalmas személyek és szervek tudományos elemzéssel megalapozott véleményét."

A szilencium évei alatt természetesen szóba se jöhetett egy olyan ötlet, hogy nyilvános vitába, a döntés után, de nem végzetesen elkésve tisztázzák a beruházást támogatók és ellenzők nézeteiket.

Ehelyett szépen szerkesztett, fényes papirosra nyomott, színes brosúrák készültek. Az Országos Vízügyi Hivatal 1986-ban Vízlépcsőkkel a Duna környezetéért című kiadvánnyal, az osztrák zöldek pedig Nagymaros című kétnyelvű dolgozattal jelentkeztek. Az utóbbiak jó információs láncolatát minősíti, hogy szakasztott olyan adatokat ismertettek, mint az OVH írástudói, csak éppen az elemző magyarázat, a szintézis volt szögesen ellentmondó. Egy helyen, József Attila szép szívén összetalálkoztak mégis. Mindkét fél A Dunánál sorait idézte — így zajlik a lelki törvényesítés tájékunkon. Talán pszichológusi segítség nélkül is megfejthetjük, miért az alábbi részlet mellett döntöttek az OVH-nál:

„A Dunának, mely múlt, jelen és jövendő,
egymást ölelik lágy hullámai.
A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés,
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés."

Kár az energiáért

Energiapazarló társadalomban élünk. Bizonyításul nem kívánom fölsorolni, hogy hány tevékenységben pocsékoljuk szellemi, fizikai, lelki, idegi és anyagi tartalékainkat, mások és közös környezetünk megújító erejét. Bármerről néznénk is ezt a kikerülhetetlen igazságot, mindig odáig jutunk el, hogy túl szegények vagyunk ahhoz, hogy takarékoskodjunk.

A világon mindenütt, még a fejlődő iparral rendelkező országokban is az a tendencia figyelhető meg, hogy egy-egy termék előállításához mind kevesebb energiát fordítanak. Az energiaszükséglet természetesen egyre nő, hisz a magánfogyasztók és a termelést szélesítő új vállalkozások ezt követelik, de a fejlett országokban ez a gyarapodás ütemes, egyre lassuló, azaz elviselhető.

Hazánkban a hatvanas években a villamos energia növekménye évi 7-8% volt, a hetvenes években 5-6%, s 1978 óta — hála az energiagazdálkodási programok első sikereinek — 3,5% körüli. Az ideális — és a tervezett — 2-2,5%, ami a mostaninál sokkal magasabb szintű racionalizálást tételez föl. Változatlanul pazarlók vagyunk, de nem gazdagok: Ausztriában az egy főre jutó villamosenergia-fogyasztás pontosan a négyszerese a miénknek. A környező országok mindegyike előttünk jár a lakossági villamosenergia-felhasználásban, egyedül Románia szorul mögénk.

Ezeket is figyelembe véve érdemes eltűnődni azon, hogy a minimális energiahasznot hozó BNV-t — a műszaki megoldással kockáztatott környezettel és a miatta jelentősen gyarapodó költségekkel együtt — el kellett-e fogadnia 1977-ben a kormánynak és 1988-ban az Országgyűlésnek?

Nagyon nehéz nem egyértelmű választ adni.

A parlamentben Maróthy László minisztertől alig hallhattunk valamit az energiaprogramról. Megtudhattuk tőle, hogy a

konnektorban van áram, s hogy a paksi atomerőmű egy blokkjának megfelelő energiamennyiséget állít elő a BNV. Azaz — de ezt már nem tette hozzá — az ország energiatermelésének 2, maximum 4 százalékát évente. Mivel a miniszter nem tájékoztatta arról az ország lakosságát és gyűlését, hogy milyen problémákkal terhes a vízlépcsőrendszer energiaprogramja, ama tapsoló tenyerek közé most odacsúsztatok két akadémiai véleményt.

1985 nyarán az MTA vitát rendezett, melyen elsősorban a környezeti hatásokról cseréltek eszmét a tudós résztvevők, de az energetika problémáiról is szót ejtettek. A magyar—csehszlovák egyezményes tervben a csúcsüzem váltotta ki a legnagyobb ellenkezést. A vélemények szerint ez a beruházási költségeket növeli, az ökológiai adottságokat rontja, a hajózást nehezíti, s az is elképzelhető, hogy a magyar villamosenergia-rendszerben többletköltségeket okoz.

Ha a gazdaságosság kérdőjelekkel kirakott útján közelítjük meg az energiaprogramot, akkor azt kell látnunk, hogy ez a beruházásnak valamivel több, mint 60 százalékát tudja csak fedezni. Az Akadémián vitázók megegyeztek abban, hogy az 1990—1995 közötti időszakban a leggazdaságosabb üzemfajta az alaperőmű, és a csúcsrajáratás ebben az időszakban nem is jár előnyökkel. A csúcsenergia egyébként 2000 körül a magyar erőműrendszer évi összes villamosenergia-igényének körülbelül 1,2%-át fogja képviselni.

Tény, hogy a vízenergia hasznosítása az ezredforduló táján évente körülbelül 1,6 millió tonna energetikai barnaszén vagy 10,7 tonna paksi reaktorminőségű urán megtakarítását jelenti. A csúcsidőn kívüli időszakban — a magyar villamosenergia-rendszer összetétele miatt — a teljesítményt a szénhidrogénbázisú erőműveknek kell szolgáltatniuk. A kőolajegyenértéket figyelembe véve ez évi negyedmillió tonna szénhidrogéntöbbletet, azaz — 1985-ös áron — 50 millió dollár költségtöbbletet jelent.

Három esztendő múlva, amikor a vizsgálódások középpontjában már az építkezés leállításának várható költségei voltak, a Magyar Tudományos Akadémián az Állásfoglalás a nagymarosi vízlépcső esetleges elhagyásának lehetőségeiről, következményeiről című dolgozatban — öt év után még mindig — mak-

roökonómiai számításokat sürgettek, mivel ezek hiányában „a KVM tájékoztatójában közölt gazdasági számítások realitása és megbízhatósága nem ítélhető meg."

A villamos energia extenzív fejlesztéséről a következőket jegyzi meg az állásfoglalás: „Ma a gazdaságilag sikeres országok termelésében és szolgáltatásában a fajlagos energiafelhasználás jelentősége csökken, növekszik a termékhez hozzáadott érték aránya. Ezzel szemben az energiafelhasználás fajlagos növekedése általában korszerűtlen gazdasági szerkezetet konzervál."

S mi lenne, ha visszamondanánk mindent? — szögezi önnön keblének a tudomány. „Meg kell jegyezni, hogy a Duna vízhozamának változása miatt a nagymarosi vízlépcső megépítése esetén is számolni kell azzal, hogy az itt termelt villamos energia nem fedezi az Ausztriának szállítandó energiát, ezért nagy a valószínűsége annak, hogy a szerződéses kötelezettségünknek csak újabb erőmű építésével tudunk eleget tenni, amivel a tervek nem számolnak."

És egy szívbe karistoló megjegyzés — 11 esztendővel a szerződés megkötése után: „Végezetül azt is hangsúlyozzuk, hogy ma még semmiféle vizsgálat nem támasztja alá azt a feltételezést, hogy az eredeti tervek szerint tud-e a bős—nagymarosi vízi erőműrendszer csúcsra járni, ilyen vizsgálatot ugyan kezdeményeztek, de végül is nem került rá sor. Rá kell mutatni arra is, hogy a nagymarosi vízlépcső elhagyása esetén a bősi erőműben a folyamatos energiatermelés évi átlagban lényegesen nagyobb, mint csúcsrajáratás esetén."

Határkérdés

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1978. évi 17. számú törvényerejű rendeletének IX. fejezetében a 22. cikk rendelkezik az államhatár megállapításáról.

(1) A vízlépcsőrendszer megvalósításával és üzemelésével kapcsolatosan Szerződő Felek megállapodtak a Magyar Népköztársaság és a Csehszlovák Szocialista Köztársaság közötti államhatár kisebb mértékű módosításában, és a határvonal jellegének megváltoztatásában, a következők szerint:

a) a vízlépcsőrendszer megvalósítását követően a régi Dunamederben, 1840—1811 fkm szelvények között az államhatár mozgó jellege változatlan marad, és helyét a folyó jelenlegi fő hajózási medrének középvonala alkotja.

b) az 1842—1840 fkm szakaszon a mederáttöltésig az államhatár a jelenlegi fő hajózási meder középvonala, állandó jelleggel halad,

c) a Dunakiliti—Hrusovi tározó térségében az 1842 fkm-től az államhatár a jelenlegi fő hajózási meder középvonalán, a 161. V. O. á. pontig halad,

d) a Dunakiliti—Hrusovi tározó térségében a 161. V. O. á. ponttól az I. 5. számú határkőig az államhatár egyenes vonalban halad úgy, hogy az érintett területek mintegy 10-10 hektárnyi nagyságban a két állam között kiegyenlítésre kerülnek.

Hogy miért zúdítom ide ezt a mázsányi fűrészport? Egyszerűen azért, mert a magyar nép által alkotott Magyar Népköztársaság területéről van szó. Igaz, tíz hektárnyi magyar föld, ráadásul víz alá kerülő terület a csere tárgya, mégis jó lett volna értesülni arról, hogy mit tudhatunk magunkénak. Oly sokat sérült a mi nemzettudatunk, hogy már egy labdarúgó-világbajnoki szereplés is megrengeti az álladalom lelkét, így a tíz hektárak helye, cseréje is fontos nekünk. Hisz olyan rossz emlékeket idéz bennünk a magyar határok módosításának még az öt-

lete is, legyen szó hatalmi önkényről, vagy ésszerű államközi megegyezésről.

Ráadásul nemzetközi kapcsolatainkra is gondolnunk kell. Az államhatárok módosítását a világháborúkat lezáró trianoni és párizsi békeszerződések feltételekhez kötötték, mégpedig a Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulásához vagy legalábbis — esetünkben is erről lehet szó — utólagos értesítéséhez. Kormányszinten merült fel az a gondolat, hogy a határmódosításról törvénynek kellene rendelkeznie, hiszen magukat a békeszerződéseket is törvényben hirdették ki. A párizsi magyar békeszerződés II. rész 1. cikk 4. bekezdés c) pontját, azaz a határleírásban szereplő rajkai zsilipet, és visszaeresztő csatornát a határmódosítás mindenképpen érinti, tehát indokolt a törvényi rendelkezés.

A műszaki koncepcióból tudjuk, hogy az Öreg-Duna medrében Bős beindulása után 50-200 köbméter víz megy le másodpercenként, ami egy kisvizű Tiszának felel meg. A folyami hajók a sokkal jobb feltételeket biztosító mű-Dunában, az üzemvízcsatornában szállítják majd rakományukat, a békeszerződés azonban azt mondja ki a határról szólva, hogy a „Duna hajózási fővonal", s maga a határ a hajózható főmeder középvonala.

Ezeket a tényeket minimum kétféleképp lehet értelmezni. A vízlépcsők „hívei" egyértelműen arra utalnak, hogy a békeszerződéseket követő időkben az osztrák és jugoszláv határszakaszon is volt már ésszerű — vízügyi okokból elrendelt — határmódosítás, s mégsem omlott össze a „közös európai ház". A másik oldal pedig egyenesen az alkotmány sárba tiprását véli itt látni.

Az igazságosztás szándéka nélkül, okulásul és e téma lezárásául álljon itt egy kis szemelvény a Profil 1988/37-es számából, mely a hazai műszaki elit szeptember elején megrendezett találkozójára enged utólagos bebocsátást:

„Hanák Péter történész nyíltan bírálta azt a felfogást, miszerint a Duna csupán »hajózható vízi út és olcsó energiaforrás«. Számára a Duna az ország határa, és ha a Duna medrét egy erőműépítés miatt Szlovákiába helyezik át, ez nem azt jelenti, »hogy a Dunát, mint határfolyót elveszítjük«. Nem esküdött-e fel már Zsigmond király is 1439-ben a magyar határok megtartására, és nem tartalmazza-e ezt a kitételt még ma is a magyar alkotmány? Az erőműépítkezés tehát alkotmányellenes.

Ez tévedés, állítja Szentágothai János képviselő, professzor, a tudományos akadémia tagja. 1972-ben maga is részt vett az alkotmányról szóló határozat meghozatalában, most pedig utánanézett: »A magyar határ védelmének kötelezettsége már nem szerepel benne«.

Hogyan kerülhetett erre sor, teszi föl önmagának a szónoki kérdést. »Szovjet alkotmányjogászokkal tanácskoztuk meg akkor a kérdést«, hangzik a sokatmondó válasz."

Vizesszemmel

A tanítónő munkáját arról megítélni, hogy a különböző oktatáskutató hivatalokban milyen új kísérleti programokat, módszereket dolgoztak ki a gyakorló pedagógus helyett — enyhén szólva hibás gondolkozást tételez fel. Igaz ugyan, hogy a tankönyveket egyre inkább valódi tanárokkal íratják, de ezt a csoportot — ismert analógiával élve — nyugodtan nevezhetjük tanárarisztokráciának. E szűk réteg képviselői jó vagy kitűnő körülmények között, az átlagosnál magasabb értelmi színvonalon lévő diáksággal dolgoznak, többnyire tudósi képességekkel is megáldott kollégák mellett.

Legyen távolról szemlélhető modell ez a szociológiai ismeretanyag! Mert valami hasonlóról fogok most szólni.

A BNV körül gyűrűző vita hullámai olykor fölerősödtek, s az interferáló ítéletek csatakos habjain maga a vizesszakma hánykolódott szánandó hajótöröttként. Vizeslobbiról, a sztálinista gigantománia ébren tartóiról, vízügyi szuperhatalomról beszéltek sokan, sokszor talán meg sem érezve, hogy a műszaki értelmiség magasan képzett táboráról is véleményt alkotnak ezekkel a minősítésekkel.

A vízépítő mérnök — dolgozzon bárhol e hazában — joggal büszke arra, hogy olyan szakmát képvisel, amely az élet fölött képes őrködni. S mégha nem is jár-kel e mérnökfajta folyton dagadó kebellel, elvárhatja és elvárja, hogy szakmai nézetei legalább akkora nyilvánosságot kapjanak, mint az ellenfelek gondolatai. E nagy vitakör közepébe azonban a profi politikusi képességekkel is megáldott, igazukat ezért jól közvetítő erőmű-ellenesek léptek, s míg jól oda-odamondtak, a vizesszakma képtelen volt kiállítani egy érvelni és szerepelni is tudó csapatot. Képviseletüket kormányzati, főhatósági emberek látták el, ám ez — éppen a kormánnyal szemben kialakuló bizalmatlanság légkörében — inkább ártott, mint használt. A vizesek így

hiába gondoltak 150 éves diadalsorozatukra, s hiába érveltek a sík vidéki vízerőművek nemzetközi tapasztalatainak — igen halk — ismertetésével; véleményükkel, múltjukkal, érzéseikkel a kutya se törődött.

Amerikai professzorok jöttek-mentek, nyugati zöld meg kék parlamenti frakciók hozták jótanácsaikat környezetvédő tejtestvéreiknek, de a Népszabadság szerkesztőin kívül senkinek eszébe sem jutott megkérdezni a koncepció immár „nyugatnémet" szülőatyját, Mosonyi Emilt.

Egy ilyen méretű, nemzeti pereskedésben meg kellene hallgatni az összes érintettet, és minden szakértőt. A vizesek hozzászoktak ugyan a perekhez, de ezek többnyire polgári bíróságok előtt zajlanak. Megtanulták hát, hogy minden szakértő szavára oda kell figyelni, legelőször pedig arra, aki a szemben álló véleményét támasztja alá. Vízszennyezés, belvízkár, szikesedés — sok akta, sok per, raktározódó tapasztalatok.

És a lényeg: következetes kormánypártiság, végrehajtói készséggel.

Éppen ezért érez sértettséget ma ez a szakma. A vizesek — a gátak politikai semlegessége miatt — mindig kormánypártiak voltak, de a kormány most nem mutatott túlzott vizespártiságot. A kormány ugyanis nem élt azzal a lehetőségével, hogy a kezében levő tájékoztatási monopóliumot átengedje a vizesek szakmai önvédelmére.

Más kérdés — és jellemző körülmény —, hogy a szakmai ellenérvek zászlóvivői független, nyugdíjas mérnökök, a hivatalos vagy hivatásos vizesek szervezeti falai mögül azonban csak egy lobogót lengettek meg, mintha a bástyák mögött nem lett volna néhány csendes — csendre intett —, de másként gondolkodó csoport. Magyarán: a szakma nem tudta önmagában lebirkózni a hivatástudattal kéz a kézben járó szolgalelkűséget. Az országgyűlési képviselők egy részét ugyanis megkeresték dolgozataikkal a magukat megnevezni nem kívánó — nem merő — „belső ellenzék" formálói, jelezvén a beruházás szakmai vitathatóságát is. Ezek az értekezések nem verekedték ki maguknak a nyilvánosságot, pedig mindenki számára előnyösebb lett volna igazi szakmai vitát folytatni a Lipták-féle tévedéskazal átvillázása helyett.

A másik jelentős gond az, hogy a vízügy most találkozott elő-

ször a politikai környezetvédelemmel. Bátran állítható, hogy ha egy gigantikus lignitégető hőerőmű beruházásának folytatásáról döntött volna az Országgyűlés, akkor a zöldek minden energiájukkal a füst és korom összetételéről, a savas esőket gerjesztő kéndioxidról, és a legfinomabb szűrőkön is a légtérbe áramló széndioxidról derítették volna ki, hogy halálra mérgezik a cseperedő magyar demokráciát. Európában s a fejlett világban atomerőművek alapozásaiba kucorodnak a környezetvédők, nálunk azonban a vízlépcsőt fenyegeti a földrengés. Nálunk nem a nagyvárosokat elviselhetetlen bűzzel elárasztó, elrongyolódott gépkocsipark a káros, hanem a sokkal kevesebb üzemanyagot elégető hajózás.

Tanulság a vízügynek: politikai vértezet nélkül nem szabad ellenségre váró dárdák elé menni.

Még e tanulságon innen: a vizesek nemcsak azt élték át, hogy a megrendelő magukra hagyta őket, hanem a bűnbakképzés boldogtalanul személyes élményeit is. Két döntő kérdése volt ennek a beruházásnak: 1. Gazdaságos-e? 2. Életveszélyesek-e az általa okozott ökológiai folyamatok? Az előbbi nem műszaki kérdés. Az utóbbi pusztán annyiban kapcsolódik a vizesszakmához, hogy a hatástanulmányokból leszűrt tapasztalatok alapján kell módosítani a műszaki koncepciót. Mivel a hatástanulmányokra jóval később kapták a megrendelést az érintett tudományok kutatói, mint azt egy ilyen műszaki létesítmény indokolta volna — azaz a hidrológiai kutatások első tapasztalatainak összegzése után —, a vizesek — egyszer így is fogalmazhatunk — nem jutottak elegendő tudományközi támogatáshoz. Véletlenül lettek bűnösök.

De nem először.

Zsuffa István bajai vízimérnök főiskolai tanár így foglalja össze a kis magyar vízügytörténetet:

„Köztudott, hogy a közgazdászokkal és jogászokkal szemben az értelmiség mérnökrétegét, éppen az építkezési ambíciók miatt, Rákosi kevésbé tizedelte meg. Viszonylagos helyzetünket erősítették a sorozatos árvizek is, a katasztrófák (1954 és 1956), és a sikerek (1965 és 1970) is. Az infrastruktúrában a »tervgazdálkodás« sem volt új dolog: a Vásárhelyi Pálig is visszavezethető távlati tervezés 1949-beli változatának közvetlen alapja az 1937 évi »öntözési törvény« volt, amelynek máig aktuális

ajánlásai között még mindig akad olyan, amely megvalósítása a jövő feladata."

A vízügyi szolgálat súlyát azonban különös véletlen sokszorozta meg: csak ritka véletlennek minősíthető az a tény, hogy az 1960-as években a vízügyi szolgálat munkáit három rendkívüli kapacitású mérnök irányította. A szolgálat legfőbb vezetője, Dégen Imre elődeinek, Vásárhelyinek, Sajó Elemérnek, Lampl Hugónak volt méltó utóda. Az egyetemi oktatás irányítója, egyben e legnagyobb tervező intézet vezetője, a BNV alapvető tervváltozatának kidolgozója Mosonyi Emil, ma is a nemzetközi vízépítő mérnöki társadalom legnagyobb tekintélyű és tudású alakja, végül a hazai vízügyi kutatás legfőbb eszmei irányítója, a modern műszaki hidrológia megteremtője Lászlóffy Waldemár volt. Kétségtelen, hogy e három rendkívüli kapacitású szakember szakmai tekintélye, tudása és tenniakarása volt az egyik oka annak, hogy a vízügy 1960 körül a többi nemzetgazdasági ágazathoz képest nagyobb, de földrajzi helyzetünknek, vízgazdálkodási adottságainknak megfelelő súlyt kapott. Ez a relatív helyzet természetesen irigységet gerjesztett, amely előbb a szokott módon, a kiemelkedő egyéniségekre összpontosult. Elsőnek 1956 után rögtön Mosonyi Emilt próbálták tönkretenni: nyilvánvalóan legfőbb bűne az volt, hogy az egyetemen a legnagyobbak közé tartozott: ha őt kirúgják, akkor senki sem érezheti magát biztonságban. 1966 óta az NSZK legnevesebb vízépítési professzora.

A hazai neosztálinizmus idején kapta a vízügyi szolgálat a legnagyobb ütést, amelyet azóta sem tudott kiheverni. A külön erre a célra alakult bizottság, inkvizíciót megszégyenítő hajsza után, 1975-ben megalázónak szánt módon leváltotta Dégen Imrét, aki ugyan már 1955-től irányította a vízügyi főhatóságot, akkor azonban politikailag megbízhatatlannak minősült. Az eljárás valóban a sztálinista recept alapján, pontos, részleteiben kidolgozott forgatókönyv szerint zajlott le. A befejező aktusra Szentendrén került sor, amelyre meghívták a vízügyi szervek igazgatóit, párt-, szakszervezeti és KISZ-titkárait, de látványosan kitiltották a tényleges műszaki irányító vezetőket, az ún. igazgatóhelyettes főmérnököket. A bűnlajstromot az egyik akkori KB-titkár olvasta fel. Tévedés ne essék, nem volt itt szó szakmai „túlzásokról", aránytalanságokról, csak olyas-

mikről, hogy a vízügy a „reakció fészke", a szolgálat vezetője maga köré gyűjti a „nép ellenségeit", mert az egyik templomba jár, a másik arisztokrata, a harmadik horthysta tiszt (tartalékos zászlós volt a háborúban) stb. Nem hiányoztak a sztereotípiák sem: „Hogyan nézhet az az igazgató a becsületes munkásai szemébe, aki vasárnaponként templomba jár, és ez a legfőbb vezető tudomásával történik"... A felolvasás négy órán át tartott, és azzal fejeződött be, hogy „az anyagot" okulásul, az összes minisztériumoknak és főhatóságoknak megküldik. Erre azonban nem került sor, és nem rendeztek másutt ilyen globális autodafét.

A vízügyben azonban tökéletes munkát végeztek. A kiváló mérnök Dégen utódjául azt a Szolnok megyei párttitkárt nevezték ki, aki a „tisztogatást" kiteljesítette: néhány hónap alatt szinte valamennyi központi szerv és főhatósági ágazat vezető mérnökét leváltották, helyükre kizárólag kívülállókat (többnyire a MÉM-ből is kikopott bürokratákat), vagy a vízügy területén egyszer már szakmailag megbukott papírmérnököket neveztek ki. Nagyobb volt a tisztogatás, mint '56 után. Az új elnök hirtelen halála után újabb lépcső: a még mezőgazdasági képzettségű elnököt szakmai képzettség nélküli pártbürokrata követte, aki még a maradék mérnökvezetőktől is igyekezett megszabadulni.

Bár nem eléggé köztudott, hogy a neosztálinizmus személyi politikája intézményesen elsősorban, és alighanem egyedül, a vízügyet sújtotta. Nem azért részletezem mindezt, hogy a hatalom és a vízépítő mérnökök közötti valós kapcsolatot ecseteljem, és bizonyítsam, hogy a vízépítő mérnökök sokkal inkább a hatalom kitaszítottjai, mint kiszolgálói. Nem ez a kérdés lényege.

A vízügyi szolgálat 1975. évi kasztrálása volt az oka annak, hogy a BNV-vita szakmai jelleggel a hatalom és az ellenzék szomorú álvitájává fajult. A környezetvédelem területén is tapogatózó ellenzék azt korán és jól felismerte, hogy a kormány leggyengébb pontja akkor már a vízügy. A vízügyi szolgálat pedig a várakozásnak megfelelően reagált. A szakmai tájékozatlanságukat a laikus vezetők árulkodó titkolódzással és erőszakkal leplezték, érvek helyett fenyegettek, a mérnökeik hozzáértése helyett olykor rendőri erőszakot vettek igénybe.

A vitában a vita folytatását és befejezhetetlenségét biztosító egyensúly alakult ki. Mindkét fél laikus volt, egyik sem értett ahhoz, amiről beszélt, tehát a meggyőzés eleve lehetetlen. A kívülállók előtt ez már úgy csapódott le, hogy „szakember" vitatkozik „szakemberrel", triviális dolgokról, önkényesen, logikátlan módon. Vargha János vitát elindító első cikkének a megjelenése (1983) előtt egy héttel az Országos Vízügyi Hivatal nemcsak Bős—Nagymarossal, de minden vízerővel kapcsolatos témában „hírzárlatot" rendelt el. Heteken belül már mindenütt, a műegyetemi kollégiumokban és politikai gazdaságtan órákon, a „Közgázon" és az Almássy téren mindenki Bős—Nagymarosról vitatkozott. A vitákon azonban csak a „vezetők" vehettek részt. E sorok íróját egyik előadásában Vargha János megtisztelte azzal, hogy idézte. Az előadó által egyénien értelmezett idézésemmel nem értvén egyet, el akartam menni a következő vitára. A vezetőim erről lebeszéltek.

Kétségtelen, hogy ez a szervilitásunk, amellyel mi, vízimérnökök ezt a szájzárat fogadtuk, nem lehet túl szimpatikus az ellenzék azon tagjai előtt, akik egy-egy vezetői utasítással szembeni állásfoglalásnál jóval többre vállalkoztak, és még ma is sokkal többet kockáztatnak. Megítélésünknél azonban nem szabad elfeledkezni arról, hogy szétvert vízügyi szolgálatról van szó, ahol senki sem találta meg a helyét, ahol ténylegesen sem volt senki, aki magát joggal illetékesnek ítélte volna. A BNV-t tervező Vízitervnél is személycsere volt. Az új vezérigazgató, aki semmiféle műszaki tervezési munkával azelőtt sohasem foglalkozott, első dolgának tekintette a tisztogatás folytatását. A gyanús a jó szakember lett: azonnal leváltotta a két legkiválóbb irodavezetőt: az egyik, a nagy műtárgyak szakembere, azóta magántervező irodát nyitott, ékesen bizonyítva, hogy a mérnöki munka is gyümölcsözőbb és magasabb szintű, ha nincs fölötte-mellette ezerfős apparátus. A másik kolléga, a tanulmányi iroda vezetője, Krempels Tibor, aki nyilván éppen a vitatott problémák legkiválóbb ismerője, és így vitaképes partner lett volna, infarktusban meghalt.

A hivatalos tiltás ideje Lipták Béla színrelépésével, úgy véltük, lezárult. Gondoltuk, hogy ha a külföldi félszakembert hivatalosan is megszólaltatják, akkor előttünk is megnyílik a fórum. Néhányan elmentünk a Jurta Színházba, és ott ért ben-

nünket a második meglepetés; a másik oldal sem hagyott bennünket hozzászólni. Lehet persze, hogy csak gyávák voltunk, és nem vagyunk hozzászokva a politikai viták légköréhez. De Lipták kérdései nem politikaiak voltak, hanem műszaki szamárságok, amelyeket nem lehet a közönség hangzavarában cáfolni, különösen akkor nem, ha ezek a kérdések már középiskolai szinten is abszurdak, adekvát megoldásuk viszont olyan szellemi munkát igényel, amelyet csak az a magasan képzett és megfelelő eszközökkel rendelkező mérnök láthat át, aki e bonyolult számításokat hetek intenzív munkájával végigcsinálja, vagy lépésenként megismétli.

A Jurta Színházból azzal a furcsa érzéssel jöttünk el, hogy születőben van az igazi, Pozsgay által igényelt új, tökéletes társadalmi megegyezés, amely már nem a félelmen és a beletörődésen alapul, hanem az igazi közmegegyezésen: Megtalálták a balekokat, akiket közös megegyezéssel mindkét fél üthet, és ez nem a kulák, mert abban nem volt egyetértés, nem a származás alapján kijelölt arisztokrata vagy cigány, mert az most nem lehet divatos, hanem a vízimérnök. Lehet, hogy a BNV kérdésében nem lesz megegyezés, és a végén már egyik felet sem fogja érdekelni az, hogy megépül-e, vagy sem, de a vízimérnökre rávarrhatják a sárga csillagot, bedobálhatják az ablakaikat.

Ez természetesen túlzás, legfeljebb az előadás által indukált hangulatomat tükrözi. De az első eredmények már ezen a téren meg is születtek: 1975-ben „ideológiailag megbízhatatlanként" meghurcolt kollégánkat az Új Tükör egyik tavaszi számában sztálinistának minősítették! Legutóbb, Lipták sajtóértekezletén az egyik „vízvédő" a vízügyet „az ország testén rákos daganat"-nak nevezte, Kodolányi Gyula pedig a „vízimérnökök szeszélyei"-ről írt.

A Magyar Nemzet részére tételesen leírtam a Lipták Béla „érveire" adható válaszokat. Lipták nem néhány tévedést hangoztatott, előadása csak tévedések, szándékos hamisítások folyamatos sorozata volt. A térképről leolvasható, általános iskolai szinten ismert adatok két nagyságrenddel történő „túlzása" aligha jámbor tévedés, a csúcsrajáratást, mint a folyóban lerohanó vízfalat leírni népbutítás, a földrengés hatására elpusztuló gátból lerohanó szökőár horror filmjelenetének felidézése pedig szánalmas giccs. A bonyolultabb kérdésekben is tombolt

a demagógia: a szaktanulmányok felületes ismeretét mutatja a „talajvíz", az ivóvíz elszennyeződéséről, megmérgezéséről megfogalmazott krimi. A nagymarosi vízlépcső felett lelassuló víz hatására ugyanis elképzelhető, hogy évtizedek után a néhány Pilismarót melletti parti szűrésű kútban egészségre ártalmatlan vasas, mangános elszíneződés jelentkezik. Lipták szerint ez 3 millió magyar ivóvizét mérgezi. Így lesz két kútból több száz, és mindenütt ez a többszörös torzulás „hitelesíti" az érveket. Lipták szerint tehát a nagymarosi duzzasztó a többi, szentendrei, káposztásmegyeri, csepeli stb. kutakon át az alvízen is mérgezi az ivóvizet. Ugyanakkor azonban az ellenkező irányú blöffböléstől se riad vissza, mert szerinte a vízlépcső a paksi hűtővizet elvonja és atomkatasztrófával fenyeget. Hová vonja el Nagymaros a vizet, mint csinál vele?!? Itt a szólamok mögött már az óvodás logikával sem törődött az előadó, mondhatta volna azt is, hogy az erőmű a pápa látogatását akadályozza meg, mert elöntjük vele az esztergomi székesegyházat, vagy azért csökken majd tovább a népszaporulat, mert meddők lesznek az asszonyok, ha ránéznek a vízlépcsőre.

Tévedés ne essék, amikor ezeket az abszurditásokat elutasítjuk, nem a vízlépcsőpárt védjük. Az emberi logika és gondolkodás méltóságát, a vízimérnökök lelkiismeretességét és tudását akarjuk megvédeni a rudasلászlói szemináriumokat messze leköröző álretorikával szemben. A vízlépcsőpár építésével kapcsolatos szerződéskötésekben a vízimérnökök közül csak nagyon kevesen vettek részt: ez már a vízügyi szolgálat szétzúzása után történt. Ma is úgy véljük, hogy az erőműpár megépítésének anyagi alapjait az egész országnak kell előteremteni: hogy erre a célra jut-e pénz, vagy sem, ezt nem a vízimérnök dönti és döntötte el. Ha annak idején azt mondták volna, hogy ezen a pénzen megoldható a sokgyerekes családok segítése, vagy akár ez az összeg kell a Hungaroring megépítésére, legfeljebb csodálkoztunk volna, és csak halkan jegyeztük volna meg, hogy az ország bürokratikus apparátusának fojtogató szervezete évente többet emészt fel, mint az egész beruházás. Most azonban nem a pénzügyi időszerűség kérdéseit támadják, hanem a műszaki létesítmény műszaki paramétereit, célját, megoldási módjait úgy, hogy azt már nem hagyhatjuk szó nélkül.

A vízlépcsőpár létesítésének elsősorban az a célja, hogy or-

szágunkat az európai, nyugat-európai egységes vízi úthálózatba bekapcsolja. Ez a vízi úthálózat 200 éve épül folyamatosan, ennek lesz a legfőbb gerince az óceán partjait a Fekete-tengerrel is összekötő Rajna—Majna—Duna vízi út, amelyet a manipulált ellenzék a tények meghamisítása árán is a Lajtánál el akar zárni. Mert ami a Lajtán túl megvalósítható, legyen az a többpártrendszer vagy demokrácia, vagy közel 40 dunai vízlépcső, az nálunk megvalósíthatatlan, az nálunk Budapestet fenyegeti (Bécset a 40 nem), az nálunk mérgezi a vizet, az környezetkárosító. Lehet, hogy a politikai kérdések ilyen keverése a részemről túlzás, de vitathatatlan, hogy hazai provincializmusunk is kísért: nálunk minden másként van, Ugocsa non coronat.

Néhány korábbi szakvélemény készítése után a magam részéről csak az első, úgynevezett 1983-as akadémiai vélemény készítése során kerültem közvetlen kapcsolatba a vízlépcsőkérdéssel, és a körülötte kialakuló összetett manipulációkkal. 3000 mérnöktársammal együtt korábban a BNV ügyével nem foglalkoztunk, 1975 előtt, az élő vízügyi szolgálatban valamenynyien megtaláltuk alkotó tevékenységünk területét. De ez a Lipták-féle manipulált kampány valamennyiünket fültövön csapott: a magabiztos laikus és az elemi logikát hiányoló, agresszíven bennünket támadó, szándékos félrevezetéseken alapuló népbutítás egységes felháborodást váltott ki. Kialakult az ellenzék és a vízügy között a fölös, nevetséges és tragikus harc, amelyből a hatalom ki is vonult. Soha és sehol, másutt sem ilyen ügyesen és erőszakmentesen hatalomnak nem sikerült még ellenzékétől megszabadulnia.

Természetesen, ha az elenzéket nem érdekli az, hogy milyen szerencsétlen témában, milyen szerencsétlen eszközökkel küzd, akkor még kevésbé érdekli az, hogy az értelmiségnek kis hányadával, a vízügyi műszaki értelmiséggel szembekerül. Lehet, hogy nincs is 3000 főről szó. Ez az értelmiség azonban a vitatott kérdés hivatott és tájékozott képviselője. Ha az ellenzék éppen a hozzáértők válaszait nem hallgatja meg, ugyanúgy a mindentudó párt szellemét idézi, mint a Lipták-est vastapsa, érvek helyett a szólamok hangoztatása. Lipták sajtóértekezletén egyik kollégánk az átlátszó, de ismételten alkalmazott adatáradatból 40-et megvizsgált, és külön mind a 40 hamisnak bizo-

nyult. A válasz erre az volt, hogy nem az egyes adatok az érdekesek, hanem a tendenciák! Milyen tendenciák? Politikaiak? Milyen jellegűek ezek? Ha pedig nem politikaiak, akkor a tendenciáknak az adatokban kell jelentkezniük, különösen akkor, ha azokat idézik. Hitelét veszti az ellenzék, ha a szakértelem igazságait nem hallgatja meg, és hamisításoknak hisz, esetleg ilyeneket gyárt.

A kérdésbe gabalyodva megdöbbenve találkoztam manipulált „ellenfeleink" között azoknak a nevével is, akiknek a nehéz időkben mutatott bátorságát saját gyávaságom tükrében csodáltam igazán. Emberi nagyságuk őszinte csodálata sem tarthat vissza attól, hogy ismételten leírjam: ebben a kérdésben nemcsak nincs igazuk, de manipulálásnak, demagógiának, népbutításnak dőlnek be, illetve ilyenre adják oda nevüket és áldásukat.

A mindenkori kormány ellenzékének demagógiára hajlamos csoportjai, még a zöldek mozgalma előtt, a század elején felfedezték nálunk a kormányzathoz kapcsolódó vízügyi munkák mögött rejlő manipulációs lehetőségeket. Az 1930-as évek gazdasági válságát tovább súlyosbító évtizedes aszály késztette a szélsőséges demagóg agrárszocialista ellenzéket arra, hogy a vízügyön keresztül támadja a kormányt. A vád az volt, hogy a frissen elkészült Dunavölgyi Főcsatorna szárította ki az Alföldet, sőt a klímáját is. Az abszurd vádra a vízügy, mozgósítva a meteorológiát is, pontos, adekvát választ adott. Ez a válasz most az 1980-as években a vízügy részéről késett: ekkor nem Trümmer Árpád vezette a szolgálatot, a szolgálat vezetője pedig nem Réthly Antalt hívta segítségül, hanem a rendőrséget. Ez igaz, ez a vízügy hibája volt, de az ellenzéket a jó politikai érzék is segíthetné: Bajcsy-Zsilinszky 1935-ben nem kompromittálta magát a vonatkozó parlamenti vitában, még a vízügy méltó és alapos válaszai előtt sem."

E mellbevágó gondolatmenet után engedtessék meg, hogy egy másik, zavarba ejtő írásnak adjak helyet. Szerzője Vágás István, a műszaki tudomány doktora, szegedi vízimérnök. Kiket kapott el tulajdonképpen Bős—Nagymaros kapcsán gigantománia? — szól a címbe emelt kérdés.

Íme a válasz.

„Szokatlan dolog a Magyar Nemzet egyik tíz éve megjelent cikkéhez tíz év után hozzászólni. De nem lesz érdektelen.

1978. május 11-én adott hírt a Magyar Nemzet a Magyar Urbanisztikai Társaság klubnapjáról. Többek között két, ma eléggé ismert mérnök tett ott előadásában javaslatot a vízgazdálkodásunkat alapjaiban átformáló grandiózus tervéről: a Sződliget—Galgamácsa—Aszód—Jászberény—Kiskörei tározó irányában létrehozandó Duna—Tisza-csatornáról, a másfél milliárd köbméter víz befogadására szolgáló, Váchartyán, Galgamácsa és Acsa térségében — további kiegészítésben Gomba község térségében is — megépítendő víztározóról, a Duna vize egy részének Tiszába vezetéséről, a borsodi iparvidék, Hatvan, Jászberény, Szolnok, Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, sőt Szeged környékének ivó-, ipari- és öntözővíz-ellátásáról, s a Tiszaalpárnál létesítendő hatalmas tározó Duna-vízzel történő feltöltéséről. A több szintű tározótavak közé beépítendő szivattyús turbinarendszerrel olcsó villamos csúcsenergiatermelést javasoltak megvalósításra. A továbbiakban kidolgozták az említett vízi út- és tározórendszer kapcsolatait a leendő Duna—Rajna—Majna vízi útrendszerrel, a Budapest—Miskolc—Debrecen—Záhony vasútrendszerrel, a hazai kelet—nyugati áruszállítási főiránnyal. Rámutattak a közlekedési útvonal cseh-szlovák, szovjet, román szállítási kapcsolataira a vízi utat, vasutat és közutat illetően.

A Magyar Nemzet tudósítása nyomán kialakult érdeklődés miatt a grandiózus és igen komplex terv megalkotóit a Magyar Hidrológiai Társaság Szeged Területi Szervezete 1978. október 10-re előadóülésre hívta meg, ahol nemcsak előadhatták, hanem az általuk felkért és a nagyszámú hallgatóság sorából jelentkezett hozzászólók megnyilvánulásai nyomán meg is vitathatták elgondolásaikat. Az előadásokról és a vitáról fennmaradt a hangszalag, így itt most röviden, pontosan beszámolhatunk arról, mivel egészítették ki a tervezők eredeti javaslataikat.

Az első előadó kifogásolta, hogy az Országos Vízügyi Hivatal és Dégen Imre akkori elnök nem méltatta figyelemre 1975-ben benyújtott javaslatukat, s az akkor új elnök, Gergely István dr. jóindulatát vélte felfedezni abban a levélben, amely a tervjavaslat felvetett gondolatainak és elképzeléseinek hasznosítására tett ígéretet. Kifejtette, hogy a Tisza völgyének vízhiányát csak dunai átvezetéssel lehet enyhíteni. A Duna—Tisza-csatornát azonban nem szabad Budapest alatt kivezetni a Dunából, mert csak a főváros felett lehet előkezelhető tiszta vizet találni a Dunában.

Az északi — Vác alatt kiágazó — Duna—Tisza-csatorna gondolatát addig azért vetették el, mert nagy volt a földmunkaigénye, hiszen a Gödöllői-hegységet át kellett volna törni. Az előadók szerint a Bős—Nagymaros-vízművel való kapcsolat ténye és az ő tervükből származó előnyök megérik azt is, hogy a Gödöllői-hegységen át 80 méteres bevágással, 50 millió köbméter földanyag kiemelésével a Duna—Tisza-csatorna, a mellette haladó út és vasút számára áttörést (és különlegesen nagy környezetrombolást...) létesítsenek. A hegységből kikerülő földanyag kiválóan alkalmas az 1978. októberében már 2 milliárd köbméter — egy Balatonnyi összmennyiségű — tározó(k) töltéseinek elkészítéséhez. (Igaz: ez a földmennyiség annyi, mint amennyit a Tisza-szabályozás első 25 évében az egész országban az árvízvédelmi töltésekbe beépítettek!). Hogy azután ez az előkezelt Duna-vízzel feltöltendő tározórendszer milyen talajvízproblémákat okozna, vagy a hosszú állásidő miatt milyen minőségűvé válna, ezzel a nagyvonalú terv már nem foglalkozott. A beruházási összeget szintén nagyvonalúan 20—22 milliárd akkori forintban adja meg az elgondolás, azzal, hogy ez az ötéves terv előirányzataihoz képest nem is sok, és meg lehet szerezni hozzá a Gabčikovónál és a Budapesttől északra vezetett Duna—Tisza-csatornán át nyugat—keleti behajózásában és -szállításában is érdekelt Csehszlovákia anyagi támogatását is. (?)

Különös figyelemmel hívta fel 1978. októberében Szegeden mindkét előadó a hallgatóságot a csúcsenergia-fejlesztés óriási előnyeire, megállapítva és számadatokkal igazolva, hogy a vízi energia sokkal olcsóbb és tisztább a gázturbinás megoldásoknál. »A csúcsenergiát kiválóan el lehet adni a világpiacon« — mondották.

A második előadó megállapította, hogy az északi Duna—Tisza-csatorna nyomvonala »dombságot, ill. alacsony hegyvidéket keresztez. A mai technikai fejlettség mellett ezért nem szabad túlságosan aggályosnak lennünk, mert az igaz, hogy a vízválasztó áttörése kb. 50 millió köbméter földmunkát jelent, tehát többet, mint maga a (Budapest alatti) 40—45 millió köbméteres

csatornatérfogat, de ez ma nem tétel«. Lengyelországban is megmozgatnak egy bányászati külfejtésnél 4,5 milliárd köbméter földet. »A nagy bevágásból, amitől annyira féltünk, az 50 millió köbméter föld elég ahhoz, hogy biztonságos gátméretekkel ezeket a nagy tározókat létre tudjuk hozni.« ... »Ha szilárd kőzettel is találkozunk, még akkor is ragaszkodni kell az adott tömegű bevágáshoz, annak érdekében, mert az 5—6 kilométer távoló tározók töltésanyagához ez mindenképpen kell.« Az 53 méter víztükrű csatorna, a mellette futó úttal és vasúttal együtt egyébként a tervező szerint nem nagy, mert ilyen méretek — ide értve a 15—16 méteres, néha 34 méteres hajózsilipeket vagy hajtóemelő műveket is — »az európai vízi útrendszerekben használatosak«.

A 20 milliárdos költséget a második szerző az energiaágazatra (8 milliárddal), a nagytérségi vízgazdálkodásra (8 milliárddal) és a hajózásra (4 milliárddal) kívánja ráterhelni. Hivatkozik még arra is, hogy világszerte és nálunk is óriási a csúcsenergia-igény, amelyet pl. már Csehszlovákiában is szivattyús hidraulikus energiatározókból szolgálnak ki. Hivatkozik arra is, hogy az árvai tározót eleinte úgy járatták csúcsra, hogy mezőgazdasági területeket is elöntött az árhullám. Megépítették ezért a tvrdosini vízi erőművet és duzzasztógátat, amely megszüntette a káros hullámzás hatásait (akárcsak a Dunában a nagymarosi duzzasztó a bősi csúcsüzemeit fogja).

Rendkívül nagy az az iram, amellyel pl. Lengyelországban vagy a Szovjetunióban tározókat létesítenek. »Mi csak azzal az inotai gázturbinával tudunk dicsekedni, amely ellen a Pénzügyminisztérium erélyesen tiltakozott.« Az igaz, hogy az itt vázolt elgondolások kiviteléhez sok pénz kell, de a példák azt mutatják, hogy »az csak vezetői készség dolga, hogy valamire van-e pénz, vagy nincs pénz.«

Lássuk még, hogy mit mondott a két előadó által felkért hozzászóló, az, aki még számtalanszor vállalta ugyanemellett a két előadó mellett ugyanazt a hozzászólói szerepet:

»Az északi Duna—Tisza-csatorna, annak tározó- és energiafejlesztő létesítményei jó csatlakozást teremtenek a már elhatározott Bős—Nagymaros-vízrendszerhez, s nem tehermentesítik, hanem komplexen kiegészítik azt. Csatlakoznak az országos területfejlesztés koncepcióihoz, és ámbár az Országos Vízügyi Hivatal a vonatkozó költségeket sokallta, ez az álláspont nem fogadható el, mert: ,az kerül kevesebbe, ami többe kerül'«.

Ha valaki »gigantikus« vállalkozásnak nevezi a Bős—Nagymaros-vízlépcsőrendszer megépítését, minek nevezze azt, ami egy önmagában szintén hozzámérhető, tehát »gigantikus« másik művel még meg is fejeli, meg is duplázza az eredeti alkotást? Ugyanazokkal a problémákkal, azoknak az Alföld északi részére való kiterjesztésével, amit Bős—Nagymaros esetében olyan sok »független« környezetvédő egyesülés kifogásol, mint pl. a környezetrombolás, a grandiózus földszállítás, biológiailag kifogásolt víztárolás, talajvízháztartás megbontása, csúcsenergiafejlesztés, szivattyús energiatározás, Duna—Rajna—Majnarendszerrel való kapcsolat, óriás hajózsilipek, idegen országgal való együttműködés és anyagi hozzájárulás, csehszlovák belső szállítások magyar területi megoldása stb. stb.? Azt lehetne gondolni, hogy ezeknek a hatalmasságittas javaslatoknak a szerzői a Vízügyi Szolgálat elvakult »szakbarbárai«, akik saját dicsőségüket szeretnék megalapozni. És, most lepődjék meg az olvasó, felnyitjuk a »jeligés borítékokat«:

Az »első« előadó neve: Hábel György ny. mérnök, a »második« előadót Molnár Istvánnak hívják, aki szintén ny. mérnök, hozzászólójuk pedig dr. Perczel Károly ny. intézeti igazgató.

Ismertek ezek a nevek 1988-ban is. Csakhogy tíz év után mindegyikük arról híres, hogy a legádázabb ellenfelei annak a bős—nagymarosi vízműrendszernek, amelyhez tíz évvel ezelőtt saját grandiózus elgondolásukat akarták csatolni, »kerül, amibe kerül«. Megtaláltuk tehát azokat, akiknek a nevéhez a »gigantomániás« eszmék hozzátársíthatók.

Az olvasóra bízhatjuk annak eldöntését, vajon jogosan emlegethetik-e a Bős—Nagymaros-vízlépcsőrendszer 1977. évi döntéshozóinak felelősségét éppen azok, akik ehhez a tervhez csatlakoztatták grandiózus kiegészítésüket, amely az eredeti műnél lényegesen súlyosabb műszaki, környezet- és tájvédelmi, továbbá gazdasági problémákat vetett fel? Helyeselhető-e, hogy ugyanazok, akik óriás víztározók és csúcsenergia-termelő művek elgondolói és népszerűsítői voltak tíz évvel ezelőtt, ugyanazok — az idén, augusztus végén felvett televíziós beszélgetés során — dühtől is remegve szidják azt a vízügyi szolgálatot, és annak képviselőit, amelyet régebben éppen ők akartak sokkal

súlyosabb nehézségek és kockázatok vállalására rávenni, mint amilyeneket a Bős—Nagymaros-rendszer egyáltalában magában rejthet? Mit tartson 1988-ban benyújtott petíciójukról az a mai környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter, akinek országos vízügyi hivatali elnök elődjeihez 1975-ben és 1977-ben ugyanők az ellenkező tartalmú szélsőségekkel teljes javaslatot nyújtottak be? Hol a biztosíték arra, hogy mostani véleményük az idők és a divatok változásának megfelelően nem vesz majd később ismét radikális fordulatot?

A Magyar Hidrológiai Társaság 1978. október 10-i szegedi előadóülésének elnökeként, és annak a Vásárhelyi Pál Társaságnak alapító tagjaként, amely a közvélemény tényszerű tájékoztatását tűzte céljául, kötelességemnek tartottam a fentiek nyilvánosságra juttatását."

A Lipták-doktrína

A vita fölforrósodásához hozzájárult dr. Lipták Béla, aki sokak számára deus ex machina módjára szállt le a magasságos Yale Egyetem katedrájáról, hogy igazságot osszon. Isteni ítélkezését gyarló emberi módszerrel, magyarán szólva zsarolással igyekezett megerősíteni, mondván: amennyiben nem állítják le ezt az építkezést, ő mindent elkövet, hogy hazánkba ne jöjjenek többé nyugati turisták, s hogy a bankok ne adjanak nékünk többé hitelt.

E nagyvonalú, nemzetféltő gesztus természetesen nem minősíti tételei igazát.

A minősítés lehetőségét — legalább itt, ha már másutt nem kaphattak szót — átengedem a vizesszakmának. A Vásárhelyi Pál Társaság a Lipták-féle — nyugati környezetvédők által aláírt — 26 pontra tételes választ adott. Ha lett volna népszavazás, a kétszer huszonhatot így, egymás mellett kellett volna közölni a legnagyobb példányszámú napilapokban. Végül a népszavazás gondolatát elsöpörte a kormányhű Parlament, az érvek egymás mellett kibontakozó rendszere azonban ma is sok tanulságot hordoz. Liptákék a Nyilatkozatot eljuttatták a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsához, kérve: indítson a BNV-t illetően nyilvános vitát.

A huszonhat érv és ellenérv:

1. — Mivel a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer (BNV) 54 milliárd forintos (egybillió dolláros) alapberuházása egyéb égetően szükséges beruházásoktól vonná el a tőkét,

— A BNV alapberuházásából — az eddigi építési költségek, valamint a majdani áramtörlesztés árát leszámítva — a még hátralévő magyar részvállalás nem 54, hanem 20 milliárd forint. Ennyit fordíthatnánk egyéb beruházásokra, de a nagyságrend kedvéért: a BNV az összes hazai beruházásnak csupán egy százalékát igényli az építés éveiben.

2. — Mivel a BNV-hez szükséges alapberuházást csak a nemzeti adósságállomány további növelésével lehetne biztosítani,

— A beruházás nemzeti adósságállományunkat nem növeli, mert az osztrák fél nem pénzügyi hitelként, hanem későbbi áramszállítás előlegeként építi meg számunkra a nagymarosi vízlépcsőt.

3. — Mivel a BNV alapberuházásában még nem is szerepel a környezet- és településvédelem további 30 milliárd forintra (700 millió dollárra) becsült kiadása (Városépítés 1987/1),

— Az említett 30 milliárd független a BNV építésétől. Ilyen fejlesztésekre mindenütt szükség van az országban, így a BNV térségében is. Egyébként a BNV beruházásainak közel tizede településfejlesztési költség (út, vasút, környezetvédelem stb.).

4. — Mivel a fenti beruházásokon kívül a BNV megépítése 7 milliárd schillinges (félbillió dolláros) osztrák kölcsönt is szükségessé tesz,

— A vízlépcsőrendszer alapberuházása tartalmazza a nagymarosi vízlépcső osztrák építéséért majdan árammal törlesztendő 7 milliárd schillinget. Ez tehát se nem növeli a beruházási összeget, se nem kölcsön.

5. — Mivel az osztrák kölcsönt a termelt árammal törlesztené a magyar fél negyedszázadon keresztül úgy, hogy a téli alacsony vízállás idején a hiányt szénnel és olajjal termelt hőerő pótolná, s így a BNV 2015-ig terhet, nem könnyebbséget jelentene az energia-háztartás számára.

— Igaz, hogy az építésért árammal fogunk fizetni — 20 évig —, hiszen ez a legelőnyösebb. Nem felel meg a valóságnak, hogy télen máshol termelt energiával kellene pótolni a hiányt, ugyanis a mi saját energiarészesedésünk másfélszer annyi, mint amennyit ki fogunk szállítani. Ráadásul a kiszállított energia ötödrésze nem törlesztés, hanem érte kemény valutával fizetnek.

6. — Mivel a BNV 2015 után is csak 2%-át biztosítaná az akkori magyar energiaigénynek, míg az erőmű erre sem lenne képes, mivel negyedszázados használat után a gépeket ki kellene cserélni,

— Igaz, hogy a vízlépcsőrendszer energetikai teljesítménye nem túl nagy. Viszonyításul: indításkor alig éri el az összes budapesti lakás villamosenergia-fogyasztását, teljesítménye a hatvan hazai erőmű között az ötödik, összesen a várható energiaigényünk 4-5 százalékát adja. Viszont a gépek cseréje 20 év után szükségtelen. A vízerőműveknél a gépi berendezéseket nemzetközi tapasztalatok szerint 50 évnél is tovább használják.

7. — Mivel a BNV-t „csúcsáram"-termelésre tervezik, ami azt jelenti, hogy a csúcshullám előtt több órára elzárják a vízfolyást, s ez gyakorlatilag állóvízzé tenné a győr—nagymarosi Duna-szakaszt,

— A bősi erőmű valóban „csúcsáramot" termel, amely értékesebb a rendesnél. De a Győr és Nagymaros közötti szakasz nem lesz állóvíz, még a csúcshullám előtt is állandó a vízmozgás. Könnyen belátható, miért: a nagymarosi vízlépcső folyamatosan ereszti tovább a vizet.

8. — Mivel Győr, Komárom, Almásfüzitő, Tatabánya, Dorog, Esztergom, s további 17 település szennyvize ma tisztítás nélkül ömlik a Dunába, és azok biológiai és vegyi tisztítását csak 15 év múlva tervezik befejezni.

— Győr, Komárom, Esztergom, Tatabánya és Oroszlány szennyvíztisztító művei mechanikai, illetve biológiai fokozattal már épülnek, bővülnek. Működésük a vízlépcsőrendszer átadásakor már nagyságrenddel csökkenti majd a folyó szennyezését. Ezek a városok adják ugyanis a magyar oldali szennyezés többségét, a többi település szerepe ehhez képest elhanyagolható.

9. — Mivel csehszlovák oldalról a magyar szennyvízmennyiség tízszerese ömlik a Dunába, s ez a mérges szennyezés a gyakorlatilag állóvízzé vált folyó iszapjába ülepedne le,

— A csehszlovákok a szennyvíztisztítókat az általunk is szorgalmazott program szerint építik. 1995-ig több tucat készül el, így várhatóan a jelenleginek tizedrészére csökken a Dunába érkező szennyezés. Ezért is valószínűtlen az, hogy szennyezés ülepedne le az egyébként is mozgó folyószakaszon.

10. — Mivel az iszap eldugítja, s a szennyezés megmérgezi a parti szűrésű kutakat, amelyek a lakosság ivóvizének nagy részét szolgáltatják,

— Az előbbieket tekintve a parti szűrésű kutak sem mennek tönkre. Az esetleg mégis lerakódó iszapot pedig kotrással el lehet távolítani.

11. — Mivel a Szigetközben a Duna elapasztása révén 30 kilométernyi parti szűrésű víztartalék veszne el,

— A szigetközi folyószakaszon nincsenek parti szűrésű kutak, s a jövőben is egyszerűbb és olcsóbb az ivóvizet más módon biztosítani. Az itteni települések egészséges ivóvízzel való ellátása éppen a BNV-beruházásnak keretében történik meg.

12. — Mivel a dunakiliti tároló szennyezett állóvízzé válása révén megmérgeződhet a Szigetköz alatti, jelenleg folyamatosan pótlódó, egymilliárd köbméteres tisztavíztartalékunk, mely Európa legnagyobb ilyen tartaléka,

— A dunakiliti tározó nem állóvíz, teljes készlete egy-két nap alatt kicserélődik. A Szigetköz alatti tisztavíztartalék nem egy-, hanem hatmilliárd köbméter. Azért sem mérgeződhet meg, mert a kavicsréteg az ivóvízkutakhoz hasonló módon megtisztítja a pótlását állandóan biztosító folyóvizet.

13. — Mivel a nagymarosi vízlépcső eredményezte medermélyülés csökkentené Budapest parti szűrésű kútjainak termelését,

— A nagymarosi vízlépcső sziklaalapra épül. Az alatta levő szakaszon, ahol a Budapest vízellátásában fontos parti szűrésű kutak vannak, a vízlépcsőrendszer miatt nem változik semmi a Duna folyásán, így a kutak termelése sem változik.

14. — Mivel a Szigetköz déli részén bekövetkező 6 méteres talajvízcsökkenés révén, mesterséges öntöző berendezések híján 15 000 hektár mezőgazdasági terület kiszáradása fenyeget,

— A Szigetközben azért nem várható talajvízcsökkenés, mert a mező- és erdőgazdálkodáshoz szükséges víz pótlására, a jelenlegi szint fenntartására csatornarendszer épül. Egyébként bizonyított tény, hogy a térség fejlett mezőgazdaságának vízigényét döntő részében a lehulló csapadék fedezi. Így lesz ez a jövőben is.

15. — Mivel az amúgy is fahiányban szenvedő országban 20 kilométeres sávban a gátépítések miatt kiirtják az ártéri erdőket, s 4000 hektár erdő pedig a talajvízesés miatt száradna ki, aminek szárazságálló fákkal való pótlásához 30 évre lenne szükség,

— Az új gátak túlnyomó részben a jelenlegi töltések helyén épülnek, itt fákat alig kell kivágni. Igaz viszont, hogy az Öreg-Duna 20 km-es keskeny parti sávjában a jelenlegi nedvességkedvelő faültetvények helyére más fajokat telepítenek. A szigetközi erdők túlnyomó többsége viszont a vízpótló rendszer miatt nem kerül veszélybe.

16. — Mivel Bősnél a vízszint 18 méterrel a talajszint fölé emelkedne, míg Gönyű és Nagymaros között az állandó vízszint a jelenlegi árvízhatár felett lenne, s mivel a tárolt többszáz millió köbméter víz egy földrengés, árvíz vagy erőszak okozta gátszakadás esetén magát a fővárost is veszélyeztetné,

— A fővárost árvíz még földrengés esetén sem veszélyezteti. A létesítményeket úgy méretezték, hogy az adott területen elképzelhetőnél jóval nagyobb rengést is kiálljanak. Egy mégis feltételezett gátszakadás esetén sincs baj: az árhullám a mederben ellapul, így Budapesten már legfeljebb az alsó raktártok szintjéig emelné meg a Duna vizét. Magas víz esetén pedig nem kell duzzasztás.

17. — Mivel a csúcsrajáratás kezdetén Bős alatt a vízszint 5 méterrel emelkedne, ami egy Nagymaros felé haladó, s a hajózást és a gátakat veszélyeztető árhullámot eredményezne,

— A csúcshullám az apály—dagály jelenséghez hasonló lassú vízmozgás. Legnagyobb mértéke például Komáromnál nem éri el az egy centimétert percenként. Se a hajózást, sem a gátakat nem veszélyezteti.

18. — Mivel a BNV révén Magyarország nemcsak az országhatárát jelentő folyót veszítené el 30 kilométeren, de a hajókikötési lehetőséget is,

— Igaz, hogy a Duna szigetközi főága 30 km hosszban csupán kisebb merülésű hajókkal lesz rendszeresen hajózható, ám ezen a szakaszon jelenleg sincs kiépített kikötő, de nincs is szükség rá. Az országhatár pedig továbbra is az Öreg-Duna medrének középvonalán marad.

19. — Mivel a jelenlegi Duna-szakasz zátonytalanításával, a nagy hajók közlekedése a BNV árának kb. egyharmadáért lenne biztosítható,

— A jelenlegi Duna-szakasz zátonytalanítása csak akkor biztosítaná a nagy hajók közlekedését, ha később folytonos, nagy és költséges kotrást végeznének. Ez ökológiai gondok sorozatát hozná létre. Nem hozna javulást az árvízvédelem terén, azt újabb költségekkel, külön kellene megoldani, és energiát sem

nyerhetnénk. A látszólagos olcsóság tehát nagyon is drága dolog volna.

20. — Mivel a tervezett zsilipek lassítják a hajózást, s a szárnyashajó-járatok beszüntetését eredményezik,

— Igaz, hogy a zsilipeléssel idő megy el. Viszont a 15—20 perces átzsilipelési idő sokszorosát nyerik a hajók, mert megszűnnek a jelenlegi hajózási korlátozások, a kis víz miatti várakozások. Egyedül a szárnyashajók menetideje nő, de ezek járását sem teszik lehetetlenné a zsilipek.

21. — Mivel a dunakiliti és nagymarosi tárolók többmillió tonnányi mérgesiszap-kotraléka rendszeres tárolási nehézséget eredményez,

— Ha a szennyvizeket megtisztítjuk, szennyezett iszap nem keletkezik (lásd még 8. és 9. válasz). A tározókban kikotort hordalékot pedig talajjavításra használhatja a mezőgazdaság.

22. — Mivel a Duna mellett, 80 kilométeren szivattyúkkal kellene átemelni a magasított gátakon nemcsak a szennyvizet, de a déli patakok vizét is,

— Egyedül Esztergomnál és 2 pataknál lesz szükség a szivattyús átemelésre. Az összes többi vízfolyás természetes módon jut a Dunába.

23. — Mivel az ártéri erdők kiszáradása veszélyezteti a környék egyedülálló állatvilágát,

— A térség állatvilága nem egyedülálló. Magyarországon és külföldön is számtalan helyen megtalálhatók az itt honos fajok. Különben az ártéri erdők többsége változtatás nélkül megmarad (lásd 14.), így a környék állatvilága nincs veszélyben.

24. — Mivel a dunakiliti pangó vízű tároló szennyezettsége miatt üdülésre alkalmatlan, és a jelenleg 20 000 személyes pilismaróti üdülőtelep is használhatatlanná válik, hacsak új „szűrőgátas" tavat nem építenek,

— A dunakiliti tározó nem üdülési céllal épül, de ilyen célra is hasznosítható. Vize nem lesz pangó (12. pont). Ha a 20 000 fős adat igaz lenne, a pilismaróti telepen egy üdülőtelekre 63 személy jutna, itt ugyanis 307 ingatlan van. Ezek egyébként is a folyó árterületén épültek, jórészt ott, ahol műszakilag nem lett volna szabad. Helyettük az új üdülőkörzetet feltöltött, már közművesített területen alakítják ki.

25. — Mivel a minimális talajvízszint-emelkedés is veszélyeztetné Esztergom államalapításkori alvárosának feltáratlan történelmi leleteit s más régészeti lelőhelyeket is, s végül,

— Esztergomban s a teljes Duna-szakasz mentén folyamatban vannak a régészeti feltárások. A Nemzeti Múzeum a korábbiaknak sokszorosát, 16 millió forintot kap, hogy a hosszú ideje folyó régészeti feltárásokat a vízlépcső üzembe helyezéséig befejezze.

26. — Mivel a BNV egy fürdésre alkalmatlan, tószerűen álló, szennyezett ipari tájjá tenné a visegrádi Dunakanyart,

— A nagymarosi vízlépcső tájba illő tervezésére pályázatot hirdettek. Az építmény hídhoz fog hasonlítani, hídként is működik majd. Az eddig árvízjárta Duna-parton tavak és parkok létesülnek. Az elektromos és egyéb vezetékeket föld alá süllyesztik. A vízerőműnél szennyezés egyáltalán nem keletkezhet.

Az 1. és 4. Lipták-pont billiói senkit se zavarjanak meg, az apró — nagyságrendi — tévedést a romló nyelvérzék és a tengeren túli rálátás okozhatta.

Kiskáté ötösben

A környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter, a vízlépcsőrendszer kormánymeghatalmazottja, az ipari miniszter, a közlekedési miniszter, és az Országos Tervhivatal elnöke 1988 őszén közös előterjesztést készített a BNV megvalósításáról a Minisztertanács számára. A vitatott kérdéseket összefoglaló fejezetben az első (valódi) magyar reformkor kedvelt ismeretterjesztő műfaját, a kiskátét idézőn tájékoztatták kérdezz-felelek formában az államigazgatás vezető hivatalnokait. Ebből idézek, mivel az Országgyűlés őszi ülésszakán is ezekkel az adatokkal, megközelítésekkel érvelt a felelős döntést magára vállaló tárca.

— Mennyi pénzt vonunk el a többi fontos beruházástól?

— A vízlépcsőrendszer építése 1989—91 között évi 5-6 milliárd Ft-ot igényel, ami a szocialista szektor beruházásainak mintegy 2%-a.

— A vízlépcsőrendszer építéséhez szükséges pénz hogyan befolyásolja a nemzeti adósságállomány növekedését?

— A nemzetközi pénzügyletek szabályai szerint az osztrák szerződés nem szokványos hitelügylet, hanem a későbbi áramszállítás fejében megelőlegezett építési munka. A Nemzetközi Fizetések Bankjának nyilvántartásában az ügylet energiaszállítással kiegyenlítendő adósságként szerepel. A 30%-os magyar beszállítás tényleges devizabevételt jelent.

— Milyen mértékű a vízerőmű teljesítménye az ország energiaigényéhez képest?

— Magyarország hasznosítható vízenergetikai tartaléka összesen 5200 GWh/év, ennek jelenleg alig 4%-át használjuk fel, szemben az európai szocialista országok 30%-os felhasználásával. A GNV energiatermelése üzembe lépéskor az ország igényének ugyancsak 4,5%-át, de a csúcsigény 30%-át képes fedezni, és folyamatosan megújuló, tiszta „fűtőanyaggal" működik. Helyettesítéséhez évi 2,1 milliárd Ft értékű, reálisan csak tőkés importként számításba vehető tüzelőanyagra volna szükség. A vízlépcsőrendszerben termelt csúcsenergia értékénél azt is számításba kell venni, hogy például a magyar—szovjet áramszállításoknál az éjszakai és csúcsidőszaki energia jelenlegi aránya 1:2,7. A nyugat-európai villamosenergetikai rendszerben történő szállításoknál az arány még ennél is magasabb.

— Arányaiban jelentős mértékű-e a vízerőművek üzemeltetési költsége?

— A vízerőművek fajlagos beruházási költsége a többi erőműhöz képest aránylag magas, közelítően az atomerőműnek és hőerőműnek 2,1—2,2-szerese, a gázturbinás csúcserőműnek 3—3,5-szerese. Üzemelési költsége viszont nagyságrenddel kisebb, mert közvetlen tüzelőanyag-felhasználás nem terheli. A teljes üzemeltetői létszám (170 fő) nem éri el a közepes vállalat szintjét. A vízerőművek — így a GNV is — nem igényelnek bányaberuházást, tüzelőanyag-szállítást és hulladékelhelyezést sem.

— Korszerűek-e az üzemvízcsatornás erőművek?

— Az üzemvízcsatornás vagy más típusú vízerőmű építését a természeti adottságok határozzák meg. A korszerűséget a beépített berendezéseknél vizsgáljuk. Európában: Franciaországban a Rhône lépcsőzésénél 19, Csehszlovákiában a Vágon 12 üzemvízcsatornás erőmű épült. Jugoszláviában a Dráván 1988-ban fejezik be Dubravánál a negyedik üzemvízcsatornás erőművet.

— Indokolt-e az erőművek csúcsra történő üzemelése?

— A csúcsenergia-termelés szempontjából igen kedvezőek a vízerőművek. Megfelelő domborzati adottságú országok elsősorban szivattyús energiatározókat építenek erre a célra, de folyami erőműveket is járatnak csúcsra, például Franciaországban (Rhône), Csehszlovákiában (Vág). Így üzemel a kiskörei erőtelep is, és így fog üzemelni a Vaskapunál az alsó lépcső befejezése után a felső erőmű is. Az osztrák Duna-szakaszon a Melk fölötti vízerőművek csúcsrajáratásának előkészítéseként 1985 őszén tartották az első üzemi kísérletet. Az eddig elvégzett vizsgálatok szerint és a jelenlegi ismeretek szintjén nem merülhet fel az erőművek okozta csúcshullám miatt olyan probléma, amely ezt az üzemmódot kizárná. A vízszintváltozás mindig a mederben játszódik le. Egyes, jelenleg még nem tisztázható vonatkozásokra a vizsgálatok tovább folytatódnak.

— Ki kell-e cserélni 2015 után az erőmű gépészeti berendezéseit?

— Nem, mivel a nemzetközi tapasztalatok szerint a gépeket mintegy 50—60 évig használják.

— Nem jelent-e a tározás fokozott árvízveszélyt?

— A tározóterek mentén épülő új töltések a jelenleginél nagyobb biztonságot nyújtanak árvizek esetére, mert magasabbak, szélesebbek, szigetelő maggal ellátottak. A duzzasztóművek üzemrendje olyan, hogy növekvő vízhozam mellett csökkenő duzzasztási szintet tartanak, árvíz esetén teljesen kinyitnak. Az Öreg-Duna mentén a gátak nem változnak, de az árvizek 1—1,5 méterrel alacsonyabb szinten vonulnak le, mert a víz egy része az üzemvízcsatornán folyik.

— Mi történik, ha valami miatt (földrengés, terrorakció) átszakad a töltés vagy a duzzasztómű?

— A töltések is, a duzzasztóművek is az előírt erősségű földrengésre méretezettek. Tudatos terrorakció esete — természetesen — nem zárható ki. A dunakiliti vagy a nagymarosi műtárgy feletti töltést érő katasztrófa esetén a duzzasztómű kinyitásával a duzzasztás gyorsan megszüntethető, s lényegében a „természetes" (duzzasztás nélküli) lefolyásviszonyok állnak elő. Így a dunakiliti víztömeg az Öreg-Duna medrében és a hullámtéri ágrendszerben folyik le, Nagymarosnál pedig a Duna-mederben. A duzzasztás megszüntetéséig — az intézkedési idő alatt — kisebb elöntések várhatók, melyeket a lokalizációs töltések korlátoznak. Ezeknek a vizeknek a levezetését szivárgócsatorna és Szigetköznél a Mosoni-Duna is elősegíti.

— Kotrások és folyamszabályozási művek révén gazdaságosabban biztosíthatók-e a hasonló hajózási feltételek?

— A Duna Bizottság által ajánlott 3,5 méteres hajóútmélység az érintett szakaszon hagyományos folyószabályozási módszerekkel nem biztosítható. Költséges, környezetidegen mederbiztosítással és műtárgyakkal a hajóút — 2,3 méter mélységben — valóban kiépíthető a vízlépcsőzés teljes beruházási költségének 30%-ért.

— Igaz-e, hogy a bősi csúcsüzem idején visszafelé folyik Győrnél a Mosoni-Duna?

— Igaz. A tervezett csúcsüzem idején a Mosoni-Duna alsó 19 kilométerét 4—5 órán át visszaduzzasztja a Duna emelkedő

vízszintje, de azt követően 19-20 órán át leszívja. Minthogy a visszafolyás sebessége átlagosan 0,2 méter másodpercenként, a kifolyásé pedig 0,4 méter másodpercenként, továbbá a Mosoni-Duna felső szakasza a jelenleginél 2-3-szor nagyobb betáplálást kap, a folyó torkolati szakaszának átöblítése a korábbinál kedvezőbb feltételek mellett biztosítható.

— A szigetközi ágrendszer természetes állapotának megszüntetése hogyan befolyásolja a Duna öntisztuló képességét?

— A szigetközi ágrendszer mai állapota egy kőművek sorozatával kialakított, nagy erőfeszítések árán mesterségesen fenntartott helyzet, melyben a mellékágak évente csak 60—70 napon át kapnak élővizet. A tervezett vízpótló rendszerrel az ágak vízellátása folyamatossá tehető, ezáltal a víz oxigénfelvétele, s így öntisztuló képessége is nő.

— Igaz-e, hogy a Szigetköz déli részén bekövetkező 6 méteres talajvízcsökkenés révén 15 000 hektár mezőgazdasági terület kiszáradása fenyeget?

— A tervezett és már kivitelezés alatt álló vízpótló rendszer hullámtéri része biztosítja, hogy a korábban előre jelzett talajvízcsökkenés ne következzen be, illetve a jelenleg a Duna mindenkori vízjárást követő 5-6 méter nagyságrendű talajvízszint-ingadozás lecsökkenjen. A hullámtéri vízpótló rendszer üzemeltetésével a talajvíz az erdő- és mezőgazdaság részére optimális határok között tartható! A mentett oldali vízpótló rendszer amellett, hogy beszivárogtatással szabályozza a talajvízszintet, egyidejűleg a mezőgazdasági üzemek részére felszíni öntözővizet is biztosít. Lényeges feltétel, hogy a vízpótló rendszer üzemeltetését a Duna elterelése előtt meg kell kezdeni.

— A vízlépcsőrendszer hogyan befolyásolja a halfauna alakulását?

— Ökológusok megállapítása szerint a vízi életközösségekben várhatóan beálló változás csak szubjektív módon véleményezhető: a szigetközi mellékág-rendszerben feltehetően javulni fognak a halfauna életfeltételei, a csúcsüzem pedig valószínűleg nem kedvez az ívási körülményeknek.

— Mi a realitása annak, hogy a gátépítés miatt 20 kilométeres sávban kiirtják az ártéri erdőket, 4000 hektár erdő pedig a talajvízsüllyedés miatt szárad ki.

— Az új töltések többnyire a jelenlegiek erősítésével épül-

nek. Ahol az új nyomvonal erdőn vezet keresztül, ott kb. 200 méter szélességben kell kivágni a fákat. A Szigetköz ártéri erdei is megmaradhatnak vízpótló rendszer üzemelése mellett; kb. 400 hektáron lehet szükség állománycserére.

— Hogyan közlekedhetnek magyar hajók a csehszlovák területen lévő üzemvízcsatornán?

— A dunai hajózás rendjét, összhangban a nemzetközi belvízi hajózási jog általános szabályaival, a Belgrádi Egyezmény szabályozza (1949. évi XIII. törvény), amely érvényes lesz a bős (Gabčikovo)—nagymarosi vízlépcsőrendszer létesítményeire is. A dunai hajóút egy szakaszának csehszlovák területre történő áttétele nem jár gyakorlati hátrányokkal Magyarországra nézve, mivel a kereskedelmi hajózás szabadságát a vonatkozó nemzetközi jogszabályok maradéktalanul biztosítják. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy az üzemvízcsatorna és a bősi vízlépcső csehszlovák területen és 50%-ban magyar tulajdonban van. A Dunakiliti-tározó jobb oldali töltéséhez csatlakozva megépülő határőrépület és kishajó-átemelő lehetőséget ad arra, hogy a sporthajók Magyarországra történő beléptetése Komárom helyett már itt megtörténjék, és így a kis merülésű vízi járműveket az üzemvízcsatorna helyett a Szigetköz felé lehet irányítani.

— Mi történik az üzemvízcsatorna és az Öreg-Duna közé kerülő magyarlakta településekkel?

— A megépült létesítmények a 3 csehszlovákiai települést (Vojka, Doborgaz, Nagybodak) nem érintik, áttelepítésre nem kerül sor. Megközelítésüket a bősi vízlépcsőn keresztül vezető híd, illetve a felvízcsatornán üzemelő komp biztosítja. Szükség esetén a Dunakiliti duzzasztómű feletti, az egyébként üzemi célú híd is igénybe vehető. Életkörülményeikben — hasonlóan a Szentendrei-szigeten levő településekhez — megnő a vízi turizmus és vízi sport szerepe. A vízlépcső építése során a 3 község vízellátását megoldották, úthálózatuk korszerűsítésre került.

— A talajvízszint-emelkedés milyen mértékben veszélyezteti a feltáratlan történelmi leleteket?

— A töltések mögötti területen a talajvíz-szabályozással a régészeti feltárás lehetőségei változatlanul biztosíthatók. Az elöntésre kerülő árterek előzetes feltárása a Magyar Nemzeti Múzeum szakemberei részéről 1980 óta folyik, és a tervnek megfelelően halad.

Bizottsági szövegek

Az Országgyűlés településfejlesztési és környezetvédelmi bizottsága 1986. április 9-én tárgyalta a BNV építésének hatásait a környezetre és az emberi településekre. Több képviselő ekkor értesült először a vízerőmű-rendszer építéséről. Később a Parlament 1988. októberi ülése előtt már nem volt újdonság a bizottságokban az építkezés ténye, ám sokan olyan kérdéseket tettek föl, amelyekre legalább 11 évvel korábban kellett volna értékelhető választ adni. Érdekes és roppant tanulságos olvasmány lenne a bizottsági ülések szerkesztett vagy pőre jegyzőkönyve. E helyütt az 1986. április 9-i és az 1988. szeptember 22-i településfejlesztési és környezetvédelmi bizottsági ülések jegyzőkönyvéből szemelgethetünk.

„Itt őszintén meg kell mondani, hogy bizonyos súlyos hibákat követtünk el azért, mert a tájékoztatás olyan időpontban érkezett, amikor már tulajdonképpen a beruházás javában folyt, legalábbis a csehszlovák területen, hiszen komolyabb tájékoztatási, tájékozódási lehetőség az utóbbi három-négy évben merült fel, amikor már szó sem lehetett arról, hogy bárki ezt a beruházást leállítsa." (Dr. Sághy Vilmos nyugalmazott miniszter, 1986.)

„Nagy feszültség alakult ki a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer vitája kapcsán, és az adott területen ez a feszültség még nagyobb. A hajóúton beszélgettünk arról, hogy a feszültség kialakulásának milyen okai vannak. Egyetértettünk abban, hogy valóban elhibázott döntés volt, amikor a szerződést megkötötték. A tájékoztatás hiányosságai, a jelenlegi, megváltozott társadalmi, gazdasági viszonyok országos és helyi szinten is bizalomvesztéshez vezettek. Valamennyi hozzájárult a feszültségek kialakulásához, de ezek közül a legnagyobb teher ebben a megkésett döntéshelyzetben valószínűleg a rossz tá-

jékoztatás volt. Ebben még a legutóbbi minisztertanácsi határozat is vétkes, mert az utolsó, a tájékoztatásra vonatkozó passzusa úgy szól, hogy azt kellő mértékkel, és elsősorban az érintettek körére korlátozottan kell végrehajtani." (Dr. Nemes Tamás Komárom megyei képviselő, 1988.)

„Ha ez az építkezés nincs, húsz-harminc év múlva se kényszerül bele az ország, hogy ezt megoldja, szennyeznénk tovább a Dunát. És akkor mi van?" (Varga Gyula Zala megyei képviselő, 1986.)

„A kormány revolverezéséről csak annyit mondanék, hogy hiszen a másik oldal is revolverezik. Hagyjuk abba ezeket a dolgokat. Azt hiszem, ebben a helyzetben nekünk reálisan kellene dönteni, sőt inkább hagyni dönteni azt a kormányt, amelyet mi választottunk meg, és pillanatnyilag még bizalommal vagyunk. Ez szakkérdés. Az ilyen szakkérdésekben a kormánynak kell dönteni, s nekünk egy kontrollt gyakorolni, hogy ezek valóban úgy következzenek be, mint ahogy a kormány és a lakosság kívánja." (Lotz Ernő Borsod-Abaúj-Zemplén megyei képviselő, 1988.)

„Csak annyiról volna szó, hogy hozzuk kapcsolatba és egymással összefüggésbe a biológiai szennyvíztisztítási program időpontját és a nagymarosi vízlépcső építésének időpontját. Ezt javaslom." (Perczel Károly független szakértő, 1986.)

„... én is laikusként szólok hozzá, bár azt hiszem, hogy tulajdonképpen mindannyian laikusok vagyunk itt. Nem is értem, miért tárgyal erről a parlament, hiszen amilyen laikus testület a magyar nép, ugyanolyan laikus testület a magyar parlament. Miért visszük mi ezt a magyar laikus parlament elé? Vagy komolyan vesszük azt, hogy ez a parlament népképviselet, vagy komolyan vesszük azt, hogy a népnek beleszólása lehet az ország fontos dolgaiba és az ilyen nagyságrendű, milliárdokat felemésztő ügyekbe, vagy akkor ne degradáljuk le önmagunkat se!" (Király Zoltán Csongrád megyei képviselő, 1988.)

„Ezzel a bős—nagymarosi dologgal úgy vagyunk, mint aki félig felépítette a házát, s kellene még háromszázezer a befejezéshez, de a lebontáshoz meg ötszázezer, és egyik sincs." (Győrfi László Vas megyei képviselő, 1988.)

„Szerintem, ha ügyesebbek lettünk volna, akkor a tengizi vezetéket kellett volna inkább tárgyalni. Sokkal rosszabb a beruházás, csak annyian nem értenek hozzá. Meg nem látják." (Vida Miklós budapesti képviselő, 1988.)

„A magyar nép nem vállalhat ezért felelősséget azzal, hogy népszavazást rendelünk el, mert itt nemzetközileg nemcsak Ausztria, Csehszlovákia és Jugoszlávia előtt veszítenők el tekintélyünket, hanem a világ előtt is, mert ehhez hasonló példa még nem nagyon volt." (Varga Miklós KVM-államtitkár, 1988.)

A politika logikája

„Nem akarjuk mindenáron keresztül erőszakolni a dunai vízi erőművek megépítését, jól meg kell fontolni, hogy nemzetgazdaságunknak van-e szüksége olyan energiára, amelyet más forrásokból olcsóbban tud biztosítani. Mégis úgy véljük, hogy nem okos dolog nagy összegű beruházásokkal csak a dunai védőberendezéseket erősíteni, vagy hajózási csatornát építeni, elszigetelten. De ugyanúgy nem okos dolog óriási összegeket beruházni csak bányákba és hőerőművekbe, ha más, gazdaságosabb, kulturáltabb és midenképpen hasznosabb energiaforrás áll a rendelkezésünkre."

Nem egy mai kormányembernek 1988 nyarán rögzített nyilatkozata ez, melyben érvek szólnak a Duna komplex hasznosítása mellett. Ez az idézet a Felépül a dunai vízi erőmű? című újságcikkből való. Az írást először a prágai Smena napilap közölte 1968. április 13-i számában, ezt vette át a pozsonyi Új Szó négy nappal később.

Csehszlovákiában már fújdogálnak a prágai tavasz szelei és az ellenzék — lássunk csodát — dunai vízerőművet követel. Cikkíró ekként fogalmaz:

„A tervet még 1966-ban jóváhagyta a kormány. Nem hagyta azonban jóvá a CSKP KB elnöksége, jóllehet az elnökségi tagok többsége a terv mellett foglalt állást. Azt a tájékoztatást kaptuk, hogy Novotny elvtárs nem is engedte szavazásra bocsátani a kérdést, hanem ő maga diktálta a határozatot."

A cikk ismerteti a vízlépcsőrendszer azóta unásig hallhatott történetét, s kiemeli: a csehszlovák párt első embere elsősorban cseh szakértők véleményére támaszkodva utasította el a szlovákiai beruházás gondolatát, ugyanakkor ő maga a Duna—Odera-csatorna megépítését szorgalmazta. A szlovákiai erőmű történetét elbeszélő Vladimir Lokvenc mérnök (a dunai vízi erőművek

tervező főmérnöke) és Peter Danisovic (a pozsonyi Hydroprojekt szakértője) így fogalmaznak:

„...a Duna—Elba—Odera-csatorna hívei mindent elkövettek a mi tervünk megtorpedózása érdekében. Így került azután a terv 1966 novemberében Novotny elvtárs elé, aki úgy döntött, hogy további konkurens tervet kell kidolgozni. De hogy milyen legyen ez a konkurens alternatíva, azt még a kormánybizottság sem tudta megmondani. A többség ebben a bizottságban is az úgynevezett derivációs alternatíva (magyarul az üzemvízcsatornás megoldás — a szerző megjegyzése) mellett kardoskodott. De az aktívabb kisebbség döntött, az a csoport, amely a Duna—Elba—Odera-csatorna megépítésében volt érdekelve. Noha szakemberek véleménye szerint a folyami megoldás alapjában véve nem volt kivitelezhető, az aktív kisebbség mégis kierőszakolta, hogy meg kell vizsgálni az úgynevezett konkurens alternatívát, amely lényegében a folyami megoldás volt. Ezzel azt akarták elérni, hogy 1969-ben se lehessen dönteni a végleges tervről, és így az 1970—75 évekre szóló ötéves tervbe se lehessen felvenni a dunai vízi lépcső építését. Számolni lehet ugyanis azzal, hogy addigra sikerül felvétetni a tervbe a Duna—Elba—Odera-csatorna megépítését.

Ezzel a taktikával azt érték el, hogy a tervekre kiadtunk 200 millió koronát, három és fél milliárd korona kárt okozott a dunai árvíz, és körülbelül további kétmilliárd koronát kell kiadni a megrongált gátak helyrehozására."

Apropó árvíz: hála Istennek, 23 éve nem pusztított nagyobb árvíz magyar földön. Talán ennek köszönhető az emlékezetkihagyás, amelyben tömegesen szenvedünk. Beszélünk talajvízről, halakról, energetikai alapelvekről, makroökonómiáról, de mintha teljesen megfeledkeznénk az árvizekről. A BNV-ről szólva legalább néhány másodpercig kíséreljük meg forintra lefordítani a fönti bekezdés mondatait!

És térjünk vissza a 68-as cikkhez! „A Duna szerintünk hatalmas és előnyös erőforrás. Egy kWh termelése a tervek szerint három és fél fillérbe kerülne. A hőerőműnél viszont csak maga a fűtőanyag nagyobb tételt tesz ki. Ha a szenet hasznosító hőerőmű által előállított áram valódi árát vesszük, akkor egy kWh energia termelése körülbelül 16 fillérbe kerül. A csehszlovákiai Duna-szakaszon termelhető villamos energia két és fél milliárd kilowattórát tenne ki évente."

Mintha a magyar vízügyi főhatóság érveit olvasnánk!

És van itt még valami, a filozófiai gondolkodásunkat is megpezsdítő információ: „Abban az időben, amikor meg volt tiltva a dunai vízi erőműrendszerről írni, s amikor az újságírók magyarázatot kértek, hogy miért halasztgatják ismét a megvalósítását, általában azt a felvilágosítást kaptuk, hogy a magyar fél pillanatnyilag nem mutat iránta érdeklődést" — írja a csehszlovák kolléga.

Ki merné állítani ezek után, hogy tájékunkon nem léphetünk kétszer ugyanabba a folyóba? Akár ötször is! Itt van példának az energetikai szerkezetváltás gondja 1968-ból, a szomszédból: „A jelenlegi tervek szerint a nagymarosi és a bősi két kisebb vízi erőmű (840 megawatt együttes teljesítménnyel) tíz és fél milliárd koronába kerülne az új építkezési árak alapján. Olyan összeg ez, amelyet évente elveszítünk a megkezdett és be nem fejezett kohóipari és energetikai létesítményeknél. Egyébként pedig, ha ezeket a vízi erőműveket hét évvel ezelőtt felépítjük, az építkezés költségei azóta már visszatérültek volna."

A kemény kritika és nemzeti önbírálat mellett jut hely még a csehszlovák szívekben az önvádnak is: „A vízi erőművek rentábilisak, ezért a Világbank is folyósít hiteleket az ilyenek építésére. Nekünk a Szovjetunió kínált fel kölcsönt. Az osztrákok is külföldi hitelekből építik a vízi erőműveket. Mi vagyunk az egyetlen ország a világon, ahol a vízi energia nem rentábilis."

Végül az írás fölerősíti a vízerőművek melletti gazdaságossági érveket, mondván: „... gazdasági szerveink nem akarják megvizsgálni és nyilvánosságra hozni, hogy milyen önköltségi áron termeljük az energiát a hőerőművekben, s hogy ez az ár fiktív. Emellett Szlovákiában a vízi energiának csak a 27 százalékát használjuk ki. A dunai vízi erőművek viszont évente annyi energiát termelnének, amelynek előállításához szlovákiai viszonyok között 15 ezer bányásznak kellene fejtenie a szenet. Ezen belül a vízi erőmű csaknem teljesen automatikus üzem, ahol csak néhány ember dolgozik fehér köpenyben..."

Ezek után csupán egyetlen eldöntendő kérdés vethető föl: Csehszlovákiában a sztálini típusú párturalom akadályozta meg a gabčikovo—nagymarosi vízlépcsőt, vagy Magyarországon a sztálinista gigantománia jegyében épül a bős—nagymarosi vízerőmű-rendszer?

A céltábla körei

Milyen viszonyom lehet egy apró fekete körhöz? Talán akkora, mint egy tízfilléres. Itt őrzöm a tenyeremben, néha kinyitom és nézem. A lehető legegyszerűbb kérdésre nem tudok választ adni: mi ez?

Képzeljük el, ez a céltábla tízese, a középpont, a lényeg, a cél, az érték, a beteljesedés. Semmit sem ér a többi kilenc kör nélkül. Maga a viszonyíthatatlanság.

Itt van ez a környezetéből kikanyarított tízes. Minek a jelképe? Itt van ez a tervasztalon készült műtárgy, a vízerőmű-rendszer. Ez minek az emlékműve? Miként határozhatom meg önmagában ezt a műszaki alkotást? Milyen nevet adhatok neki, mit gondolhatok róla, mit érezhetek iránta?

Köröket kell rajzolnom köré!

Kilences. Íme az erőmű, a megújuló, tiszta, természetes erőforrás okos hasznosítója. Ami valószínűleg a megújuló, tiszta és természetes erőforrás veszélyeztetéséhez is hozzájárul. Ami bajba sodorhatja az élet megújuló erőforrását, a vizet. Biológia vagy energetika? Biológiai és energetika?

Nyolcas. Íme a rendszer, mint az árvízvédelem szolgálója. Segítségével el is felejthetjük, átalakíthatjuk, történelmivé transzponálhatjuk az árvíz fogalmát. Köszönet és hála az energetikai céloknak, mert nélkülük nem magasodnának oly halmokban a töltések, s ha nincs szó áramtermelésről, akkor megmentett földekről, házakról, hazáról se beszélnének ennyit.

Hetes. A hajózás megsegítője. A vitákban, a parlamentben, a bizottságokban mit mondott a Mahart? Emlékszik erre valaki? Ki szólt összefoglalóan a leépített hajópark újjáélesztéséről, az örök álomba szenderült kikötők föltámasztásáról? A várható költségekről vajon ki mert beszélni? Idegen hajók élvezik majd a mély, zátonymentes Dunát, vagy nékünk is előnyünk lesz ebből? Mennyi hajónk van, mit tudunk szállítani,

mit nem szállíthattunk eddig? Mit nyerünk azon, hogy hajózható lett a Dunánk? Egyáltalán: ez a mi Dunánk?

Hatos. Híd lesz Nagymarosnál, lakótelepek épülnek. Készülnek utak, víz alatt megy a telefonkábel, világszínvonalú mezőgazdaságra ad lehetőséget a vízháztartást egyensúlyban tartó szigetközi csatornarendszer. És épülnek szennyvíztisztító művek. És fregattkikötők az osztrák meg nyugatnémet hajósoknak. Ha lesz ezekre is pénz. Lesz pénz?

Ötös. Micsoda ideológiai invázió az, melyben egy energetikai célú vízerőműrendszert a környezetrendezés lehetőségeivel magyaráznak meg? Üdülési övezetről beszélnek a tározót ismertetve, de szóba se jön a pangó víz mocsárvilágának képe. Hídként a tájba illeszkedő nagymarosi erőműről szólnak, de a hallgatás ködében az épen megőrzendő visegrádi táj. A környezetrendezés eszköze a környezeti károk hordozója?

Négyes. Íme ez a problémahalom, mint a műszaki értelmiség produkciója. Ki az a gondolkodó, aki jó szívvel a magyar műszakiak nyakába varrja ezt a csődöt? Ki az a mérnök, aki bátran meri állítani, hogy egészséges, jó döntés után épül ez a műszaki tökély? Patthelyzet ez vagy matthelyzet? Ki kit győz le? Ha vitázunk is, egyáltalán miről? Az értelmiség szolgaságáról, árulásáról, áruvá válásáról, vízügyi-katonai fegyelemről vagy társadalmilag visszautasított kitűnési lehetőségről?

Hármas. A nagyberuházás. Itt talán kérdések nélkül is elboldogulunk. Hazánkban és a szocialistának nevezett újraelosztási konstrukcióban a gazdálkodásban a gyors pusztulást imitáló magatartás a legkifizetődőbb. A csőd szélén lavírozó gazdálkodó éppen annyira tartja életben vállalatát, hogy a fölső kegyet még megkaphatja, különösen akkor, ha beígéri a gyors hanyatlást. Így revolverezhet néhány ezer lehetséges munkanélkülire mutogatva a központi keretek egy részének elnyeréséért. Vállalkozni egyrészt kockázatos, másrészt iszonyatos az elvonás. Célszerűbb a gazdálkodói cinizmus: a főhatóság támogat, beruház, hozzájárul az árakhoz, piacot preferál, cserében életben marad a vállalat. Ha a központi elosztás mindenhatósága öröknek, megingathatatlannak látszik, természetes, hogy kialakulnak olyan érdekközösségek, lobbik, amelyek azonos vagy hasonló célok érdekében harcolnak a miniszteriális asztaloknál. Ahol sok pénz forog, ott sok apróságra is jut. Ahol dús az oxigénellátás, ott buzog csak igazán a vér, az élet. Még az se baj, hogy látszatélet ez. Pezsgő és kaviár. Mit törődünk a ráncokkal, a visszerekkel, a lúdtalpbetéttel? Kit érdekel a számla?

Kettes. A bős—nagymarosi vízerőmű-rendszer mint a politikai összetűzés terepe. A hatalom síri csendet akart, ezért ellenzékinek mondott mindenkit, aki megszólalt. Aztán amikor már tényekről folyt vita, bárkinek elegendő volt csak egyetlen kételkedő hangsúlyt kiejteni a száján, csak egyetlen vitatható pontra rámutatni, ő lett az ellenző. A kormány is csak ellenzőkről és pártolókról tudott, kiváltak a népek a sarkokon. Aztán meg összegyűltek az utcasarkokon, és megszületett a tájékozatlan ellenzék méltó vitapartnere, a gigantomániás sztálinista erőműpárt. Megszerveződött a politikai környezetvédelem, mely hangoskodva hirdette, hogy a beruházás ellen tiltakozik, de nem kér a műszaki érvekből. Le a vízrendszerrel, hirdették a táblák, és a hákettőó józansága már senkire sem hullt rá.

Egyes. A legnagyobb kör, a magyarázat, a görcsök oka. Sokan, többféle emelvényen mondták el: hibás döntési mechanizmus szülte ezt a beruházást. Arról viszont alig hallani, hogy mi is lett volna az igazán helyes folyamat, mi a jó módszer, mi az elméletileg is elfogadott eljárás. Pedig ez lenne a lényeg, főleg akkor, amikor a népszavazás lebonyolítási törvénye is meglegyintette a Tisztelt Ház levegőjét, bár most még csak hiányával. Lehet-e laikusokra bízni a döntést? — ez még ma is az alapkérdése a paternalizmus nyűgétől szabadulni képteleneknek. Azoknak, akik elképzelhetetlennek tartják a tiszta, jó, logikusan fölépített döntés-előkészítést, mert maguk a döntések színházi körbejáratásához és látványos megszavazásához szoktak. Pedig az út járható. A terv minden lehetséges, elfogadható variánsát ismertetni kell a döntéshozóval. Amennyiben népszavazást rendelnek el, akkor a tömegtájékoztatás széles sugárútjaira kell terelni ezt a forgalmat. Ismerje meg mindenki az összes tervet, azoknak minden számba vehető előnyével és kockázatával. Be kell mutatni a gazdaságossági variációkat, a kiváltások lehetőségeit, az ágazati, területi, nemzeti és nemzetközi következményeket, a tudományok ismereteit és sejtéseit. A tájékoztatást követnék a nyilvános viták, ezekből további is-

meretekhez jutnának a laikusok. Ezután jöhetne el a választás vagy szavazás ideje. Népszavazás esetén közvetlenül, országgyűlési hozzájárulás kikérésekor a képviselőkön közvetítve. Ma a döntéselmélet tudománya is azt hirdeti, hogy egymás mellé kell állítani a lehetséges hasznot és a várható kockázatot minden variáns tárgyalásakor.

A BNV beruházói kétszer kerülték ki a döntéselmélet szabályosan elhelyezett csapdáit. Először akkor, amikor nem ismertették magát az ötletet. Másodszor azzal, hogy egy késői hozzájárulást is úgy kértek, amiként nem lenne szabad: alternatívát ígértek, ám csak a folytatás érveit erősítették föl.

A gondolkozás próbája

A bibliai történet szerint Ábrahám éppen százesztendős volt, amikor felesége, Sára fiúgyermekkel ajándékozta meg. Gyermekét apa úgy nem szerette, mint Ábrahám Izsákot. Ezért volt lélekszorongató Isten parancsa, hogy áldozza föl a fiút. S mert Ábrahám erősen hitt, elindult teljesíteni ura akaratát. Már a késért nyúlt, amikor Isten megállította a kezét, és parancsát visszavonva az életnek ajándékozta Izsákot.

A hittudomány megközelítése szerint Isten ezzel a súlyos próbatétellel avatta be végtelen titkaiba Ábrahámot, és az áldozat lehetőségének bemutatásával mintegy megelőlegezte Krisztus vérének kiontását. Teológiai szempontból tehát az erős hit jutalma Izsák — édesapja és nemzetsége számára.

Létezik másik megközelítés. Erkölcsi szempontból ugyanis ez az Ábrahám nevű férfi — szándékait tekintve — egyszerűen gyermekgyilkos, ezért ha bárki követné, égbekiáltó bűnt venne magára.

Látható: különféle érvrendszerek alkalmazásával egymásnak ellentmondó következtetéseket vonhatunk le ugyanarról a történésről.

Nyolc—tíz éve, mikor hazánkban is megjelentek a zöldek első csoportjai, rövid idő alatt kiderült, hogy minden más ellenzéki magatartást tanúsító csoportosulással szemben éppen a környezetvédő mozgalom élvezheti a legtágabb politikai tűréshatárokat. A civilizált világban mindenütt villámgyorsan átpolitizálódott és nyíltan kormányellenes lett a zöldek szövetsége, s ez hasonlóképpen — az évek múlásával pedig egyre nyilvánvalóbban — következett be Magyarországon, ahol a másként gondolkodók a kevésbé tiltott — azaz a környezetvédőknek engedélyezett — politikai térségeken vonultak fel. Tehát a kisebb ellenállás felé haladva néhány év alatt sikerült szemmel látható repedéseket okozni a Sztálin utáni hatalom épületén.

Ma, amikor a Magyar Demokrata Fórum, az Új Márciusi Front vagy a FIDESZ is hallathatja a hangját, a korábbi években szélesebb szájnyitáshoz szokott politikai környezetvédők egyelőre hangosabbak és gyakorlottabbak a többinél. A szeptemberi és októberi tüntetések bizonyították, hogy a zöld ellenzék a hivatalos politikai gyakorlat jelentős ellenfele, kritikusa lett.

Természetesen egészen másként igyekszik megvédeni a maga igazát a vízügyi szakma, mely nem politizál, csupán műszaki ismereteket terjeszt, amennyiben módja van erre. Még ha minősítjük is a BNV-t — mondván, hogy számos környezetvédelmi szempontot nem vett figyelembe a tervezői közösség —, akkor sem lehet a politikai érvrendszerrel operáló, kormányzati munkát bíráló zöldek ellenfele a vizesszakma. Ebben a nagy, kiterjedt nyilvánossághoz jutó és olykor tragikusnak — vagy tragikomikusnak — nevezhető vitában mindkét politikai fél bűnbakja vagy áldozati báránya a vízépítő szakmérnöki gárda — kinek melyik bibliai szimbólum a kedvesebb.

Bírálható tehát a műszaki megoldás, ám nem szerencsés, hogy a politikai ítéletek közvetítője és katalizátora az a műszaki értelmiségi, aki megbízást teljesít.

A legnehezebb helyzetben azonban a kormány van. Örökölt egy rossz döntést — a vízlépcső titkos kivitelezését — és egy ingerlő, tűrhetetlen gyakorlatot, mely szerint az alacsony hatékonyságú tájékoztatást nem demokráciával, hanem politikai préssel egészítik ki.

A nyilvános közgondolkodás liberalizálása egyelőre sikertelen, sőt kudarcokkal küszködik. Megdöbbenve tapasztalhatjuk olykor, hogy az ellenzék táborában is éppen olyan arrogáns szűklátókörűség uralkodik, mint egy-egy sztálinista őskövület makacs elméjében.

Mindkét fél elkövet hibákat, de a profik, a kormányzat ballépései szembetűnőbbek. Nyilvánvaló hiba, hogy követelésekkel lépnek be a tiltakozók a népköztársaság elnökéhez, hisz rossz helyen és főleg rosszul kopogtatnak. De ezt a mozzanatot könnyen feledjük.

Azt viszont nehezen, hogy a kormány szóvivője a nép tájékozatlanságával indokolja a népszavazással szembeni, hatalmi álláspontot. Nem mintha okunk lenne a sértődésre e minősítés miatt, elvégre a tény tény marad: valóban tájékozatlanok vagyunk.

De a kormány miatt!

Gondoljunk a bibliai történetre! Ábrahám három napig szótlanul vonul fiával Mória hegye felé, s ez a némaság tele van szorongással. Ha ezt a szorongó bizonytalanságot vizsgáljuk, akkor sem a teológiai, sem az etikai gondolkozás nem tud elmondani olyan érvényes igazságot, mint a létezés filozófiájának érvrendszere. Valahol éppen az erkölcsi gond — vállaljam-e a tettet? — és a hit súlyos problémája — komolyan gondolja ezt az Úr? — között szorong Ábrahám.

Hasonló lélektani helyzet alakult ki a vízlépcsőrendszer körül is. Aki ebben az ügyben nyilvánosan megszólal, állást foglal — csak hibázhat. A Dél-Magyarországban megjelent cikkeim hatására — a levélírók szerint — egyszerre voltam egy végzetesen diszkreditált hatalom szócsöve és a pártlap számára megengedhetetlen tárgyszerűség formálója.

Ami tehát jobbról dezinformálás, az balról objektivitás. Ami innen nézve gyilkosság, az onnan vizsgálva hitetlenség.

És hányféleképpen minősíthetjük még magunkat?

A dzsungel első fái

Egyetemi oktató ismerősöm szokta előadásaiba beépíteni azt a gondolatot, hogy a matematika egy bizonytalan formájú őserdőhöz hasonlít, melynek ő csak egy-két szélső fáját tudja megnevezni.

Hasonló dzsungel a figyelmünk középpontjába állított problémakör is, melyről sokkal biztosabban szólhatunk akkor, ha csak az egészről, helikopter magasából letekintve fogalmazunk meg ítéleteket. Így ugyanis nehéz lenne hibázni: a dzsungel az dzsungel.

Próbaként megkísérelhetjük a behatolást az őserdőbe. Például azon a csapáson, amelyen a tudományos fogalomalkotás árnyas, liános, rejtett ösvényei felé indulhatunk. Kezdetben azt hinnénk, ez egy valóságos sugárút, át az erdő mélyén és minden veszedelmén, hisz itt minden igazán egyértelmű: a tudomány nem kapta meg a kellő támogatást, későn és rövid határidőt szabva jutott megbízatásokhoz, véleményére sehol sem voltak kíváncsiak, s ha mondott is valamit az Akadémia, elhallgatás, erőszakolt csönd volt a válasz. Ezt mondja a tudományos élet minden prominenciája és ezt sugallja ellenérveinek elhallgatásával, szigorú némaságával a „kormánypárt" is.

S jön néhány tény. Máris eltévedtünk.

1951-ben a Magyar Tudományos Akadémián a GNV tervezésével egy időben nemzetközi konferenciát rendeztek a vízlépcsők létesítéséről. A tanácskozáson a kutatók kapcsolódtak a tiszalöki vízlépcsőhöz és az új gondolatként fölvetett dunai vízerőmű-rendszerhez. Az Akadémia műszaki osztálya közleményeiben többször foglalkozott a Duna vízerő-hasznosításával. Mosonyi Emil Vízerő-gazdálkodásunk időszerű feladatai címmel 1951-ben, majd egy év múlva A dunai vízerő-hasznosítás hidrológiája címmel közölt tanulmányt. Pap István dolgozata

1954-ben jelent meg: Vízerőink hasznosítása és vízi utaink fejlesztése.

Mondhatni: ez még a régi Akadémia volt...

1958. november 14-én Dégen Imre országos vízügyi főigazgató tájékoztatót küldött az MTA Hidrológiai Főbizottságának a csehszlovák—magyar közös Duna-szakasz vízerejének hasznosításáról, s ezután a főbizottság több jelentésében foglalkozott e kérdéssel. A jelentések kitaposott útjai az akadémiai elnökséghez vezettek. Dégen Imre 1959. október 23-án kelt levelében a vízlépcsővel kapcsolatos árvédelmi kérdésekben kéri az akadémiai főbizottság véleményét.

1961. május 22-én a vízügyi főigazgató tájékoztatót küldött Erdei Ferencnek, az MTA főtitkárának a vízerőmű mezőgazdasági kihatásairól. A hatvanas évek elején létrejött a Dunai Vízerő-hasznosítási Tanács, amely tárcaközi bizottságként foglalkozott a vízlépcsővel. Ebben az Akadémiát a főtitkár képviselte.

A hatvanas évek közepén a szeizmikus zónák megállapításának és a földrengésre való méretezés elveinek szakértői — Egyed László akadémikus és Kézdy Árpád professzor — részt vettek az előkészítésben. (Megjegyzendő: ez nem tekinthető testületi részvételnek, de a személyes munkakapcsolat sokat sejtet.)

Újra csak Dégen Imre. Az OVH elnöke 1975. február 6-án kelt levelében megküldte a GNV beruházási javaslatát az MTA elnökének. Válasz, észrevétel nem érkezett.

1976 októberében a Magyar Hidrológiai Társaság Környezetvédelem és vízgazdálkodás című vándorgyűlésének egyik témacsoportja a Duna távlati komplex hasznosításáról értekezett. A beérkezett tanulmányok szerzői között találhatjuk az MTA Duna-kutató Állomás két munkatársát. Valószínű, hogy a Duna élővilágának kutatásával foglalkozó MTA-intézmény tájékozódott a vízlépcsőrendszerről.

Újabb adat: 1979 márciusában elkészült egy másfél éves kutatást lezáró tanulmány, amely A GNV hatása a magyar vízügyi kutatásra és a kapcsolódó műszaki tudományok fejlődésére címet viselte. Ez részletesen áttekintette a GNV műszaki koncepcióját, a kutatások helyzetét. A tanulmányt 1979. április

23-án az MTA műszaki tudományok osztálya megtárgyalta és elfogadta.

Ha mindezekhez hozzávesszük, hogy csak 1976 és 1980 között a keszthelyi Agrártudományi Egyetemen, a pesti tudományegyetemen és a Kertészeti Egyetemen nyolc tanulmány született a GNV hatásaival kapcsolatban, akkor az őserdő oly mélységeiben tudhatjuk magunkat, hogy szinte halálos szorongást érezhetünk.

Leginkább azért, mert bizonytalanságot áraszt minden. Valóban kihagyták az előkészületekből az Akadémiát? Csak a beruházást részleteiben és egészében támadó vagy vitató nézeteit említi meg az Akadémia, ha önnön múltjába néz, vagy vállalja egykori igenlését is? Miért érezhet sértettséget az MTA? És miért nem vették számba a nyilvánosság előtt is a föntebb fölsorolt tényeket?

Hasonló kérdéseket vethetnénk föl bármely erdei útra lépve. És valószínűleg csak egyetlen dolgot állíthatnánk biztosan: ezek a dzsungel első fái.

Két forró nap

Az Országgyűlés előtt 1988. október 6-án Maróthy László ismertette a KVM és a Minisztertanács tájékoztatóját a bős—nagymarosi vízerőmű-rendszer építéséről. Az eddig összefoglaltak indokolják, hogy a miniszter teljes beszédét közöljük.

„Tisztelt Országgyűlés!

Az Országgyűlés nyári ülésszakán — képviselői indítványra és minisztertanácsi kezdeményezésre — olyan döntés született, hogy a törvényhozó testületet tájékoztatni kell a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer megvalósításának helyzetéről. Az Országgyűlés irodájával együttműködve a képviselők helyszíni tájékozódásának lehetőségét is megteremtettük. A kormány illetékes szervei a feladat teljesítése érdekében ismételten áttekintették a vízlépcsőrendszerrel kapcsolatos főbb kérdéseket. A Minisztertanács a jelentést megtárgyalta, álláspontját kialakította, és a környezetvédelmi és vízgazdálkodási minisztert megbízta, hogy arról tájékoztassa az Országgyűlést.

Tisztelt Országgyűlés!

Hazánk és Csehszlovákia kormányfője 1977-ben aláírta a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer megvalósításáról és üzemeltetéséről szóló államközi szerződést. A szerződést a Népköztársaság Elnöki Tanácsa törvényerejű rendeletben hirdette ki, az erről készült jelentést az Országgyűlés 1978-ban tudomásul vette. Ugyanez történt 1984-ben is, amikor az átadási határidők négyéves halasztását rögzítették.

Magyarország a beruházást 1981 és 1983 között szüneteltette, a csehszlovák fél ez idő alatt is tovább folytatta az építési munkálatokat.

A Minisztertanács 1986-ban fogadta el a vízlépcsőrendszer módosított beruházási javaslatát. Az előterjesztés összegezte a környezeti hatásvizsgálatok eddigi eredményeit, a vízlépcsőrendszer műszaki, ökológiai, ökonómiai összefüggéseit, és az

osztrák közreműködés olyan konstrukcióját tárta fel, amely beruházási terheinket 18 milliárd Ft-tal csökkentette. A beruházási javaslat számolt azzal, hogy a nagymarosi osztrák fővállalkozás 15 hónapos gyorsítást tesz lehetővé, ehhez 1987-ben csehszlovák partnereink is csatlakoztak.

A kormányzati szervek feladata az lett, hogy a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszert a módosított államközi szerződésnek és a kapcsolódó felső szintű döntéseknek megfelelően megépítsék.

A bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer a tervezett ütemben épül. Készültségi foka magyar oldalon eléri a 25 százalékot, Csehszlovákiában meghaladja a 60 százalékot. Ezzel a teljes rendszer mintegy felerészben elkészült. Az építkezés negyven vállalat részére biztosít közreműködést és beszállítást. Négyezer magyar munkást és műszakit foglalkoztat, a háttériparban további hatezer embernek ad munkaalkalmat. A létesítmény területén folyó munka szervezett és jó minőségű.

Tisztelt Országgyűlés!

Ez a feladat ma a kormányzati munkában számottevő terhet jelent, sok gonddal jár, ez idő szerint kevés örömöt ad. A „Bős—Nagymaros-ügyre" többrétegű hordalék rakódik.

Az egyik ilyen réteget a Duna érintett szakaszának hasznosításához kapcsolódó évtizedes viták jelentik.

Egy másik réteg az elmúlt tíz év változásainak terméke, az, ami a világban, az országban, a tudomány, a társadalom, a politika területén, a mindennemű értékrendben végbement, és a maga fejlődésében, ellentmondásaiban egymással is ütközött.

Harmadik rétegét adják jelen közállapotaink, amikor a társadalmi megújulást és igen nyomasztó gazdasági helyzetünk kínjait egy időben éljük meg.

A kormányt azonban csak egy dolog vezetheti: a reális számvetés. Nem vezetheti a múlt automatikus vállalása, de nem befolyásolhatja a pillanatnyi hangulat sem. Egyetlen szempont lehet csak: az, hogy mi szolgálja jobban a nép, az ország, a társadalom érdekét!

A mű torzóként vagy kiteljesedve egy évszázadra tanúsága lesz annak, hogy volt-e kellő bölcsesség és erő ennek érvényesítéséhez.

Tisztelt Országgyűlés!

A szomszédos országok vizei a Kárpát-medencében gyűlnek össze. Nyáron rendszerint kevés, a tavaszi olvadás idején pedig túlontúl is sok a víz. Hazánk felszíni vízkészletének döntő hányada, 96%-a érkezik külföldről.

A természeti adottsággal és annak változtatási lehetőségével már a múlt magyar társadalmai is éltek a haza javára. 1846-tól 1929-ig a Tisza völgyében 22 ezer négyzetkilométer területet ármentesítettek, és a Duna völgyében is ötezer négyzetkilométert hódítottak el a víztől. Ma ezeken a területeken, 700 településen a lakosság közel egyharmada él. Itt működik 2000 ipari üzem, és magas színvonalú a mezőgazdaság.

A folyóvölgyek minden időben a gazdasági és társadalmi fejlődés mozgatói voltak. A világ sok más folyójához hasonlóan a Duna völgyében is megfigyelhetők a fejlődés fokozatai. Az ókori erdőségek nagyarányú irtása után a középkor ártéri gazdálkodása az árvizek termőföldet javító hatását hasznosította. Az újkorban ármentesítéssel hódították el a folyótól a nagyobb termelési biztonságot adó termőterületeket.

A folyók hasznosításában és a károk elleni védekezésben a fejlődés következő állomását a vízlépcsőkkel történő többcélú szabályozás jelentette. Ez ma is világszerte elterjedt módszer. Nálunk ez a munka a múlt század végén kezdődött a Körösök lépcsőzésével.

Az egyre összetettebb hasznosítási folyamatra példa a Rhône és a Rajna, vagy a Duna bajor és osztrák szakaszának beléplépcsőzése. A Duna azon vízrendszerén, amelyhez mi is tartozunk, felépült már 32, hasonló célokat szolgáló vízlépcső; további öt a tervezés és előkészítés stádiumában van.

A Nemzetközi Nagygát Bizottság megállapítása szerint a Földön eddig 40 ezer nagyobb méretű vízduzzasztó gát épült. Ebből mintegy 20 ezer darab az USA-ban.

Mindezekből látható, hogy a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer a nemzetközi vízgazdálkodási tendenciákkal egybeesik.

Tisztelt Országgyűlés!

A bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer nem nagy, hanem közepes méretű gát, amelyről ma sokkal többet tud az ország lakossága, mint néhány hónapja. Ám mindez az ismeret kevés ahhoz, amit az itt élő embereknek joga lenne tudni. Ez a korábbi tájékoztatáspolitika hibája.

Igaz, az utóbbi hónapok tájékoztatása bemutatta a mű létesítőinek és ellenzőinek véleményét, vitáit, de kevésbé szólt a mű lényegéről és műszaki elgondolásairól. Néhány sajátosságról is szemléletesebben kellett volna beszélni.

A Duna — Dévénynél betörve a Kárpát-medencébe — lerakja hordalékait, szétterül, s a hatalmas kavicsrétegen a középszakaszon egy deltát hoz létre. Ez a Szigetköz és a Csallóköz.

A vízjárás a terület lakosainak állandó gondot okozott, a folyamszabályozóknak pedig véget nem érő feladatot adott. E folyószakasz fő medrét a századfordulón mérnöki beavatkozással alakították ki. Nagyon nagy munka volt. 3 millió 300 ezer köbméter követ használtak fel a mederépítéshez, és több mint 4 millió köbméter kavicsot kotortak ki nyolc év alatt. Megmaradt azonban az árvízveszély, a fakadó vizek árvízzel azonos súlyú kártétele, és a hajózás problémája.

A kedvezőtlen állapot végleges rendezésére született meg az elgondolás: az árvízi, hajózási gondok megoldását úgy kell elvégezni, hogy az egyben a vízenergia hasznosításával is párosuljon. Erre mondják a vízépítők, hogy többcélú, komplex rendezés. Vagyis az egyes célok elérését szolgáló művek egyben további célok műszaki feltételét is biztosítják. Például a duzzasztómű a hajózáshoz szükséges vízmélységet és a vízerő hasznosítását egyidejűleg lehetővé teszi.

A bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer koncepcióját is egymással szoros kapcsolatban álló műszaki megoldások váltják valóra.

A Duna vizét egy tározóban összegyűjtik. Ez a Dunakiliti tározó. Dunakilitinél magyar területen épül a duzzasztómű, ami a tározó működésének, a víz összegyűjtésének alapvető feltétele. Az összegyűjtött víz nagyobb tömegét egy mesterséges mederbe vezetik — ez az üzemvízcsatorna. Itt hasznosul a víz összegyűjtött energiája. Az erőmű után folytatódó csatorna a Duna vizét visszavezeti a természetes mederbe. Lejjebb, a Nagymarosnál épülő duzzasztó a hajózáshoz szükséges vízmennyiséget biztosítja a gázlós Duna-mederben. De egyúttal erőtelep is üzemel benne, és a duzzasztás révén lehetővé teszi, hogy a bősi erőtelep csúcsenergiát termeljen.

Az egész rendszer együttesen pedig az árvízi biztonságot növeli meg jelentősen.

Ezek kapcsolódó, egymást segítő rendszerek. Harmonikus együttműködésüket külön szolgálja.

Milyen hasznunk származik ebből?

Először: Az árvízvédelmi biztonság az érintett térségben nagymértékben megnő, a 200 évenként előforduló árvizek kivédésére is alkalmassá válik. A mai rendszer 60—100 éves biztonságú. Ezer hektár terület pedig árvízmentesítésre kerül.

Másodszor: A hajózás biztonságossá válik a kritikus Pozsony—Budapest közötti szakaszon. Hozzájárul az egységes európai vízi út megvalósításához.

Harmadszor: Rendelkezésünkre áll 444 MW villamosenergia-termelő kapacitás, ami 1900 millió kWh energiát nyújt évente. Ez a kapacitás megfelel a paksi atomerőmű egy blokkjának.

Negyedszer: A felszíni vizek és a partok rendezésével, közművek, közlekedési és környezetvédelmi létesítmények építésével megalapozódik egy 180 km hosszú Duna menti térség hatékony fejlesztése.

Még néhány szó a mű hasznáról.

A vízlépcsőrendszer létesítésével megvalósuló lefolyásszabályozás megváltoztatja és javítja a térség vízgazdálkodási feltételeit.

Az érintett Duna-szakaszon a vízlépcsőrendszer megépítése megoldja a jelenleg folyamatosan és évenként ismétlődő ráfordítással megvalósítandó folyószabályozási feladatokat. A beruházásban szerepel a mellékvízfolyások torkolati szakaszainak szabályozása és a partok rendezett kiépítése is.

A vízlépcsőrendszer létesítményei a jelenleginél kedvezőbb helyzetet teremtenek a térség belvízi viszonyaiban. A megépülő művek ugyanis egyben befogadói a meglévő belvízelvezető hálózatnak is. A főművi fejlesztésekkel lehetőség nyílik a komplex melioráció területi bővítésére. A szigetközi vízpótló rendszer szabályozható talajvízszintet hoz létre, 1000 hektáron szünteti meg a jelenlegi fakadó vizeket, mindezzel javítva a mezőgazdaság termelési feltételeit további több ezer hektáron.

A Duna mellett elhelyezkedő ipari és mezőgazdasági üzemek számára a duzzasztott vízszint kedvezőbb vízkiételi lehetőséget teremt.

Az ivóvíznyerés lehetőségeinek bővítése naponta 30 ezer köbméterrel, a szivárgórendszerekből hasznosítható nyersvíz mennyisége pedig 15 ezer köbméter nagyságrenddel vehető számításba.

A Szigetköz és a Dunakanyar több települése kap a vízlépcsőrendszertől vízi közművet. A Szigetköz felső részén megoldódik 9 település vezetékes ivóvízellátása.

A beruházás előnyösebb helyzetet teremt Dömös, Dobogókő, Pilismarót, Nagymaros, Szob, Ipolydamásd, Letkés községek vízellátásában, valamint Esztergom szennyvízelvezetésének továbbfejlesztésére. A vízlépcsőrendszer előirányzatából épülnek meg a Dömös, Pilismarót, Visegrád, Nagymaros, Zebegény, Verőcemaros, Vámosszabadi, Dunakiliti szennyvízcsatornázásához szükséges alaplétesítmények is.

A vízlépcsőrendszer közlekedési célja, hogy a Duna érintett, nehezen hajózható szakaszán lehetővé tegye a Duna Bizottság ajánlásaiban előírt nemzetközi feladatok teljesítését, valamint a Duna—Majna—Rajna-csatorna üzembe helyezésével csatlakozásunkat a teljessé váló egységes európai vízi útrendszerhez.

Ennek érdekében a Dunán vízlépcsők rendszere épül ki. A Kelheim—Pozsony közötti szakasz vízlépcsőzése már a befejezéséhez közeledik, és a múltban a dunai hajózás legnagyobb akadályát képező zuhatagos Vaskapu-szakasz vízlépcsői is elkészültek. A Pozsony—Gönyű közötti Duna-szakasz jelenlegi állapotában a folyó egészének hajózhatóságát korlátozza. Az építés alatt álló vízlépcsőrendszer nélkül nagy költségigényű szabályozási munkákkal is legfeljebb 2,3 méter mélységű hajóutat lehet kiépíteni. Hosszas idő átlagában azonban ez az érték nem haladja meg a 2 métert sem. A nemzetközi ajánlások ugyanakkor a Duna érintett szakaszán 3,5 méter merülési értéket javasolnak. Ezért a kritikus Pozsony—Gönyű közötti Dunaszakasz az európai transzkontinentális vízi út létrejöttét követően — mivel a hajóútrendszer közepén helyezkedik el — az egész európai belvízi közlekedést hátrányosan befolyásolná.

A vízlépcsőrendszer lehetővé teszi a teljes terhelésű hajózást, a biztonságos éjszakai közlekedést, csökken a vonóerőigény, megszűnik az átrakodási kényszer.

A vízlépcsőrendszer megépítése után a felső-dunai forgalomban foglalkoztatott magyar hajópark teljesítőképessége — külön ráfordítás nélkül — átlagosan 25%-kal fokozható.

A komplex mű az érintett térség közlekedési feltételeit is javítja. Az árvíz által veszélyeztetett vasúti pályaszakaszok korszerűsítésével és a gyakran víz alá kerülő 10., 11., 12. és 1201. sz. utak egyes szakaszainak átépítésével a vízlépcsőrendszer a közúti és a vasúti fejlesztést is szolgálja. Külön jelentősége van a nagymarosi vízlépcsőn keresztülvezető közúti hídnak, amely mindenekelőtt a helyi igényeket fogja kielégíteni.

A vízlépcsőrendszer erőtelepének tervezett időben történő belépése a hosszú távú energetikai fejlesztési program szerves része.

A rendelkezésünkre álló kapacitás az indításkor fedezni tudja az ország háztartási fogyasztásának közel negyed részét. A vízlépcsőrendszerből reánk jutó villamos teljesítmény a hazai erőművek között az ötödik legnagyobb.

A vízlépcsőrendszer energiahelyzetünkben főként az 1990—95-ös évek gondjait segíti áthidalni.

A Győr és Bécs között megépülő távvezeték és egyenirányító betét kétirányú tranzitszállítást biztosít, és növeli a magyar villamosenergia-rendszer biztonságát.

Hiba lenne, ha elfelejtenénk, hogy a szocialista országok közül mindeddig egyedül Magyarországon nem volt gond a villamosenergia-ellátásban. Ezt az állapotot meg kell őrizni!

A vízlépcsőrendszer elősegíti a kapcsolódó területek általános fejlődését. Új potenciális lehetőségeket teremt az üdülés, az idegenforgalom és a vízi turizmus fejlesztéséhez. Tény azonban, hogy ehhez költségfedezet egyelőre nem áll rendelkezésre.

A vízlépcsőrendszer létesítményeivel közvetlen összefüggésben a Dunakiliti térségében megépülő infrastruktúra felhasználásával nemzetközi idegenforgalmi központ alakítható ki. Hasonló fejlesztésre nyílik lehetőség a Dunakanyarban. A visegrádi oldalon a rendezett partokra és tavakra alapozva — többek között a pilismaróti üdülőterület hosszú távú területrendezési és fejlesztési céljait figyelembe véve — az üdülőturizmus tovább fejleszthető. A megépülő híd a két part összehangoltabb fejlesztését is elősegíti.

Az esztergom—táti mellékágrendszer vízszintjének állandósításával, friss víz utánpótlásával és egy nemzetközi evezősver-

seny-pálya kiépítésének lehetőségével járul hozzá a térség idegenforgalmának fejlesztéséhez.

A vízlépcsőrendszer megvalósításával hozzájárul az érintett térségben a lakosság életkörülményeinek javításához.

Tisztelt Országgyűlés!

Szólni szeretnék néhány olyan kérdésről is, amelyek közvéleményünket a vízlépcsőrendszerrel kapcsolatban erőteljesen foglalkoztatják. Itt mindenekelőtt a környezet megóvására gondolok.

A mai értelemben vett széles körű ökológiai, környezetvédelmi, vízminőségi kutatások a tervezés korai szakaszában nem kezdődtek el, mivel ekkor még sem Európában, sem másutt nem alakultak ki az erre alkalmas vizsgálati módszerek. A környezet megóvásának, védelmének igénye még csak nyiladozott.

A vízlépcsőrendszer építése azonban jelentős beavatkozás a természet rendjébe. A már most is ember formálta Duna-szakasz ökoszisztémáira, a táj képére gyakorolt hatásait nem szabad lebecsülni. Az ilyen típusú nagylétesítmények kétségtelenül ellentétes változásokat okoznak a kialakult ökológiai rendszerekben, potenciális veszélyforrást is jelentenek, ugyanakkor az élőlények kedvezőbb létfeltételeit is biztosíthatják.

Az ökológiai problémákat az 1985-ben elkészült környezeti hatástanulmány tárta fel. Ez a világviszonylatban is újszerű, számos tudományág eredményét összegző tanulmány felhívta a figyelmet arra, hogy a hosszú élettartamú infrastrukturális beruházások a megvalósítás időszakában nem nélkülözhetik a tudományág eredményeinek folyamatos figyelembevételét.

A megismert káros hatások megelőzésére, illetve a szükséges ellenintézkedések megtételére vonatkozó legfontosabb teendőket a tervek tartalmazzák. A környezeti hatásvizsgálatokat és kutatásokat azonban folytatni kell. Az ökológiai — mai ismereteink szerint még csak nagy bizonytalansággal becsülhető — kockázatok fölmérésére, kezelhetőségére, a szükséges beavatkozások hatásának érzékelésére a Duna mindkét partja mentén nagy kiterjedésű mérő- és megfigyelőrendszer épül ki, amely nemcsak a térség hidrológiai, meteorológiai, vízrajzi viszonyait észleli, hanem regisztrálja a folyóban és a vízparton a mikro- és makroélővilág változásait is. Ennek a megfigyelőrendszernek felső-dunai része már működik. Ez a sokirányú adatszolgáltató (feldolgozó és értékelő) hálózat részben a megbízható üzemeltetéshez, részben pedig a kutatások folytatásához ad adatokat.

A kormány ennél a beruházásnál az ökológiai biztonságot tartja szem előtt, biztosítva a környezet magas szintű védelmét. A kialakítandó üzemrend is ehhez az igényhez alkalmazkodik.

A Duna vizének minőségét a mindenkori vízhozam és a szennyvízterhelés határozza meg. A duzzasztás következtében lelassuló vízmozgás a jelenlegi és jövőbeni szennyvízterhelés csökkentését teszi szükségessé. Ezért folytatni kell a hazai szennyvíztisztítási programot, erősíteni kell a nemzetközi együttműködést.

Szólni kell a Szigetközről, az új üzemvízcsatorna következtében megváltozó 30 km hosszú Duna-meder helyzetéről is.

Ebben a mederben az árvízi időszakok kivételével másodpercenként 50—200 köbméter víz folyhat majd. A mederrendezés segítségével olyan 120—150 m-es víztükörszélesség alakul ki, amely jól reprezentálja a határfolyójelleget is. Ez a mennyiség azonban szükség szerint több is lehet. Ennek a Dunaszakasznak a tetszőleges vízellátásához e rendszerben koncepcionális változtatásra, új műtárgyak építésére nincs szükség.

A mellékágak lezárása és feltöltése nemcsak a hullámtéri erdők vízellátását biztosítja, hanem mintegy „megtámasztja" a Szigetköz Duna felé áramló talajvíztükrét.

A vízpótló rendszert jól bevált külföldi példák alapján alakítják ki úgy, hogy a térség növény- és állatvilágának fennmaradását, fejlődését is jól szolgálja, a mezőgazdasági termelés számára pedig a Szigetközben a jelenleginél jobb feltételeket biztosítson.

Közvéleményünket érthetően foglalkoztatja az is, hogy a vízlépcsőrendszer milyen veszélyhelyzeteket idézhet elő, s egészében milyen lesz az élet- és vagyonbiztonság ebben a térségben?

A tervezők szélsőséges esetek egybeesésének feltételezésével alakították ki a vízlépcsőrendszer „biztonsági filozófiáját". A váratlan események következményeit — mint földrengések, árvizek, robbantások, rendkívüli vízszennyezések stb. — számba vették, és számításaikkal ellenőrizték. A létesítmény üzembe lépése után:

— A duzzasztás nem okoz veszélyt, mert a felső szakaszon

megkettőzött mederben folynak le az árvizek. A nagymarosi vízlépcsőnél pedig a duzzasztótáblák és — ha szükséges — a hajózsilipek teljes nyitásával nagy biztonságot adó tározótöltések között vonulhat le az árhullám.

— A műveket úgy méretezték, hogy a Magyarországon előfordulható legnagyobb földrengést is károsodás nélkül elviselik.

— A nagymarosi vízlépcső erőszakos rongálása esetén a hidraulikai, hidrológiai számítások szerint a műtárgy alatti folyószakaszon a mederben marad a víz. Ha a legszerencsétlenebb véletlenek egybeesését feltételezzük, akkor a bekövetkező árhullám Budapesten az alsó rakpartot is alig éri el.

Sokakat foglalkoztat az is, hogy hátrányunkra változnak a határviszonyok a hazai Felső-Duna-szakaszon. Többen azt is állítják, hogy átengedjük Dunánkat Csehszlovákiának. Valójában az államközi szerződés pontosan szabályozza mindezt. A határ ugyanott marad, ahol ma is van. Egyedül a dunakiliti tározó területén lesz 10-10 hektáros területcsere, azért, hogy a vízfelületen ne kanyargós, hanem egyenes legyen a határvonal. A nemzetközi jog alapján két ország közös megegyezéssel megállapodhat ilyen határmódosításban. További kérdés, hogy a hajózási útvonal néhány kilométerrel északra, az üzemvízcsatornába kerül. Az államközi szerződés itt is egyértelműen rendelkezik: „a szerződő felek változatlanul gyakorolják azokat a jogokat és teljesítik azokat a kötelezettségeket, amelyek őket a szerződés megkötése előtti helyzetben ezen a folyószakaszon megillették, illetőleg terhelik, annak ellenére, hogy a nemzetközi hajózási út ezen a szakaszon (...) csehszlovák területre kerül át."

Tisztelt Országgyűlés!

A vízlépcsőrendszer megépítése kezdetétől több, mint egy ökológiai rendszerbe beépülő műszaki létesítmény. Nem mindegy, hogyan épül be a köztudatba. Felívelő gazdasági környezetben, stabil közegben egészen más egy ilyen építkezés társadalmi visszhangja, mint egy olyan időszakban, amikor felborulnak az értékrendek és nem teljesen világosak a konkrét társadalmi cselekvés lehetőségei. Ezt az időszakot mostanában éljük: annak a mindig erősen hangsúlyozott kontinuitásnak a megszakadását, amely az utóbbi évtizedekben jellemezte a magyar társadalmat. E korábbi gyakorlattal szakítani szándékozó

folyamatban, a már nem mindig egészséges mértékű „reformtürelmetlenségben" hirtelen minden megkérdőjelezhetővé válik, ami az elmúlt négy évtizedhez, annak politikai-gazdasági döntéseihez köthető.

A szerveződő hazai környezetvédő mozgalom sajátos részeként több vízlépcsőt ellenőrző csoport alakult, amelyek a nyilvánosság és a szerveződési lehetőségek hiányával egyaránt küszködve mind elszántabban léptek fel a vízlépcsőrendszer megépítése ellen. Az általuk kezdeményezett, Magyarországon addig szokatlan eszközökkel folytatott vita néhány éven át ökológiai és szakmai kérdésekre terjedt ki. Hozzájuk nemcsak környezetvédő, hanem politikai csoportok és csatlakoztak, taktikai szövetségkötésükkel a vita radikalizálódott, mindinkább politikai jellegűvé vált.

Ebben a vitában a társadalmi környezetvédő mozgalmak egy része és a hozzájuk kapcsolódó új, sokak számára ismeretlen programú csoportok igen erőteljes nyomást gyakoroltak a közvéleményre, a döntéshozókra, mindenekelőtt a parlamenti képviselőkre. Az elbizonytalanítást célzó, a képviselői felelősségtudatot és lelkiismeretet nyomasztó teherré formáló megnyilvánulások a vízlépcsőépítést érzelmi-hangulati problémává igyekeztek alakítani.

Az ellenzők sokszor és sokat hivatkoztak a közvéleményre, amelynek megismerése az álláspontok megalapozottá tételéhez valóban elengedhetetlen. Egy — a napokban már a sajtóban is ismertetett — reprezentatív közvélemény-kutatás érdekes adalékokkal szolgált a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer körül kialakult összképhez. Beigazolódott, hogy a tömegtájékoztatás révén az országban már csaknem mindenki tud az építkezésről, s a megkérdezettek fele saját megítélése szerint sok információval rendelkezik. A véleményalkotók meghatározó része pozitívan ítélte meg a várható változásokat. A véleményt nyilvánítók 77 százaléka a beruházást előnyösnek tartja a villamosenergia-termelés szempontjából, 55 százaléka pedig a nemzetközi hajózásban, míg 40 százaléka az árvízvédelemben számol pozitív hatásokkal. A villamosenergia-termelés tekintetében a megkérdezettek legnagyobb arányban a vízerőművekkel történő fejlesztést tartják követendőnek, míg például a kőolajat és a földgázt felhasználó erőművekre csak 10 százalék vok-

solt. A megkérdezettek 7 százaléka az, aki szerint a létesítményt nem szabad megépíteni.

Tisztelt Ház!

Egy olyan mű megtervezésénél, megvalósításánál, üzemeltetésénél, amely számtalan szempont függvénye, a tudomány szerepe nélkülözhetetlen.

A tervezés, előkészítés évtizedei során az érintett szaktudományok seregnyi képviselője — úgy is, mint tudományos személyiség, úgy is, mint egy-egy szakmai bizottság tagja — foglalt állást, mondott véleményt, végzett el feladatokat. A tudományos műhelyek, intézetek, tanszékek sokasága foglalkozott a vízlépcső előkészítésével. Ennek kezdetei az 50-es évek elejére nyúlnak vissza, amikor az MTA nemzetközi konferenciát rendezett a vízlépcsők létesítéséről. Vagy példaként említem, hogy 1958-ban az MTA Hidrológiai Főbizottsága megtárgyalta a koncepciót. A vízügyi tudományok képviselői által elvégzett vizsgálatok címjegyzéke kötetnyi.

Ennek a folyamatnak a csúcspontja a környezeti hatástanulmány 1985-ös elkészítése, amelyben 33 tudományos intézet és egyetemi tanszék vett részt. A vízlépcsőrendszer ökológiai szempontok mérlegelése alapján készült módosított beruházási javaslatát a Magyar Tudományos Akadémia egyetértőleg elfogadásra ajánlotta az Állami Tervbizottságnak. Ez 1986-ban történt.

A tudománypolitikai bizottság határozata szerint jelenleg is számos kutatás folyik a mű létesítésének hátralevő feladatai és az üzemmód megalapozására.

Rendkívül értékes az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság hozzájárulása a vízlépcsőrendszer előkészületeihez, szakvéleménye kinyilvánításával jelenleg is nagy segítséget nyújt.

A kormány üdvözli a MTESZ munkáját, szakbizottságainak véleményével még az elmúlt napokban is segítette az állásfoglalás megalapozását.

Mint ismeretes, a kormány szeptember 7-i ülésén tudomásul vette, hogy az Akadémia ad hoc bizottságot hoz létre a rendelkezésére bocsátott anyagok felülvizsgálatára. A különbizottság „Állásfoglalás a nagymarosi vízlépcső esetleges elhagyásának lehetőségeiről, következményeiről" című jelentését október 1-jére elkészítette, s azt az Akadémia elnöke a kormány számára

megküldte. Az ad hoc bizottság véleményének összefoglalását szó szerint idézem:

„— a nagymarosi erőmű továbbépítése melletti hivatalos érvelés műszaki-gazdasági elemei a befejezés szempontjából általában a lehetséges legkedvezőbb feltételezésekkel számolnak, míg a leállítás várható következményeinek megítélésére inkább az ellenkező véglet a jellemző;

— az építés leállítása vagy elhalasztása még a jelenlegi helyzetben is reális alternatívát képez a továbbépítéssel szemben;

— a nagymarosi építkezés elhalasztása olyan megoldás, amely csökkenti a gazdasági terheket és egyértelműen kisebb környezeti kockázattal járna."

Tisztelt Országgyűlés!

A különbizottság idézett tárgyú állásfoglalásával nem tudunk azonosulni.

A részletes számításokat nélkülöző elemzés a vízlépcsőrendszer alapkoncepcióját, azaz, hogy többfunkciós összefüggő rendszert alkot, nem veszi figyelembe. A nagymarosi vízlépcsőt összefüggéseiből kiszakítva vizsgálja. Ebből erednek következtetéseinek pontatlanságai.

A különböző ad hoc bizottságok állásfoglalásai már korábban és jelenleg is kifogásolják a teljesedő makroökonómiai és költség/haszon elemzés hiányát. Egy ennyire sokrétű, összetett rendszernél a magas szintű tudományos elemzés nagy segítséget nyújtana. Nincs tudomásunk arról, hogy a Magyar Tudományos Akadémia ilyen munkát végzett volna, bár szívesen felhasználnánk.

A magyar tudományos élet szinte valamennyi műhelye számára nagyon sok szép, újszerű feladatot kínál ez a kor követelményeit tükrözni szándékozó mű. Szeretném leszögezni, hogy a tudományos erőket és tudományos eredményeket nem tudjuk nélkülözni. Éppen ezért a közreműködő intézetek és személyek körének bővítését tervezzük; egyben azt is, hogy munkájuk nagyobb szakmai és társadalmi nyilvánosságot kapjon.

Tisztelt Ház!

Ezek után arról szeretnék szólni, hogy a vízlépcsőrendszer mibe kerül az országnak.

Nagyon sokba! A folyamszabályozás még akkor is nagyon

pénzigényes vállalkozás, ha több célt szolgál, és nem csak egyféle hasznot hoz. A Duna 200 km-es szakaszán elvégzendő szabályozás történelmi léptékű munka. A Tisza, a Körösök szabályozásához hasonlítható, ami a múlt század második felének egyik nagy, ha nem a legnagyobb vállalkozása volt. A hatása is ilyen. Történelmi korszakokra hat ki, meghatározza a térség életének alakulását. Az emberöltőnyi mértékek ide nem is elégségesek.

Több oldalról közelítettük a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer közgazdasági vizsgálatát. A tájékoztató külön fejezetében összefoglaltuk a jellemző adatokat, s azokat a Tisztelt Ház elé terjesztettük. A kormány a számok alapján dolgozik és ehhez tartja magát.

Most csak a főszámokat említem meg. Az osztrák megelőlegezés 18 milliárd 427 millió forint, amit zárt konstrukcióban villamos árammal törlesztünk. A mű felépítéséig még kereken 20 milliárd forint kiadás terhel bennünket. 8—12 százalékos inflációt feltételezve az építés hátralevő terhe 26—28 milliárd forint.

Külön központi keretből épül meg Győr, Komárom, Esztergom, Tatabánya, Oroszlány szennyvíztisztító telepe. Ennek forrásigénye még mintegy 7 milliárd forint. A megvalósítás előttünk álló anyagi terhei tehát együttesen 33—35 milliárd forintot tesznek ki.

A tájékoztató megküldése óta elvégeztünk egy másik számítást is. Jó megközelítést ad számunkra a továbbépítés és a nagymarosi vízlépcsőrendszer elhagyásának gazdasági következményeinek vizsgálatához, ha nemcsak a beruházásra történő ráfordításokat, hanem a létesítmények működési költségeit és a hozamokat is vizsgáljuk.

A gazdaságossági vizsgálat kibővítése a mű megépítésének és az infrastruktúrával együttes üzemeltetési költségeinek az energetikai hozamokkal való közös számbavételén alapul. Időbelileg a 2015-ig terjedő időszakot vizsgáljuk, amely átfogja az osztrákoknak történő áramszállítási kötelezettség lejárati idejét.

A vízlépcsőrendszer teljes körű megépítése és üzemeltetése 2015-ig 35 milliárd forint beruházási és üzemeltetési költségen túli bevételt eredményez. Ezzel szemben a nagymarosi vízlépcső elhagyása esetén a beruházási és üzemeltetési költségek — beszámítva a helyettesítő beruházások megvalósítását is — ugyanezen időpontig 22 milliárd forint többletköltséget okoznának a magyar népgazdaságnak.

A nagymarosi vízlépcső elhagyása esetén a magyar gazdaságot a 90-es évek közepéig — minimális mértékű kártérítés feltételezése mellett a kieső energia pótlását szolgáló erőmű létesítése és a legszükségesebb infrastruktúra megépítése, valamint a helyreállítási költségek miatt — évente 7—10 milliárd forinttal terhelnénk.

A gazdasági racionalitás oldaláról a továbbépítés az a változat, amely a jelenlegi determinált helyzetünkben ugyan jelentős — még három éven keresztül a szocialista szektor beruházásainak 2 százalékát kitevő — teherrel jár, de ez a teher lényegesen kisebb és nem nyomasztja a 90-es évtizedet úgy, mint amit a nagymarosi vízlépcső elhagyása esetén a gazdasági többletterhek jelentenének.

Tisztelt Országgyűlés!

A Minisztertanács egy hónappal ezelőtt négy tárca és a kormánymeghatalmazott közös előterjesztésében megvitatta a vízlépcsőrendszer építésének helyzetét.

Részletes vizsgálat készült a nagymarosi vízlépcső elhagyásának várható következményeiről is. Ez arra mutatott rá, hogy a nagymarosi vízlépcső elhagyása kardinális változásokat jelentene. A mű eredeti koncepciója felborulna, a műszakilag együttműködő, egymást feltételező és kiegészítő egységek nem alkothatnának egységes rendszert. A komplexitásból következő megoldások előnyei megszűnnének. A csonkán maradó rendszer csaknem kész felső elemei részben feleslegessé, részben túlméretezetté válnának. A tulajdonviszonyok hátrányunkra módosulnának, és számolni kellene a mű elhagyásából származó nemzetközi következményekkel.

Nem valósulnának meg az árvíz- és belvízvédelmi, folyamszabályozási fejlesztések, gondot jelentene a Dunakanyar jobb parti településeinek szennyvízelvezetése stb.

Hajózási szempontból elmaradna Nagymaros és Bős között csaknem minden tervezett haszon. A hajózási problémák a kritikus hazai Duna-szakaszon változatlanul megmaradnának.

Közlekedési szempontból elsősorban a Nagymaros—Visegrád közötti híd építésének elmaradása jelentene veszteséget.

Energetikai szempontból a magyar villamosenergia-rendszer 300 MW teljesítményt meghaladó hiánya lépne fel. Lényegesen kedvezőtlenebb aránnyal lenne megvalósítható az a villamos hálózati kapcsolat, amelyen keresztül a nagymarosi konstrukcióval kapcsolatos szállításokon túlmenően már 1992-től a kelet- és nyugat-európai energiarendszer közötti üzemzavari kisegítésre és tranzitszállításra nyílna lehetőség.

A gazdasági következmények között számításba kell venni a szerződésmódosításnál várható csehszlovák kártérítési igényt is. Tekintettel a felesleges és előrehozott beruházásaikra, valamint az elmaradó csúcsenergia-részesedésre és az egyéb hozamokra, ez legalább 30 milliárd forintra becsülhető. (A becslés a beruházás szüneteltetésére 1981—83 között folytatott tárgyalásokon megismert csehszlovák szempontokra támaszkodik.)

A nagymarosi vízlépcső építésével összefüggő magyar—osztrák fővállalkozói szerződés felbontása esetén 2 milliárd schilling (8 milliárd forint) követelésre kellene számítanunk, amelynek nagy része már 1989. évben devizában esedékes lenne. A magyar vállalatoknál lekötött szerződésállomány után bírósági úton kb. 1 milliárd forint kártérítés érvényesíthető.

Az előzőek alapján összefoglalva tehát a nagymarosi vízlépcső leállítása esetén

— beruházási terheink nem csökkennének,

— a helyettesítő erőmű és a tüzelőanyag költsége egyszeri, majd folyamatos devizaterhet jelentene,

— a várható kártérítési igények megközelítenék a 40 milliárd forintot, amelynek jelentős hányada tőkés deviza,

— az eredeti fejlesztési célkitűzések nem valósulnának meg,

— a szerződések felbontása a gazdaságot is érintő külpolitikai következményekkel járna.

Mindezek alapján a nagymarosi vízlépcső építésének abbahagyása a népgazdaság terheit nem csökkentené, sőt anyagi veszteséggel is számolni kellene.

Tisztelt Országgyűlés!

A bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer történetének jó néhány tanulsága van. E tanulságok megfogalmazása kötelességünk,

megszívlelésük haszonnal járhat jövőbeni országépítő munkánkban.

Világosan látjuk, hogy a nyilvánosság hiánya, a felszínesen kezelt tájékoztatás, az indokolatlan szilencium mennyi kárt okozott. A kockázati elemek nem kellő mélységű feltárása, a közvélemény jelzéseinek figyelmen kívül hagyása bizalmatlanságot szült, sőt ellenszenvet is keltett. Az ilyen előzményekkel terhelt vitában — segítő észrevételek mellett — az ész érvei helyett az indulatok kaphatnak lábra, és okkal felvetődik a kérdés: lehet-e jó a rosszul meghozott döntés?

A kormány tudatában van, milyen terhet jelent, ha a társadalom nem jelentéktelen méretű csoportjainak sokszínű véleményét figyelembe véve kell állást foglalnia. A döntés meghozatalánál azonban alapvető szempont az egész nép érdeke.

A kormány számára egyértelmű: ilyen nagy léptékű döntések előtt a továbbiakban a társadalom véleményét messzemenően figyelembe kell venni, a társadalmi ellenőrzést biztosítani kell. Társadalmi konszenzus így, és csak így várható el.

Egy ilyen nagy vállalkozás — ez is bebizonyosodott — a szakmai-tudományos körök nagyobb arányú részvételét, együttműködését igényli már a tervezés legelső időszakától, egyfajta széles szakmai pluralizmust. A bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer esete jól példázza, hogy noha a döntés-előkészítés nagyon sok kérdésre kiterjedt, a még oly egyértelmű előnyök is megkérdőjelezhetők, ha azokról csak a szűkebb szakmákon belül alakul ki meggyőződés. És éppen a vízlépcsők környezeti hatásaira utaló viták mutatják, hogy gyorsan változó világunkban immáron nélkülözhetetlen az újonnan alakult tudományterületek — mint például az ökológia, a döntéselmélet — haladéktalan bekapcsolása a döntés-előkészítő munkákba. De nem nélkülözhető a szociológia, a politológia, a tájesztétika és más tudományok közreműködése sem. A vízlépcsőrendszer közgazdasági kérdéseivel, költségvetési terheivel kapcsolatos kritikák több tanulsággal is szolgálnak.

Ismét bizonyossá vált, hogy a hosszú távú fejlesztési elképzelések teherré válhatnak, ha a gazdasági környezetet és a várható folyamatokat nem elég körültekintően elemzik. Emiatt mai megítélésük, indokoltságuk és hatékonyságuk megkérdőjelezhető. Határozott és egyértelmű igény: ne induljon olyan be-

ruházás, amelynek az időszerűsége és gazdasági megalapozottsága előre nagy valószínűséggel nem bizonyítható.

Megszívlelendő tanulság, hogy az utóbbi évek során az állampolgároknak az emberi környezet iránti figyelme és érzékenysége örvendetesen fejlődött.

A vízlépcsőrendszer megvalósítását ezért is követi felfokozott társadalmi figyelem. Kormányzatunktól nem idegen, ellenkezőleg, szándéka szerint való, hogy a környezetvédelem, a környezetgazdálkodás maradéktalanul elfoglalja helyét a magyar társadalomban. Ezt az igényét a mű további építésénél és üzemrendjének kialakításánál érvényesíti.

Az elemzések azt bizonyították, hogy a megkötött államközi szerződések, a nemzetközi és magánjogi szerződések ugyan megfelelnek a kialakult joggyakorlatnak, mégis ma már látszik, hogy nagyobb alaposság, a kormányon belüli jobb együttműködés nemzeti érdekeink teljesebb érvényesítését tette volna lehetővé!

A vízlépcsőrendszer műszaki előkészítése hosszú időn keresztül folyt, és dicséretesen alapos volt. Mégis vannak olyan vonásai, amelyek kritikát kívánnak. Kevés szó esett a Duna medrének állapotáról, ami a vízlépcsőtől függetlenül, már annak építése előtt károsodott a túlzott kavicstermelés következtében. Ez a mű üzemeltetésével összefüggésben, a hajózás és vízminőség tekintetében okoz gondot. A Duna medre gyógyítható, de ennek költségkihatásai vannak.

Ma már látható például az is, hogy a hajózsilipek szélesebbek a feltétlenül szükségesnél. Ennek oka a kellően végig nem vitt műszaki-gazdasági szakmai vita. Következménye az építkezés költségeinek növekedése és nagyobb területigény. Ezt ma már mindenképpen kritikával kell illetni.

A magyar beruházások egyik általánosítható kísérő jelensége, hogy nem szoktuk befejezni, teljessé tenni azokat. Így sem a haszon, sem az öröm nem teljes. A befektetés pedig késlekedve, vagy nem térül meg. Ez a vízlépcsőrendszernél is fenyegető veszély. Ez a veszély több mint feltételezés, mert mind ez ideig a táj megnövekedett potenciálját kihasználandó gazdasági, idegenforgalmi és egyéb fejlesztések érdekében nem kezdődött átfogó munka. A műbe invesztált társadalmi tőke hasznosulása

pedig megkívánja ezt. A vízlépcsőrendszert csak úgy érdemes megvalósítani, ha teljessé tesszük.

Az elmondottakat összefoglalva a kormány az álláspontját a következőkben fogalmazta meg:

1. A vízlépcsőrendszert az eredeti koncepciónak megfelelően, tehát a nagymarosi vízlépcsővel együtt kell megépíteni. Teljes megvalósítása nélkül nem érhetők el azok a műszaki-gazdasági-fejlesztési célok, amelyek a beruházás elhatározását alátámasztották. A koncepció módosítása jelentős kárt okozna.

2. Az ökológiai kockázatokat a minimumra kell csökkenteni. Ezért mind a beruházás, mind az üzemvitel során az ökológiai szempontok meg kell, hogy előzzék a gazdasági érdekeket.

3. Az üzemeltetés alapelveként ki kell mondani, hogy a Duna vizének minősége nem romolhat. A csúcsrajáratásos üzem a rendszer környezeti kockázatoktól mentes működtetéséhez mindkét oldalon szükséges szennyvíztisztító művek létesítése után kezdődjön el. Kormányközi megállapodásban célszerű a csehszlovák féllel az üzemeltetéshez szükséges környezeti feltételeket rögzíteni.

4. A környezeti hatásokat jelző monitoring (észlelő) rendszert úgy kell kialakítani és működtetni, hogy a környezet valamennyi lényeges elemének változásáról rendszeres információk álljanak az üzemeltetés rendelkezésére.

5. Ki kell dolgozni a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer hatásterületén a területfejlesztés fő irányait és teendőit. Ez ölelje fel az ipar, a mezőgazdaság, az idegenforgalom, a településfejlesztés területeit. Gondoskodni kell arról, hogy a népgazdasági tervekben a fejlesztések, a mű által nyújtott gazdasági hasznok mielőbb jelenjenek meg.

6. A mű építésének hátralevő időszakára és az üzemelés figyelemmel kísérésére és ellenőrzésére társadalmi bizottságot indokolt szervezni. A bizottságot a kormány kérje fel és bízza meg.

7. A környezetvédelmi és vízgazdálkodási miniszter mellett kutatási és fejlesztési bizottságot indokolt szervezni, mely segíti a kutatási munka koordinálását és a kutatási eredmények értékelését.

8. A bős—nagymarosi vízlépcsőrendszerről a társadalom tájékoztatását folytatni kell, hogy népünk előtt teljes mértékben

ismert legyen a mű rendeltetése, működése, társadalmi és gazdasági haszna.

Tisztelt Országgyűlés!

A vízenergia-felhasználás a világon évi négy százalékkal emelkedik. Az ENSZ Környezeti és Fejlesztési Világbizottsága magyarul is olvasható jelentése szerint a 21. század globális energiastruktúráját a megújítható energiaforrások — köztük a vízenergia — alakíthatják. A világbizottság — amelyet Brundtland-bizottság néven ismernek — úgy vélekedik: a megújítható energiaforrásokat lényegesen előbbre kell sorolni a nemzeti energiaprogramokban. Az emberi fejlődést a jövőben is fenntartani képes energiaalternatíva nélkül nincs biztosítva a következő nemzedékek harmonikus fejlődése. Az ehhez szükséges politikai akaratot az itt elmondott kormány-előterjesztés jelzi, az ennek elfogadásához szükséges intézményes együttműködés szükségességére a tanulságok figyelmeztetnek.

Nem dughatjuk struccként homokba a fejünket. Nem mondhatjuk azt: minek nekünk vízi erőmű, minek nekünk atomerőmű, amikor a konnektorban úgyis van áram. A kormánynak az egész nemzetért kell felelősséget vállalnia, akkor is, ha ennek az az ára, hogy egyes csoportok véleményével szemben kell cselekednie. Mert a jövő nemzedékekre is gondolnia kell, és arra is: ha most meggyőződése és a felismert racionalitás ellenére dönt, később joggal felelősségre vonható. A bírálók mozgási szabadsága jóval nagyobb, mint a cselekvőké, s ugyanennyivel kisebb vállalható felelősségük is.

Aligha vitatható: a társadalomban mára felgyülemlett feszültségek, szociális problémák, a politikai útkeresés megannyi ellentmondása is rárakódott a vitákra, számos olyan érdek, sérelem orvoslásának igénye jelentkezett, amelynek a vízlépcsőrendszerhez semmi köze nincs.

De kérdem: vajon egy műszaki létesítmény, egy vízlépcső elhagyása megoldaná-e ezeket a problémákat?

Nemrég sokak előtt, épp itt, a Kossuth téren azt mondta egy szónok: a nagymarosi vízlépcső elhagyásából eredő sok milliárd forint jutányos ár a nép bizalmának megvásárlásához. Meglehet. De a kormány nem híve az ilyen pénzen vett bizalomnak. A szónok rosszul föltett kérdésére pedig: „vízlépcsőt vagy demokráciát?", a jövő érdekében egyetlen helyes válasz adható.

Vízlépcsőt és demokráciát. Mindkettőre szükségünk van, nekünk és utódainknak egyaránt."

A miniszter tájékoztatóját másnap reggel a parlamenti bizottságok állásfoglalásainak ismertetése követte. Fura módon a beruházással kapcsolatban készült két írásos anyagot is csak este tanulmányozhatták a képviselők. Hetedikén délelőtt az ülés elnöke Sütő Kálmán Vas megyei képviselőnek adott szót először, aki fölolvasta a parlament elnökéhez intézett levelét:

Kedves Stadinger elvtárs!

Örömmel üdvözöltem, hogy még a parlamenti vitát megelőzően kézhez kapták a parlament képviselői a Magyar Tudományos Akadémia két állásfoglalását a nagymarosi vízlépcső elhagyásának lehetőségéről. Nagy érdeklődéssel és várakozással tanulmányoztam az anyagot, mivel reméltem, hogy egy magas szintű, tudományosan megalapozott munka ad segítséget ahhoz, hogy e nagy horderejű kérdésben állást foglaljak. Sajnos nagy csalódás ért. Nem lettem okosabb, mivel ezek az anyagok egyetlen kérdésre sem adtak részletes, számok, elemzések, érvek alapján megalapozott választ. Talán ez is az oka, hogy az anyag sem az állásfoglalás készítőinek nevét, sem annak beterjesztőit nem közli. (Taps)

Tisztelettel kérem ezért, hogy még a vita megkezdése előtt, ha nem jelent valamifajta titkot, a Tisztelt Házzal közölni szíveskedjenek a következőket:

1. Az állásfoglalás kidolgozásában résztvevők nevét, tudományágát;
2. Ki terjesztette be ezt az anyagot?
3. Az Akadémia elnöke egyetért-e az állásfoglalással?

Budapest, 1988. október 7.

Kérésem teljesítését megköszönve: Tisztelettel:
Dr. Sütő Kálmán

Köszönöm szépen. (Taps)

Következett Szentágothai János felszólalása, válasza. A parlamenti jegyzőkönyv ezt szó szerint így örökítette meg:

Szentágothai János: „Tisztelt Országgyűlés!

A kezünkbe adott, valóban elismerésre méltó gondossággal összeállított tájékoztató sem képes megváltoztatni az előttünk lévő ügy szomorú mérlegét. Rossz, már a tervezés korai stádiumában rég elavult koncepció. Rosszabb: kellően át nem gondolt

határozatok és szerződések. Legrosszabb: a döntés-előkészítési mechanizmus. A közvélemény tájékoztatása az európai nyelvek általános fokozási grammatikája segítségével, a legesleg a magyarban, már nem is minősíthető. Nem én mondtam, Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes Marx Károly közgazdaságtudományi egyetemi megnyitójában hangzott el a minap a televízió nyilvánossága előtt, de illetékes politikus szájából — most már nincs itt — már 1982-től kezdve hallottam a felismerést, ha ma kellene ebben az ügyben döntenünk, egészen másképpen döntenénk.

Persze, a nagyberuházás azóta csak fokozódó ütemben folyik. Úgy tűnik, a célból, hogy az ország népét olyan kész helyzet elé állítsák, amelyben már költségesebb a megállás és gondolkodás, mint a befejezés.

Óhajtják képviselőtársaim, hogy felsoroljam rossz, vagy már megszületésükben is elavult nagyberuházásainkat? Megtette ezt már előttem többszörös hozzáértéssel Medgyessy Péter előbb idézett beszédében.

A történelem egyik legfurcsább fintora, hogy rendszerek nem elsősorban gyengéikbe, hanem éppen erényeikbe buknak bele, ha ezeket gondtalanul kezelik vagy gyakorolják. Az 1945-ös fordulat után népünk lelkesedéséből, áldozatvállalásából, a jövő iránt érzett bizalmából — valljuk be, persze másból is — olyan nemzeti jövedelem keletkezett, és gyűlt össze, amelyből különböző nagyberuházásokra is telt. Ostobaság lenne ezeket mind rossznak és károsnak minősíteni. Itt van elsősorban a budapesti metró, több mezőgazdasági nagyberuházás, vezetékes ivóvíz, tovább is sorolhatnám. Az ivóvíz éppen a fejlődés ellentmondásaira példaként is szerepel. Egyébként Pakssot is ilyennek vélem, egyértelműen az atomerőművek építése mellett vagyok, bár ez nem változtat azon a sajnálatos tényen, hogy energiagazdálkodási politikánk továbbra is igen ósdi, és az egész világon elismerten legjobb gazdálkodás a takarékosság, ahol még 30 százaléknyi tartalékunk lehet. Ez nálunk még gyerekcipőben sem jár.

Sajnos, nagyon sok nagyberuházás azonban rosszul sikerült, és ezek jelentik jelen bajaink egyik fő okát. A kevesebb majdnem mindenütt több lett volna. Ilyenkor persze előjön a felelősség kérdése. Az ujjal való mutogatás, hol volt a döntéseknél

például a Magyar Tudományos Akadémia? Bizonyára érthető, ha ezúttal először ezzel kell szembenézni. Nem nehéz pontos időpontokkal és okiratmásolatokkal — az iratok eredeti példányai már hónapok óta a kormány előtt fekszenek — bemutatni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia elnöki székében elődöm, Erdei Grúz Tibor, 1974-ben kérte, hogy az Akadémia vitathassa meg a tervet. Válaszként valamikor 1975-ben kapta meg az Akadémia az anyagot, akkor is tájékoztatásul, és azzal a megjegyzéssel, hogy minden illetékes szerv megvitatta, és helybenhagyta a tervet. Egyszóval, az akkori döntéshozók a Magyar Tudományos Akadémiát ebben a kérdésben nem vélték illetékesnek.

1985-től kezdve — tehát már az én elnökségem alatt — indult meg azután különböző bizottságok munkája, de kérem, ne kívánják, hogy egy ilyen rövid felszólalásban kelljen Önöket átvezetnem a bizottságok áthatolhatatlan dzsungelén. A lényeg az volt, hogy a menet közben felmerült környezetvédelmi és mezőgazdasági károk bizonyítására vagy kizárására az Akadémia bizottságai szolgáltassanak szakértői véleményt. Mostanában a Magyar Tudományos Akadémia szerepei közül azt a fogalmazást ragadják ki az összefüggéseiből, ami az 1983 eleji közbülső véleményekben szó szerint itt hangzott el; idézem: „Nem bizonyítható, hogy a vízi erőmű megépítése olyan mezőgazdasági vagy környezeti károkat okoz, amelyeket megfelelő járulékos beruházással és ellenintézkedésekkel nem lehetne ellensúlyozni." Ez valóban tudományos tény. A természetbe történő ilyen óriási beavatkozás összes következményében nem jósolható meg tudományos biztonságra, de ilyen bizonyítékokkal e terv pártolói sem rendelkeznek, pedig józan ésszel gondolkozva az övék lenne a bizonyítás feladata.

Biztosítom Mayer Bertalan képviselőtársamat, hogy ez nem a magyar tudomány gyengesége, melyet kilenc éven keresztül minden közgyűlésen a legdurvábban ostoroztam a gyengékben, hanem a világ mai tudományos helyzete és ismerethiánya. Létezik viszont általános nemzetközi tapasztalat hasonló létesítményekről, és ez a tapasztalat rendkívül lehangoló. De a nemzetközi tapasztalatoktól eltekintve is, tisztelt képviselőtársaim, mikor volt pénz a feltétlenül szükséges járulékos beruházásaink elvégzésére? Óhajtják, hogy elsoroljam?"

Közbeszólás: Igen.

Szentágothai János: „A víznél maradjunk. Nem elég szomorú példa Kisköre, és a... terveink? Vagy a talajvíznél maradva, nem elég tanulságos a híg trágyára tervezett nagyüzemi állattartó telepeink okozta, teljességükben még át sem tekinthető károk? Nem is szólva a vízellátási olló közismert kinyílásáról — az nem olló, kérem, hanem vasúti kereszteződés —, amely talajvízeink végletes elnitrátosodásához vezet? Amikor tehát az újságokban a Mari néni szavazzon — én nem vagyok a népszavazás mellett —, a Mari néni nagyon jól tudja, meg a Pista bácsi, hogy kérem, unokájának lajtba kell hozni a vizet, amivel a tejet hígítják, hogy az mit jelent.

A Magyar Tudományos Akadémia osztályai számára elejétől, azaz 1982-től kezdve a gazdaságtalanság, a költségmegtérülés rossz aránya, az energetikusaink számára a rossz energiapolitika volt a fő ellenérv. Végül 1983. december 20-án a Magyar Tudományos Akadémia Elnöksége egyhangú döntésében minden vonatkozásban aggályosnak ítélte az egész tervet, és nyomatékosan ajánlotta a kormánynak, hogy mondjon le róla, vagy — a legrosszabb esetben — hosszú időre függessze fel annak megvalósítását. Határozatunk azóta sem került nyilvánosságra.

Tisztelt Képviselőház!

Az előbbi elég demagóg felszólalásra, hogy itt a nevek nem szoktak szerepelni, de ezen a határozaton, a kísérőlevélen szerepel az én nevem.

Tisztelt Képviselőház! Ezen a kísérőlevélen szerepel az illetékes neve.

Tisztelt Képviselőház! A hiba és bajaink gyökere itt van. Mindezek zárt ajtók mögött, szigorúan titkos szolgálati használatra minősítéssel zajlottak. Ilyenkor könnyű azt csinálni, amit a hatalom akar. 1985 közepe, tehát a Magyar Tudományos Akadémia elnöki tisztétől történő megválásom óta ezt az utóbbi határozatot sohasem változtatták meg, minden erre vonatkozó ügyiratban újra hivatkozott az eredeti határozatára. Minden ellenkező beállítás a tények elferdítése. Arról, hogy a Magyar Tudományos Akadémiát, a tudományt akarják elmarasztalni, ezen az ülésen bőségesen kaptunk elég példát.

Néhány szót a tömegtájékoztatásról. Bár ez Karinthy Frigyes halhatatlan Így írtok ti átköltéseként „így manipuláltok ti", kérem, a vizeslobbira értem ezt. (Taps) Így kívánkozik. 1983 végén és 1984 elején hallhattunk-olvashattunk először a vízi erőműről. Az akkor kötelező szigorúan bizalmas jelzéssel éles levelezésben álltam legfontosabb sajtóorgánumunkkal az ügyben, hogy a Magyar Tudományos Akadémia negatív álláspontját helyesen tükrözzék.

A végletekig, sőt azon túl is elmentem, leveleim másolatai megvannak, még a sértő hangtól sem riadtam vissza. Ezért utólag elnézést kell kérnem. De nem a tartalmáért.

Itt van a Nagymarosnál épülő gát makettképe. Kérem, mindenki ismeri. Ugye milyen szép? (Derültség) De madártávlatból. Nem egy kiscserkész terepismerete elég ahhoz azonban, hogy mindenki belássa, hogy egy körülbelül 9 méter vízszintdifferenciának megfelelő betonépítmény már akár 100 méter magasságból ártatlanul néz ki. A Dunakanyar páratlan panorámáját viszont a legtöbben az országútról nézik, ezért a tervezés legelején követeltük már, hogy készüljön egy olyan makett is, amely a zsiliprendszert a leendő országútról nézve mutatja, ezt viszont azóta is várjuk.

Ezzel szemben képviselőtársainkat elviszik ausztriai bemutatóra, pedig a vízépítészek nálam sokkalta jobban tudják, hogy az ausztriai Duna középszakasz-jellegű folyó, és ez vízi erőművek szempontjából ég és föld közötti különbség a mi, saját hordalékán folyó, alsószakasz-jellegű Dunánkkal szemben. Így a kettő mindennemű összehasonlítása képtelenség. (Taps)

Továbbmegyek. A Szovjet Kultúra Házától hivatalos papíron kaptam meghívót a Plotyira című természetvédelmi film megtekintésére. Nem olvasom fel a meghívón található idézetet a filmből, mert joggal vádolhatnának demagógiával. Pár képviselőtársammal együtt elmentünk a vetítésre, de ott sajnálattal közölték velünk, hogy egyelőre levették a film bemutatását programjukról. Mi ez, ha nem a közvélemény manipulálása? Aki igaz ügyet képvisel, annak ilyen dolgokra nincs szüksége.

Felmerül az ismert bánkbáni kérdés. Így eljutottunk a kérdés legkényesebb politikai oldalára. Egész akadémiai vezető tevékenységem során fokozottan ügyeltem arra, bizottságaink nem egy tagja hangos rosszallását és kritikáját kiváltva, hogy a kérdés ne kerülhessen politikai síkra; mindig is úgy gondoltam, hogy északi szomszédainkkal békésen kell együttműköd-

nünk. Ismerem és becsülöm a csehszlovák környezetvédelmi intézeteket, és azok kutatóit. Ismereteik sok tekintetben jobbak a mieinknél, lehetetlennek tartom, hogy máris felhangzó aggályaik vezetésüket előbb-utóbb meg ne győzzék arról, hogy ebben a formában akár számukra épp oly rossz, látszólagos gazdasági előnyök ellenére, mint a mi számunkra.

Mindenesetre dr. Szilágyi Gábor képviselőtársamnak az inszinuációját a politikai indulat vonatkozásában az Akadémia részéről a leghatározottabban vissza kell utasítanom. Önkritikusan meg kell állapítanom, hogy számomra a környezetvédelmi érvek a 80-as évek közepéig nem voltak igazán jelentősek. Ma azonban 1988 vége felé járunk, és az egész földre vonatkozó környezeti katasztrófa rémlátomásait az utóbbi két év világtapasztalatai, sajnos, túlontúl is igazolták. Igaz, hogy nem mi irtottuk és irtjuk ki Brazília, Afrika és Közép-Ázsia trópusi erdőit, és a Duna-völgye a Föld-méretű folyamatokban valószínűleg csekélyke részben szerepel.

De azt se feledjük, hogy Magyarország 500 milliméteres csapadékával a mezőgazdasági művelés határán táncol, és csak 50—100 milliméter csapadékhiány zavarja meg a növénytermesztést pár éven keresztül, és máris nemzeti mezőgazdasági katasztrófára számíthatunk. Sajnos, ez nem apokaliptikus rémálom, a Magyar Tudományos Akadémia agrártudományi osztálya foglalkozott ezzel a kérdéssel, és következtetései egyáltalán nem biztatók. Nekünk nemcsak minden hektár erdő, főleg árerdő, de minden egyes fa és köbméter víz is számít. Ilyen háttérrel kell döntéseinket mérlegelni. Valóban struccpolitika lenne tudomásul nem venni, hogy a beruházás víz- és környezetvédelmi tekintetben legvitathatóbb bősi része gyakorlatilag elkészült. Így ma már csak az üzemmódról, és a Dunából elvezetett vízmennyiségről lehet és kell vitázni. A bősi duzzasztótól azonban, ha eltekintünk a csúcsrajáratástól, elválasztható a nagymarosi vízi erőmű. A tervnek a hajózás javítására vonatkozó része olcsóbban, a környezet és a táj veszélyeztetése nélkül is megoldható.

Nem merném javasolni az előbb említett barátsági indokok miatt az országgyűlésnek szerződéseink egyoldalú fölmondását. A nemzetközi jogban azonban létezik egy úgynevezett clausula rebus sic stantibus, magyarul: ha a szerződéskötés óta a körülmények alapvetően megváltoztak, a szerződés módosítható, vagy alkalmazása felfüggeszthető. Senkit sem lehet kényszeríteni arra, hogyha akár saját hibájából jutott is a szakadék szélére, oda bele is ugorjék. Javaslom ezért most a nagymarosi vízlépcső munkálatainak felfüggesztését, tekintettel arra, hogy közös Duna-völgyi gondokról van szó, javaslom továbbá, hogy az összes érintett ország független környezetvédelmi, vízépítészeti és energetikai szakemberei szakterületileg kiegyensúlyozott módon az egész kérdést a Duna-völgy közös problémájaként mai ismereteink birtokában vitassák meg. Meghívnám az NSZK, Ausztria, Csehszlovákia, Románia, Bulgária, és nem utolsósorban a Szovjetunió szakembereit. Különösen a szovjet szakembereknek vannak valódi tapasztalataik hasonló jellegű erőművekkel. A természettudományos vizsgálatok mellett elengedhetetlennek tartom a társadalomtudományi analízist is. Nagymaros nem szalad el, a bősi erőmű beindításának és óvatosabb, azaz nem csúcsüzemi járatásának tapasztalataival gazdagodva, valamint a járulékos beruházások mindkét fél részéről történő befejezése után, később akár az eredeti tervhez is vissza lehetne térni. A kiút most csakis a presztízsszempontok elvetésére épülő, az ellenérveket is reálisan mérlegelő, ésszerű kompromisszum lehet. Javaslom tehát a tisztelt Országgyűlésnek, hogy a kormány előterjesztését ne fogadja el; javaslom továbbá, hogy az Országgyűlés határozattal döntsön a nagymarosi vízi erőmű munkálatainak felfüggesztéséről vagy elhalasztásáról, mert ez is lehetséges, továbbá kötelezze az Országgyűlés a kormányt arra, hogy az építkezést ne folytassák addig, míg a járulékos környezetvédelmi beruházások, különösen a biológiai szennyvíztisztítás berendezései a határ mindkét oldalán teljesen el nem készülnek. Köszönöm." (Taps)

A továbbiakban néhány érdekes, a parlamenti és társadalmi vitát egyként jellemző felszólalást ismertetünk. E beszédek teljes szövegét a hírközlő szervek — természetesen — nem közölhették.

Dr. Südi Bertalan Bács-Kiskun megyei képviselő így fogalmazott:

„Tisztelt Országgyűlés!

A Dunakiliti—Bős—Nagymaros erőműrendszer ügye kinek igenlés, kinek tagadás formájában a hazai érdeklődők számot-

tevő hányadának szívügyévé vált, mely bizonyos nemzetközi visszhangoktól sem mentes.

A vitákban aktivizálódók közül ki-ki megalapozott vagy felszínes ismerete, szakmai-politikai presztízse, érdeke, feltételezése, személyes meggyőződése, hallomása, jövőféltése, no meg méltányolható aggodalma arányában vagy szimpatizál az erőműrendszer-létesítés gondolatával, vagy ellenzi, s ezzel együtt nemcsak az épülő létesítmény miatt tiltakozik, hanem mindazokat elmarasztalja, akik közvetlen vagy közvetett szereplői, kifundálói, életrehívásának szorgalmazói voltak a beruházásnak. A szélsőséges indulatokkal terhelt viták, különféle publicisztikai csörték nézetem szerint jócskán túlmutatnak már azon a kritikus ponton, amit még megfontolásra érdemes érvek elvszerű ütköztetéseként minősíthetnénk.

A szóban forgó erőműrendszer létjogosultságának és hasznosságának megítélésében ellentétesen vélekedők ma sokkal inkább egymás kölcsönös sértegetésére, mint a saját álláspontjuk elfogadtatására összpontosítanak. Politikai szóhasználattal élve: antagonisztikusra fordult az ellentét közöttük. A Bős—Nagymaros kérdésében folyó országos disputákat jobbára amolyan tárgyi ismerethiányos hitvitáknak tekinthetjük, amiről nem a tekintélyelv feltétlen követői, nem is a politikai pluralizmus hívei, illetve annak szimpatizánsai, hanem jobbára a sajtómunka korábbi manipulálói tehetnek. Azok, akik nem tartották szükségesnek a létesítmény valóságos anyagi finanszírozóinak, tehát az ország lakosságának időbeni, részletes tájékoztatását.

Csak sajnálhatjuk, hogy a kormánynak nem sikerült közös platformot kialakítania az erőműrendszer ellenzőivel a feszültséggerjesztő hatás csökkentése végett. Helyette hatalmi pozícióból kezelte, s egyféle erőpróba tárgyává tette a politikailag már-már kritikussá duzzadt ügyet. Anélkül, hogy a kormányzati szerveknek a szóban forgó beruházás kapcsán keletkezett mostani kellemetlen helyzetét alábecsülném, a tömegek irányában megnyilvánuló érzéketlenségével nem tudok azonosulni. Következésképpen azzal sem, hogy népgazdaságunk egészére kiható, s vélhetően csak elenyésző haszonnal kecsegtető, számos kockázati elemet prognosztizáló, nemzeti jövedelmünket

időről időre megcsapoló létesítmény a tömeges tiltakozás ellenére is, tehát mindenáron megvalósuljon!

Utóbb több fórumon elismerték, hogy az erőmű építését elrendelni butaság volt, s amennyiben ma vetődne fel egy ilyen vízlépcsőépítés gondolata, megvalósítására nem kerülne sor. Talán ezért szokatlan számomra a következetesség, ami a kormány részéről a korábbi vezetés elhibázott döntésével kapcsolatban mintegy sorsközösség-vállalásként megnyilvánul. Jelesül, hogy mundérvédelemre emlékeztető ügybuzgalommal szorgalmazza az elhamarkodott döntésben foglaltak mielőbbi gyakorlati megvalósítását. Szerintem több mint hiba szem elől téveszteni, hogy a Bős—Nagymaros ügyében tiltakozók nagy többsége egyféle figyelemelterelő manipulációval, tudatos megtévesztő manőverrel azonosítja a Bős—Nagymarosra vonatkozóan több éven át szándékosan korlátozott tájékoztatást. A döntéshozók szűk csoportjának olyan mesterkedéseként minősíti, mely arra irányult, hogy az erőmű-létesítést célzó döntés előkészítését és meghozatalát illető társadalmi vitára ne kerüljön sor, a szuper megoldásokban kételkedő szakmai vagy állampolgári vélemények ne kapjanak nyilvánosságot, s így a jogos kételyek publikálása elmaradjon.

A vízlépcső megépítésének szorgalmazói több érvet hangoztatnak a létesítmény védelmében. Közülük talán legsommásabb, hogy az erőmű munkálatai túlzottan előrehaladottak ahhoz, hogy az eredeti környezeti állapot helyreállítása egyáltalán szóba jöhetne. Ez az érvük nyomós. S valóban megfontolásra készteti a felelősen gondolkodókat.

Bős—Nagymaros ügyében amolyan matthelyzet keletkezett: az építés folytatásának nem látszik ésszerű alternatívája, a mostani állapotokból ítélve csak tetemes többletráfordítással lenne visszakozásra lehetőség. Egy ilyen megoldás következményei pedig beláthatatlanok lennének, hiszen még inkább megterhelné az egyébként is sovány államháztartást. Érezhető, hogy hazánkban nemigen akad olyan vezető, aki akár személyes döntéssel, akár testületnek tett ajánlással teljes felelősségvállalás mellett megkockáztatná a közel félkész állapotban levő erőműrendszer felszámolását. E tudathasadásos helyzet miatt azonban aligha odázható el azok felelőssége, akik előzetes társadalmi vita kezdeményezésének elmulasztásával juttat-

ták az erőműrendszert a mostani készenléti fokra. Mint már korábban számos, országos jelentőségű, de utóbb meddőnek bizonyult beruházás esetében, ennél is élesen fogalmazódik meg a felelősség kérdése. Gondolom, nem vagyok egyedül, aki érzékeli és furcsállja a felelősségi elv következetlen érvényesülését. Egy sajátságos szokásmechanizmus, amely arra mutat rá, hogy bizonyos tisztségek viselőinek privilegizált jog adatik a személyes felelősség elkendőzésére. Ők azok, akik csak azért tartoznak felelősséggel, ami a rendelkezésükre bocsátott anyagi értékekből megmarad. A megalapozatlanul, elsietett módon felhasznált hányadért pedig feleljen a társadalom, az Országgyűlés, tehát konkrétan senki. Én úgy látom, hogy a hivatalos gondolkodásnak mielőbb meg kellene haladnia e különös szokásjogi gyakorlatot.

Az erőműrendszer feltétlen igenlőinek olyan érve is közismert, miszerint érvényes szerződés kötelezi a Magyar Népköztársaság kormányát a szerződésben vállalt kötelezettségek hiánytalan teljesítésére. Ennélfogva súlyos presztízsveszteséggel járna s hazánk nemzetközi elszigetelődéséhez vezetne, ha nem teljesítené mindazt, amit a szerződésben korábban fölvállalt.

Ezt az érvet némi fenntartással fogadom: miként Szentágothai János professzor előzőleg jelezte, a nemzetközi szerződések jelentékeny hányada olyan hozzáfűzött hallgatólagos záradékkal készül, illetve kellene, és ebben az esetben is kellett volna készülnie, mely azt mondja, vagy mondaná ki, hogy más állammal, vagy államokkal kötött szerződés a viszonyok gyökeres megváltoztatásával érvényét veszti. Az ilyen szerződés eszerint tehát csak addig tekinthető érvényesnek, amíg a megkötés időszakában fennálló körülmények nem változnak meg gyökeresen. Mindnyájan tudjuk, hogy a mi társadalmi helyzetünkben, gazdasági, pénzügyi viszonyainkban milyen súlyos, a népgazdaság egészét megrendítő rosszabbodás következett be a szerződés megkötése óta.

Ezért úgy vélem, ha nem is minden anyagi konzekvencia nélkül, a jelzett záradékra hivatkozással, akár nemzetközi bíróság közreműködésének igénybevételével, akár a szerződő felekkel folytatott közvetlen tárgyalásokon talán el lehetne érni, hogy a szerződés érvénytelenedése folytán részint méltányos

összegű kártérítési kötelezettséget állapítsanak meg, részint egyéb területeken a további kölcsönös együttműködésünk ne kerüljön veszélybe.

Tisztelt Országgyűlés! Elismerés illeti a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium, valamint az Országgyűlés Irodája kezdeményezését és szervezőmunkáját, melynek eredményeként magam is részt vehettem azon az érvgyűjtő hajóúton, amit a közelmúltban lehetővé tett a képviselők számára.

Emlékezetes marad számomra a kirándulás, sokféle hasznos ismerettel váltam gazdagabbá. A beruházás hatásterületén átalakított táj képe ugyan még nem sokat mutatott, ellenben az erőmű monumentalitásának körvonalai mind csehszlovák, mind honi területen jól kirajzolódtak. A helyszínek most még többnyire környezetbeli pusztításnak tűntek. Tárgyilagosság értékű összehasonlításra pedig csak akkor adódott volna lehetőség, ha a hatásterület beavatkozás előtti állapotát is sikerül megismernem. Így a látottakból csakis a jövőre vonatkozóan következtethettem, ami a méltatlankodókéval azonos bizonytalansággal töltött el. Erről nem a velünk lévő, kiválóan képzett, és nagy szakmai értékkel magyarázó szakemberek tehetnek, hanem az a tudat, hogy bizonyos előre beharangozott dolgok az erőműrendszer kedvezőtlen hatására a jövőben másként alakulhatnak, mint amit nekünk a helyszínen felvázoltak, s ezért majd a régi bevett szokás szerint senki nem tartozik a társadalomnak felelősséggel.

Aligha kétséges, hogy Bős—Nagymaros ügyében a kormánynak is e kételyeknél fogva adódott kellemetlensége a bizalomvesztett tömegekkel. Külön megfigyeltem az épülő erőműrendszer etalonját, a greifensteini vízlépcsőt. A duzzasztórendszer külsőre kevésbé tűnt tetszetősnek számomra, környezete viszont szinte egyedülállóan rendezett volt. Az eddigi tapasztalatok azonban olyan konklúzióra sarkalltak, hogy számunkra túl magas színvonalú, s ennélfogva részünkről aligha megvalósítható az ottani környezeti rendezettség. Talán nem annyira igénytelenségünk, mint a szükséges anyagiak hiánya folytán, hiszen jól ismert, hogy hazánkban korábban is épültek vízi erőművek, vízerőművek, a szakértők is tanúsítják, hogy az eddig létesült erőművek környezete még ma is kifogásolható, elkészültük után számos olyan ökológiai és egyéb gond keletke-

zett, amelyek egy részét máig sem oldották meg, sőt a későbbi károkat is csak milliárdokat felemésztő ráfordításokkal sikerült némiképp ellensúlyozni. A szakértők például a Bodrogköz elvizesedését kifejezetten a tiszalöki erőmű következményének tulajdonítják. Kiskörén pedig máig sem érték el a tervezett duzzasztási magasságot, mert a szivárogtató rendszer megépítése, mely a bal parti termőterületeket elvizesítő fölfakadások visszavezetését előmozdítaná, elmaradt.

Tisztelt Országgyűlés! A választói vélemények tömeges meghallgatása, a különféle szakcikkek, irodalmi anyagok, állásfoglalások tanulmányozása, a helyszínen látottak és az itt hallottak alapján a létesítmény ellenzőinek érveit tartom meggyőzőbbnek. Mégpedig anélkül, hogy voltaképp teljes bizonyossággal tudnám, mit fog csinálni majd a víz abban a hatalmas tározóban, hány millió köbméter mérges iszap keletkezik, és ez mennyiben veszélyezteti a felduzzasztott víz alatt vízáteresztő réteggel lefedett, sok milliárd liternyi ivóvízkészletet, milyen károkat okoz a csúcsáramtermelésre tervezett erőmű, az üzemvízcsatorna teljes hosszában a régi Duna medre mentén elvész-e a parti szűrésű víztartalék — egyesek szerint igen —, a tervezett zsilipek hogyan hatnak a szárnyashajózásra, vagy hogy szennyezett ipari tájjá válik-e a Dunakanyar. Azt sem tudom, kipusztul-e a tömérdek állatfaj, a régészeti emlékeket milyen károsodás éri, és visszafelé folynak-e a folyók. Azt viszont pontosan tudom, hogy ebben a pénzínséges hazában, amikor nem volt elegendő pénz a fiataloknak lakásra, a családoknak a további indokolt segítségre, egészségügyre, oktatásra, műszaki fejlesztésre, infrastruktúrára, sportra, amikor még arra sincs elegendő pénz, amire égetően szükség volna, ésszerűtlen megoldás efféle kétes kimenetelű dolgokra költeni nemzeti jövedelmünk számottevő hányadát.

S ha már egymásnak ellentmondó álláspontokat képviselő, kvalifikált szakemberek nem tudtak dűlőre jutni Dunakiliti, Bős—Nagymaros kérdésében, azt mondom, döntsenek a laikusok, persze ne a képviseleti demokrácia e jeles fórumán szülessen a munkák leállítására vagy továbbfolytatására érdemi döntés, hanem záros határidőn belül népszavazással döntsön róla az egész magyar nép. (Moraj a teremben.) A kormány álláspontja ezzel kapcsolatban jól ismert. Nem pártfogolja egy esetleges országos népszavazás megtartását. Ez legyen a kormány dolga. A felelősség azonban itt és most a miénk. Ennek hangsúlyozására megkockáztatok egy tiszteletteljes kérdést.

A kormány álláspontjának parlamenti elfogadása esetén vajon használ-e a törvényhozás tekintélyének, ha egy korábbi elnagyolt döntés mostani társadalmi megmérettetésének tömegesen jelentkező igénye ellenére félreteszi az alkotmány biztosította demokrácia játékszabályait? Úgy gondolom, csak ártani fog. Hiszen alapvető érdek fűződik ahhoz, hogy az országos jelentőségű döntések találkozzanak a társadalom nagy többségének véleményével, egyetértésével. Aligha kétséges tehát, hogy a kiéleződött vitában csak a népszavazás lenne a helyzet normalizálásának megfelelő eszköze. Mégpedig oly módon, hogy a népszavazás lefolytatása előtt a sajtóban közzétennék a vízlépcsőrendszer létesítése kapcsán ütköző pro és kontra szakmai véleményeket. Ezek összevetésével és mérlegelésével a laikus szavazók is kapnának némi támpontot arra, hogy az igen vagy a nem mellett érdemes-e voksolni.

Ha ehelyett mi magunk döntünk az építkezés további sorsáról, ezzel tulajdonképpen a mostani helyzet és az esetleg várható következmények ódiumát vállaljuk magunkra.

Tisztelt Képviselőtársaim! Ha így lesz, úgy kell nekünk! Köszönöm megtisztelő figyelmüket." (Taps)

A már megszokott nagy érdeklődés kísérte Király Zoltán Csongrád megyei képviselő fölszólalását.

Tisztelt Ház!

Szokásomtól eltérően, amikor is általában tíz perc erejéig szoktam kérni a türelmüket, ezúttal bevallom, hosszabb leszek, és ha ez nem tetszik valakinek, javaslom, menjen ki kávét inni a Gundelékhoz, úgy gondolom azonban, hogy tíz évet átfogni és mindazokat a vitákat, nézeteltéréseket közreadni, a véleményeket hozzátenni, amelyek meghatározhatják a döntést, talán többet is megérdemelne. Időben is. Másrészt pedig magam is készültem erre a fölszólalásra, hét hónap óta vagyok amolyan tájékozottsági kényszerhelyzetben Bős—Nagymaros ügyében. Ezért van az, hogy talán hosszabb leszek.

Tisztelt Parlament! Tegnap a vízügyi szuperhatalom megfenyegette Magyarországot. Bőségesen ontotta az adatokat mindazokról a valós, ám eléggé föltupírozott hátrányokról, amelyek

bennünket érhetnek a vízlépcső építésének leállításával. Elvakult bizonyítási szándékuk közben azzal sem törődnek, hogy rémületbe is ejtik az országot. Mert miközben tényszerűen említik ugyan a vízlépcső káros hatásait, erről már nem szolgálnak olyan bőséges adatsorral. Mindössze másfél hónapja, hogy szenvedélyesen vitázik az ország erről a gigantomániás beruházásról, amely egy kis ország számára még közepes volta ellenére is óriási terhet jelent, s amelynek inkább érezzük, semmint ismerjük a veszélyeit. Erről kizárólag a vízügy és a korábbi „szemérmetes" kormányunk tehet. Ám a most világra jönni kész demokrácia szellemében keressük a kiutat a nagyberuházás okozta ökológiai és ökonómiai zsákutcából.

Már a zsákutca előzményei sem érdektelenek. KGST-szakértői javaslatra az Országos Vízügyi Hivatal 1951-ben kezdett hozzá a vízlépcső terveinek és kapcsolódó dokumentációjának megrendeléséhez. Az 1951 és 1977 között készült tervek és dokumentációk nagy részét az államközi szerződés megkötése után félretették, és 1978—85 között készült el a második változat. Ami azt illeti, az első változat jelentős, 1951 és '61 közötti része meglehetősen sanyarú sorsra jutott. A Parlament tőszomszédságában, a Viziterv és a Magyar Televízió Münnich Ferenc utcai közös épületének ódon pincéjében lepi a por, egy rozoga szekrény alján. Most még ott van, gyanítom, holnapra eltűnik a szemétbe, és vele együtt az az 50 millió forint is, amit azokban az időkben a kutatási témákra fordítottak.

1977-ben a kormány ezekre a félretett tervekre alapozva, ökonómiai mérleg és ökológiai hatástanulmány nélkül kötött szerződést Csehszlovákiával. Ennek tartalmáról nem tájékoztatta sem az Országgyűlést, sem a közvéleményt. Bár — és az elhangzott a miniszter elvtárs expozéjában is — az Országgyűlés 1978-ban és '84-ben az Elnöki Tanács jelentésének tudomásul vételével elfogadta a szerződést, ám ne áltassuk magunkat. A tudomásulvétel, de még dr. Fodor László képviselőtársunk tegnapelőtti „beleszólása" az Elnöki Tanács jelentésébe is bizonyítja, ez nem érvényességi kellék a törvényerejű rendelet hatálybа lépéséhez. S hadd emlékeztessem itt és most a Tisztelt Házat Szabó Kálmán professzornak az 1985. októberi ülésen, a Lázár-kormány programvitájában elmondott gondolataira, a nagyberuházások előzetes parlamenti vitájáról. S ne tekintsék

szerénytelenségnek, ha a magam akkori megnyilatkozására is hivatkozom, amikor is ugyancsak parlamenti vitafórumról elmélkedtem ez ügyben, s hozzátettem — persze a kormány maga is dönthet ezekről, de akkor a kormányt fogja szidni a nép. Három év után itt tartunk.

Az ország lakosságának jelentős része a bős—nagymarosi vízlépcső építése miatt szidja a kormányt. Akkori mondataim után a jegyzőkönyvbe ez került be. „Derültség." Ahogy elnézem, a mostani jegyzőkönyvből ez kimarad. A szidalmak fényében persze igaz az a gyakran elhangzó váderejű ellenérv, hogy itt már nem energetikáról, hajózásról, árvízvédelemről van szó, ez már politikai ügy. Az, és igen, a demokrácia ügye is. Tegnap nagy taps kísérte Maróthy elvtárs új jelmondatát: „Vízlépcsőt és demokráciát!" Csak egyetlen dologban sántít ez egy picit, Tisztelt Ház; ha 1977-ben Magyarországon demokrácia van, akkor ma nem vitázunk a vízlépcsőről. S hogy évtizedekig nem volt demokrácia, ebben szerepe van az itt, ebben a teremben ülők jelentős részének is.

Eck Tibor képviselőtársunk azt mondta, úgy minősítette a mostani időszakot a májusi pártértekezlet után, hogy a szélesebb alapokra helyezett demokrácia útján vagyunk. Számomra csak egyféleképpen létezik: Demokrácia. Nem szélesebb alapokon, vagy szűkebb alapokon.

Eck Tibor a szélesebb alapokra helyezett demokrácia újdonsült bajnokaként riogat, miszerint egy szűk, ám annál hangosabb kisebbség presszionálja a csendes többséget. Azt azonban elfelejtette hozzátenni Eck Tibor, hogy egy szűk kisebbség hatalmi pozícióból évtizedeken át tartó presszióval érte el a nagy többség csendjét — nemcsak Bős—Nagymaros ügyében.

Tehát politikáról is szó van itt — így igaz. Olyannyira, hogy többen megjegyezték, vannak, akik a bős—nagymarosi vízlépcső ellenzésének köntösében a kormány hitelének aláásására törekednek. Nem vitatom, vannak ilyenek. Ám hozzáteszem, a mai reformszándékú kormány hitelének leginkább megrontója, a bizalmi válság kovácsa, az elmúlt évtizedek politikai, kormányzati gyakorlata. De ezért a népet, s a nagy többségében a nép nevében szólókat hibáztatni nem lehet. Nem kétségbe vonva az erről szólók jó szándékát, azt kell mondanom, ez nem más, mint rosszízű demagógia. Annál is inkább, mert a bős—

nagymarosi vízlépcső-beruházás előkészítése és megvalósítása, az ezt jellemzően kísérő alkudozások, csatározások, a döntések meghozatalának, halogatásának módja és háttere, mint cseppben a tenger, úgy reprezentálja Magyarország utóbbi négy évtizedének ellentmondásos gazdasági, társadalmi, politikai viszonyait, közéletét, avagy sokkal inkább annak hiányát.

Ezek az ellentmondások az 1980-as évek közepére kiéleződtek, napjainkban pedig nyilvánosságot is kapnak. A hatalom bástyái mögött, s néhány ágazat sáncainak tövében zavartalanul kigondolt és a közönség számára könnyen emészthető táplálék gyanánt tálalt bős—nagymarosi erőműterv ma szembesül az ellenvéleményekkel is, a valósággal is.

Mindezek alapján akár azt is mondhatom: javultak az esélyeink, hogy a végeredmény elfogadható kompromisszum lesz. Ehhez kell a parlamenti közös gondolkodás, a szervilizmuson, a szolgalelkűségen való túllépés igénye. Mert a helyzet, amibe jutottunk, kutyaszorító. Államközi szerződés kötelez a munkák folytatására, a határidőre való befejezésre, s ezenközben több-kevesebb időre volna szükség az érdemi vitára, ami nélkül helyes döntés a mostani helyzetben sem születhet.

Nem lévén egyik szakterületnek sem értő ismerője, csupán néhány kérdést kívánok feltenni és szakértői segedelemmel válaszolni azokra. Mindenekelőtt arra, mibe kerül ez a beruházás az országnak, mikorra várható a befektetett tőke megtérülése, gazdaságos-e?

Az alig két évvel ezelőtt elkészült előterjesztés számadatait az élet túlhaladta. Kérdés, valaha is reális volt-e ez a számvetés. A tíz évvel ezelőtti 20—25 milliárdos elképzelése után 1986-ban sokakat megdöbbentett az 54 milliárdos előirányzat közzététele, ám úgy gondolták, ez már őszinte és megalapozott számadat. Most azonban a hivatalosok — persze csak maguk között — 110 milliárdról beszélnek. De akik a már elkészült létesítmények tervezett és tényleges árának összevetéséből indulnak ki, a 150 milliárdos végösszeget is elképzelhetőnek tartják. S a lavinának csak kisebb része származik az árak növekedéséből, az árrendszer változásaiból.

A döntő ok — és ez nem egyedülálló, sajnos, a beruházások honi történetében —, hogy eleve rossz költségbecslést készítettek. Mert csak így lehet kicsikarni a döntést a munkák megkezdéséhez. Az igazság persze később fokozatosan kiderül, de mindig csak olyan ütemben, hogy a munka folytatásához szükséges döntés ne lehessen más, mint a boldogító igen. Hiszen ha már ennyit belefektettünk, csak nem hagyjuk veszni. Meg egyébként is, államközi szerződés kötelez.

Állításom igazolására, hogy ez nem csak a bős—nagymarosi beruházásra igaz, hadd szolgáljak egy szakértői megközelítéssel. Magyar Nemzet 1988. szeptember 27. Fleischer Tamás építő- és gazdasági mérnök írja: „A központosító és újraelosztó gazdasági mechanizmus fontos sajátossága, hogy a vállalatok, intézmények, ágazatok fennmaradása, működése nagy mértékben nem a piaci folyamatok függvénye, hanem az újraelosztott pénzforráshoz való hozzájárulás eredménye. Ennek megfelelően persze a vállalat, az intézmény tevékenységének homlokterében nem a kiszolgáló tevékenység, azaz a piacon történő megfelelés áll, hanem ennél fontosabb, hogy megfelelő pozícióra tegyen szert az újraelosztási forrásokért való sorbanállásban. Ismerjük ennek különböző módjait. Vállalati praktikáktól a várossá nyilvánításért folyó küzdelemig, vagy a kiemelt üdülőterület státusának megszerzéséig. Ahogy szűkülnek azonban az újraelosztható szabad források, úgy lesz egyre kíméletlenebb az értük folytatott harc is. Az elosztó maga is kényszerhelyzetbe kerül, és egyre inkább csak a tűzoltó megoldásokra jut pénz. Oda, ahol enélkül azonnali csőd fenyegeti a gazdaságot. Ez azonban megszabja a sorbanállók stratégiáját is. Így válik számukra a leghatékonyabb üzemállapottá a majdnem csődben levés állapota. Itt nem az eredményesség a kifizetődő, mint a piacgazdaságban, hanem a csőd kilátása. Például, ha látványos torlódás van az úton, az igazolja az autóút, a híd stb. szükségességét, ha leáll a gyár, akkor várható az importkorlátozások feloldása... És persze egy állandósított árvízszint is ébren tartja a feszültséget. És persze, ha akut problémává válik a vizek elszennyeződése, a szennyvizek tisztítása és így tovább, ez mind-mind műszakilag megoldható, egyben elismert és díjazott feladattá válik."

Ott tartottam tehát, hogy vannak, akik a már elkészült létesítmények tervezett és tényleges árának összevetéséből kiindulva, a 150 milliárdos végösszeget is elképzelhetőnek tartják. Ez még a sokat bírált, és jobb esetben megmosolygott Yale

egyetemi professzor, Lipták Béla 130 milliárdos költségbecslését is meghaladja. S vajon ez a gazdaságosnak minősített komplex beruházás mennyi idő alatt térülhet meg? A kérdésföltevés jogos, hiszen a kormány gyorsan megtérülő beruházásokat vár el a gazdálkodó szervezetektől.

Ugyanezt várja el a lakosság a kormánytól.

Hát nézzük. Energetikai szempontból egyetérthetünk az ipari miniszterrel — Figyelő, 1988. június 10. —: „A vízlépcsőt nem tekinthetjük energetikai beruházásnak, abból a pénzből, amibe kerül, az energetikára csak egy töredék jut." — Legyen az országosan 2 vagy akár 3 százalék is, teszem hozzá én. Árvízvédelemre egyébként is költött volna az ország, igaz, sokkal kevesebbet, ám feltehető azt nagyobb hatásfokkal, nem idézve elő beláthatatlan ökológiai veszélyeket.

Az Ausztriának szolgáltatott áramot sem értékelhetjük költségmegtérülésként, ha azt állítjuk — s tette ezt a miniszter elvtárs —, hogy az osztrák hozzájárulás nem növeli a beruházás költségeit. Marad tehát a hajózás bevétele, azt követően, amikor létrejött a Duna—Rajna—Majna-csatorna. Ám ehhez hozzá kell teni: a hajózással összefüggő folyamszabályozásra meggondolandó súlyos milliárdokat költeni mindaddig, amíg további súlyos milliárdokkal — s erről szólt Káldi Endre is — föl nem fejlesztjük az évtizedes sorvasztással lezüllesztett hajóparkunkat, amíg ki nem építjük kikötőinket, rakodóinkat.

A tervek szerint a hajózásból származó bevétel évi 5 milliárd forint. Remélve, hogy a tervnek ez a része megalapozott, akkor a Lipták-féle 130 milliárdnál ez 26 évi, a 150 milliárdnál viszont 30 évet meghaladó megtérülést jelent. Vagyis a gazdaságosság, az alapvetően hibás adatokból történő kiindulás miatt, mára újra kérdésessé vált. S ami miatt méginkább kérdésessé válik: a BNV beruházási költségeinek 67 százalékát az ipar adja, a többi a mezőgazdaság és a közlekedés. Ma a gazdaságilag fejlett országok termelésében és szolgáltatásában a fajlagos energiafelhasználás növekedése a korszerűtlen gazdasági szerkezetet állandósítja. Nálunk a bős—nagymarosi vízlépcső több évtizeden át hozzájárul iparunk, mezőgazdaságunk, egész infrastruktúránk versenyképtelenségének konzerválásához.

A vízügyi, de Simon Péter felszólalása alapján úgy tűnik, az energialobbinak ez a nyilvánvaló érdeke. Ezzel az észszerűtlen szerződéssel nem csupán a 20. század végén gondoskodunk körülményeink romlásáról, hanem állandósítjuk is ezt az állapotot a következő évezred első évtizedeire is. Ehhez nincs joga a mai generációnak.

A környezeti hatásokat illetően kérdésfeltevésem költői, mert a választ maga a tájékoztató és a már említett rémisztő módon, a miniszteri expozé fogalmazta meg, állítás formájában.

Idézem: „A vízlépcsőrendszer megvalósítása jelentős beavatkozás a térségi ökoszisztémákba, és jelentős tájformáló hatásokkal jár. Az ilyen jellegű nagy műszaki létesítmények — pozitív eredményeik mellett — változásokat okoznak a meglévő ökológiai rendszerekben, és potenciális veszélyforrást jelentenek. A természeti környezetben mesterségesen alakított művek egyrészt előrelátható és viszonylag nagy pontossággal prognosztizálható károsodást okoznak, másrészt olyan, nem számszerűsíthető hatásokkal is járhatnak, amelyeket a tervezés legfeljebb feltételezésekkel kezelhet." Nem kommentálom. Gondolkodjunk el ezen!

Van azonban kommentárom a vízlépcső ügyét másképpen megoldani javaslókkal szembeni országgyűlési és politikai gyakorlathoz, s a háttérben meghúzódó vízügyi lobbihoz.

A Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium tájékoztatójában szerepel a következő kitétel is: „A nagymarosi vízlépcső elhagyásának lehetősége a hazai közvéleményt élénken foglalkoztatja. Ezzel kapcsolatban az Országgyűlés 1988. június 30-i ülésén képviselői indítványra került sor." Utánanéztem, nem volt ilyen indítvány! Olyan viszont igen, hogy két hónapra függesszük fel a munkálatokat, küldjünk ki parlamenti különbizottságot az ügy tanulmányozására, hogy a kormány dolgozzon ki alternatív javaslatokat. S mindez történjék azért, hogy kellő alapot teremtsünk az érdemi vitához a Minisztertanácsban és a parlamentben egyaránt.

Ehhez képest a Parlament nem küldött ki különbizottságot, a kormány nem dolgozott ki alternatív javaslatokat, és a nyáron javasolt felfüggesztés elutasításából a vájt fülűek már kiérezhették a lényeget: lesz vita, de a döntés nem lehet más, mint az építkezés folytatása.

Mindaz, ami ez ügyben a nyári ülésszak után történt, ennek jegyében zajlott. S ennek jegyében zajlik már hosszú évek óta

az a politikai gyakorlat, amely mellett — mint ahogy azt már többen említették — a szakmai közvélemény számára is szigorúan belső használatra szánt, zártkörű anyag volt a Magyar Tudományos Akadémia elnökségének többszöri állásfoglalása. Ezért is hadd idézzem fel ezen viták végső következtetéseit.

1983. december 20. „A felsorolt és fel nem sorolt tényezők együttes számbavétele alapján az elnökség a beruházás jelentős időbeli elhalasztását, az indokolt tartalmi változások érvényesítését, de leginkább annak leállítását tartja indokoltnak."

1985. július 1. Az 59 tudós részvételével rendezett zártkörű kerekasztal-konferencián elhangzott vita összegzése: „Szakértőink megítélése szerint az Akadémia 1983. évi állásfoglalásában foglaltak változatlanul érvényesek."

S végül 1988. október 1. Ez az az anyag, amit legutóbb kaptunk meg, éppen tegnap és ma, amelynek képviselőkhöz való eljuttatását már a nagyhatalmú vízügy sem tudta megakadályozni. Ez az állásfoglalás a nagymarosi vízlépcső esetleges elhagyásának lehetőségeiről, következményeiről szól. Ezt önök ismerik már, hiszen elolvasták, ezért csak néhány lényeges megállapítást emelnék ki.

Az egyik. „A beruházó számításai nem veszik tekintetbe az alternatív megoldások reális költségeit és várható hasznát. Sőt, magukat az alternatív megoldásokat sem." Ahogy ezt a kormány sem vette figyelembe. „Egy, már évtizedekkel ezelőtt elavulttá vált gazdasági, technikai bázis alapján prognosztizálják a jövőt, figyelmen kívül hagyva a tudomány és a technika fejlődésének nemcsak a várható, hanem a fejlett országokban nagyrészt már megvalósult eredményeit is."

És itt álljunk meg egy pillanatra. A miniszter elvtárs azt mondotta, nem tud azonosulni az akadémiai véleménnyel, mert pontatlan adatokat tartalmaz, és összefüggéseiből kiragadott megállapításokkal operál.

Ebből két lehetséges következtetés adódik számomra. Vagy az, hogy a magyar tudományos élet legtekintélyesebb fórumát a vízügy outsidernek tartja, és ez — mi tagadás — részükről igen nagy szakmai önbizalomról tanúskodik. Vagy pedig, hogy az elvakult vízügyi hatalom most és így, finomabb formában gyakorol nyomást az Akadémiára. Az előbbit nem feltételezem, az utóbbi azonban bizonyítható a '83-as és '85-ös akadémiai

vélemények a szakmai és laikus közvélemény előtti tiltásával.

Szerintem egyébként nem róható fel az Akadémiának az adatok pontatlansága, hiszen a vízügy — és azt hiszem, ez a legnagyobb baj — maga sem tudja bizonyítani kellően a mű létjogosultságát. A számtalan adatsort érdekeik szerint használják fel. Persze a vízügy sem egyedüli letéteményese például a nemzetközi jog tudományának, már ami a lehetséges megoldáshoz segítene. Pedig az Akadémia erről is szól. A szerződést illetően többek között megállapítja: „A budapesti szerződést a felek közös megegyezéssel bármikor módosíthatják." Tehát szó sincs a tájékoztatóban hangoztatott egyoldalú felbontásról, amire ez a tájékoztató szinte bujtogat, de legalább is revolverezik azzal. Azért sem, mert — ismét az akadémiai anyagot idézem — „. . . legfőképpen a tudományos kutatások legújabb eredményei által felszínre hozott rendkívül súlyos ökológiai következmények nem voltak előreláthatók, amelyek ma már minőségileg új megvilágításba helyezik a vízlépcső megépítésének környezetvédelmi körülményeit." S hozzáteszi: „Összhangban a bécsi szerződés 39. és 65. cikkének rendelkezéseivel, kezdeményezni kellene a budapesti szerződés Nagymarosra vonatkozó részének módosítását."

Ami engem illet, ezzel értek egyet, és ezért indítványozom is, mert magam is vallom az Akadémia álláspontját, ami így szól: „Az építkezés leállítása vagy elhalasztása még a jelenlegi helyzetben is reális alternatívát képez a továbbépítéssel szemben." Meggyőződésem: ez a kiút a kutyaszorítóból. Ehhez azonban tárgyalásokra van szükség. S bár kétségtelen tény, a Grósz-kormány által kötött szerződésre is érvényes a „Pacta sunt servanda", a szerződéseket be kell tartani kötelme, de úgy vélem, partnereinknek is figyelemmel kell lenniök a mi teherbíró képességünkre.

A szerződés módosításának alapvető feltétele, hogy kormányunk hozza nyilvánosságra a vízlépcső építésével összefüggően megismert ökológiai és gazdasági gondjainkat. Ezekre az elmúlt években döbbentünk rá; hazai és külföldi szakértők, hozzáértők előtt ismertek, bizonyíthatók.

Egyetlen kormánytól sem várható el, hogy maradéktalanul teljesítsen olyan szerződést, amely gazdaságának teherbíró ké-

pességét és a lakosság életminőségét sodorja veszélybe. Ilyen helyzetekre vonatkozik a nemzetközi jogban — ahogyan már Szentágothai professzor is említette — a „Clausula rebus sic stantibus" elve, miszerint a körülmények lényeges változása, súlyos tévedés felismerése a szerződésmódosítást teszi lehetővé.

Érdekünk azonban, hogy szerződésmódosítási törekvésünk során alkalmazkodjunk partnereink méltányos érdekeihez, hogy korrektül járjunk el. Hiszen csehszlovák barátaink a beruházásban jóval előttünk járnak.

Olyan megoldásra kellene tehát javaslatot tennünk, amelyet egy nagyon nem kívánt jogvita esetén elfogadhat egy tárgyilagos nemzetközi bíróság. S hiszem azt is, hogy osztrák szomszédainkat más területen érdemi módon kárpótolhatjuk. Mindezeket megcselekedni azonban szükséges, hogy nagy-nagy elhatározottsággal nézzünk a múltidéző tükörbe. Nagymaros ugyanis túlmutat azon, ami. Jelkép! Egy önmagát meghaladott politikai kurzus jelképe. Ezt fölismerni, meghaladni, a magunk kötötte gordiuszi csomót kibogozni a mai politikai vezetés dolga és felelőssége.

A nagy kérdés az, képes-e a kormány a végső önvizsgálatra? Azt vállalja-e, hogy az elmúlt évtizedek politikai gyakorlatából adódó kormányzati döntések jogfolytonos terheit magára veszi, avagy egy jobb jövő érdekében, változtatásokkal határolja el magát azoktól? S ha ennek eldöntésére képtelen, vállalja-e az abból adódó következtetések levonását? Én — mint magyar állampolgár, országgyűlési képviselő — itt, és most egyetlen módon késztethetek ilyen önvizsgálatra. A miniszteri tájékoztatót, Nagymarost sem mint jelképet, sem mint vízi erőművet nem fogadom el. Az erről folytatandó vitának ugyanis csak a tényállás, az adatok ismeretében van értelme. Indulatok, hajókirándulási élmények nem befolyásolják a józan számítást. A tényállás ismerete nélkül szavazás az Országgyűlésben, avagy egy népszavazás a jelenlegi közismeretek birtokában nem más, mint politikai szerencsejáték.

Ahhoz, hogy kitaláljunk a magunknak alkotott vízlépcső-labirintusból, világos gondolatokra, higgadt tárgyalásokra, és körültekintően megkötött szerződésre van szükség — nem olyanra, mint amit 1977-ben kötöttek.

Végezetül engedjék meg, hogy felolvassam 32 képviselőtársammal együtt írt beadványunkat, amelyet a Parlament elnökéhez kívánunk benyújtani:

„Tisztelt Stadinger elvtárs! Alulírottak, országgyűlési képviselők — érzékelve a bős—nagymarosi vízlépcső építése ügyében kialakult erőteljes társadalmi érdeklődést, szakmai és állampolgári megosztottságot, nyomatékot kívánva adni képviselői felelősségérzetünknek és álláspontunk nyilvánosságának, indítványozzuk a bős—nagymarosi vízlépcső-beruházás helyzetéről szóló miniszteri tájékoztató név szerinti szavazással történő megítélését. — Budapest, 1988. október 5."

Az Ügyrend 42. §-ának (7) bekezdése értelmében 30 képviselő írásbeli indítványára név szerinti szavazást kell elrendelni. A szünetben ezt átadom a parlament vezetésének. Köszönöm figyelmüket! (Taps)

A vita hevében üdítően hatott Barcs Sándor — országos listán megválasztott képviselő — mértéktartásra figyelmeztető felszólalása. „Nevem nem szerepel szónokok listáján." — mondotta bevezetőjében, mégis szót kért. Miért is?

Meg kell szokni azt, hogy a parlamentarizmus fejlődésével felforrósodtak a viták, és egyre több indulati elem jelenik meg bennük. De még akkor is, hogyha ezt tudjuk, én nagyon szeretném, hogyha az én képviselőtársaim otthagynák a régi kelléktárban a politikai bélyegzőt! Az, hogy valaki itt most más véleményen van, mint én, vagy más, vagy a legnagyobb többség, még nem jelenti azt, hogy az ember politikailag kifogásolható. Nagyon veszélyes útra térünk, hogyha valakinek és valakiknek ilyen bélyeget sütünk a homlokára! (Taps)

Egyébként is, hogy ez milyen abszurdum, ahhoz engedjék meg, hogy nagyon-nagyon rövid idézetet olvassak fel. Nagyon hosszan olvashatnám az idézeteket, akár egy órán keresztül is, de én nagyon meg lennék lepve, hogyha három percnél tovább beszélnék.

A síkföldi erőművekről van szó. Idézem:

„Lássuk csak, mi a helyzet! Hatalmas, milliárdos beruházásokat eszközöltünk. Azt gondoltuk, hogy így ésszerű gazdálkodást lehet kialakítani. Adva van egy nagytekintélyű Akadémia is, amelytől joggal várják el a természeti beavatkozásokra vonatkozó világos tudományos előterjesztést. Valójában azonban

mi történt? Hová lesz, vagy hova lett innen az ilyen tudományos hozzáállás? Ki felel ezért? A közigazgatás melyik pontján temették el a tudomány álláspontját?"

A konzekvenciákból is idézek egy mondatot:

„Mi legyen hát a vízi erőművekkel? Össze kell állítani a halasztást nem tűrő, késedelem nélkül megoldandó problémák listáját, és beszámolni az embereknek, amikor ezzel a munkával elkészültünk."

Akitől idéztem, nem „zöld", nem tagja a Duna-körnek, nem magyar, hanem Mihail Gorbacsovnak hívják! (Taps)

Pörgessük fel egy kicsit a fantáziánkat, tisztelt kollégáim! Fogjuk meg ezt a termet így ahogy van, és tegyük át a Kremlbe (derültség), és ültessünk bele szovjet állampolgár képviselőket. Képzeljék el, akkor egy ilyen vita milyen hangulatban folyna le!

Szentágothai János barátom elmondta, hogy a Szovjet Kultúra Házába meghívták őt egy film vetítésére, de erre a vetítésre isten kifürkészhetetlen akaratából nem került sor. Én azt az akaratot kifürkésztem (derültség), mert előzőleg a szovjet televízióban láttam ezt a filmet. Hát egyetlen egy jelzőt tudok rá mondani: egyszerűen félelmetes volt!

Tisztelt Országgyűlés!

Ha már szónál vagyok, állást is kell foglalnom. Egész életemet a progressziónak áldoztam fel! Én állíthatom, hogy a progresszió egyik legerősebb fegyvere a tudomány. Ha egyszer már az 1983. december 20-án megszületett akadémiai állásfoglalást nem szívleltük meg — csak úgy ímmel-ámmal —, akkor nekem most az az álláspontom, hogy én, legalábbis a magam részéről, elfogadom a Magyar Tudományos Akadémia ad hoc bizottságának összefoglalójában felkínált két alternatívát. — Köszönöm. (Taps)

A KVM és az érintett főhatóságok közötti — az államigazgatási munkában szokásos — egyeztetés, véleményezés is érdekes kötetté szerveződött. Ezt a kevesek által olvasott dolgozatot lapozva kitűnik, hogy az MTA mellett a Külügyminisztérium alkalmazottai fűzték a legtöbb érdemi megjegyzést a KVM tájékoztatótervezetéhez. A fölkészültek ezért várhatták fokozott figyelemmel Horn Gyula külügyminisztériumi államtitkár hozzászólását.

Íme a mindig mértéktartó diplomata beszéde:

Tisztelt Országgyűlés!

Elnézést kérek, hogy én is terhelem az Önök figyelmét. De több olyan, legalábbis alapvető nemzetközi politikai vonatkozású kifogás merült fel, amely külkapcsolatunkat, nemzetközi tevékenységünket érinti, és ezzel szeretnék foglalkozni.

Előtte azonban engedjenek meg csak néhány szót egy sajátos jelenségről. Többen megfogalmazták, hogy a politikai elemek szinte túlsúlyban vannak már Bős—Nagymaros kapcsán. Hadd mondjak el ezzel összefüggésben valamit. Augusztus 3-án 14 pontos levélben véleményeztük a KVM-nek ezt a korábban a kormány által megvitatott előterjesztés-tervezetet. Ebben a levélben mi kitértünk mindazokra a problémákra, mindazokra a kérdésekre, amelyek részben már az előterjesztésbe is beépültek, részben pedig a kormány előkészítő munkájában a viták napirendjén szerepelt, így a határkérdés, illetve a határkiigazítás kérdése, a Duna hajózhatóságának megőrzése, az Öreg-Duna szükséges vízmennyisége, és egyéb kérdések.

Szóvátettük azt is, hogy mi még több adatot kérünk arra vonatkozóan, mennyi lesz az egész építkezés költségkihatása és így tovább. Hangsúlyozni szeretném, hogy mindezt annak jegyében tette meg a Külügyminisztérium, ami ma a kormány munkájára az új stílus szellemében jellemző, hogy érdemben véleményezzünk ilyen nagy fontosságú ügyeket.

Nem tudom, hogyan, hogyan nem, a mi előterjesztésünk azt követően heteken át a Szabad Európa Rádió, a BBC Rádió témája volt, beolvasták a levél részleteit, majd a Duna-kör, illetve a környezetvédelmi csoportok találkozóin is téma volt. Ez van, aminek örülni nem kell. De azt hiszem, a világon nincs olyan kormány, vagy nincsenek olyan minisztériumok, amelyeknél ne folyna belső műhelymunka, egyeztető munka, és akkor állnak ki a nyilvánosság elé, amikor már kialakult a saját álláspontjuk. Ez nem így történt, és hozzá szeretném tenni azt is, hogy senki nem fordult utána hozzánk azzal, mi történt, mi lett a javaslataink és észrevételeink sorsa.

Miként nem publikálták azt az augusztus 26-án kelt KVM-levelet sem, amelyben a minisztérium részletesen reagál összes felvetéseinkre. Ezt azért is tartom fontosnak, mert elkötelezett híve vagyok a nyíltságnak és a nyilvánosságnak, de azt hiszem,

miként a politika más szféráiban is, itt is maximális mértékben be kell tartani vagy figyelembe kell venni az etika és a korrektség alapvető követelményeit. Ennyit az e körül folyó vitákról, adalékként.

A másik. Nagyon tiszteletreméltónak tartom az Akadémia erőfeszítéseit, és azt is, ahogyan állást foglalt az ügyben. Kedves Király Zoltán, ebben az állásfoglalásban nem az van, hogy módosítja a kormány a szerződés szövegét, hanem az van, hogy függessze fel, halassza el, és így tovább.

Ezzel kapcsolatban azért szeretném a következőket hangsúlyozni. Itt többen az Akadémia állásfoglalásához kapcsolódóan úgy vélekedtek, hogy sok mindent ki lehet és ki kell zárni egy ilyen szerződés felfüggesztésének kapcsán, de van egy lényeges érv, amelyre lehet hivatkozni, mégpedig amely szerint a leállítás indoka lehet az, hogy a körülmények alapvetően megváltoztak.

Mi ezzel a probléma? Az a probléma, hogy nemzetközi jogi szempontból erre alapvetően két esetben van lehetőség.

Az egyik. Abban az esetben, ha azok az alapvető körülmények változtak meg, amelyek lényeges alapul szolgáltak a szerződés megkötéséhez.

Másodszor, ha gyökeresen átalakul a még teljesítendő kötelezettségek mértéke.

Ilyeneket pedig a magyar fél nem tud prezentálni a szerződés kapcsán. De amit mi lényegesnek tartunk, az az, hogy nem az alapvető körülmények változtak, hanem az egyik félnek a körülményekkel kapcsolatos mérlegelése változott meg, értékelése változott meg. Hiszen a nemzetközi politika szempontjából és méginkább jogi szempontból ez nem kell, hogy a másik felet befolyásolja vagy zavarja. És ez nagyon lényeges szempont, hiszen a másik fél nem kell, hogy figyelembe vegye azt, ha nekünk megváltozott az értékelésünk.

Tehát joggal merül fel ilyen esetben az, ha leállítjuk az építkezést, a másik fél joggal vádol bennünket szerződésszegéssel.

És milyen következményei vannak a szerződésszegésnek? Vannak először is széles körű következményei, amelyek lényege abban fogalmazható meg, hogy a szerződésszegés kétségbe vonja a magyar kormány szavahihetőségét, és hozzá szeretném tenni, külpolitikai szempontból ez jelentősen gyengítené az ország nemzetközi jogi biztonságát. Márpedig ennek megőrzéséhez nekünk alapvető külpolitikai érdekeink fűződnek.

Egyébként meg kívánom jegyezni, mi megvizsgáltuk, szakértőink megnézték az utóbbi 40 év történéseit abból a szempontból, hogy előfordult-e ilyen volumenű, nagy horderejű nemzetközi szerződés, két- vagy többoldalú szerződés ilyen módon történő felmondása. Az elmúlt 40 esztendő alatt nem találtunk erre példát.

Mi következik ebből? Ha mi ezt megtennénk, akkor a Magyar Népköztársaság szolgálna olyan precedenssel a nemzetközi viszonyokban, amelyeknek káros következményei a mi számunkra rendkívül nagyok lennének.

A másik dolog, ami a kétoldalú következményeket illeti. Ezek kettősek. Ne csak arra gondoljanak, hogy a már beinvesztált eszközökkel kapcsolatban kérhetik az osztrákok, illetve főképpen a csehszlovákok fél a kártérítést, hanem az elmaradt haszonnal összefüggő összes becsült, ma még nem megállapítható kártérítést is joggal igényelhetnék a magyar államtól. Márpedig ennek összege a mi becslésünk szerint sok milliárdra lenne tehető. Tehát rendkívül nagyok lesznek a terhek a mi számunkra.

Összefoglalva tehát — elnézésüket kérem még egyszer. Arra szeretném felhívni a figyelmüket, ugyancsak nemzetközi politikai szempontból is, hogy két olyan szomszédos országgal való kapcsolatunkról van szó, amelyekkel kitűnő a viszonyunk. Mindenképpen ezt is mérlegelniük kell a döntésüknél.

Ezért kérem, hogy fogadják el a kormány tájékoztatóját. Köszönöm. (Taps)

A hosszú vita sajátos csattanóját Varga Gyula Zala megyei képviselő ezzel a beszéddel szolgáltatta:

Elvtársak! Én ugyanúgy készültem erre a parlamenti ülésre, gondolom, mint minden más képviselő, noha felszólalásra nem jelentkeztem. Nem jelentkeztem azért, mert szent meggyőződésem volt — most is az —, hogy a kormány álláspontja ebben a kérdésben követhető, olyan, amelyet a magyar parlament nyugodt lelkiismerettel támogathat.

Hogy mégis szót kérek, annak tulajdonképpen egy alapvető oka van, mégpedig az, hogy ahogyan rólunk, rólam, és a magyar Országgyűlés többségéről nyilatkozott Király Zoltán.

Ugyanis ő a felszólalása elején már ugye azt mondotta, ami egyébként nem lepett meg túlságosan, hogy aki unja az ő szövegét, az el is mehet kávézni. Hát ezt az indítványát természetesen nem fogadtam meg, mert kíváncsi voltam a véleményére. Nemcsak az övére, mindenkinek a véleményére, akinek más véleménye van az én véleményemmel szemben.

Ne vegyék ezt valamiféle szerénytelenségnek: ennek a pártnak 43 év óta tagja vagyok. Nem bántam meg, hogy beléptem a pártba. Büszke sem vagyok rá (derültség), osztályszempontokat figyelembe véve itt a helyem, kötelességem. De egyet megtanultam 43 esztendő alatt, hogy az olyan ember ingerlékeny, és az sértegeti a másikat — adott esetben a kormányt, vagy a vízügyi kormányzatot —, aki önmaga igazában nem biztos (taps), aki valami vagy valakik sugallatát, mint szakértő fellépve, próbálja a többségre rákényszeríteni, a retorikát is jól értve manipulálja a többséget. És — kedves képviselőtársak — amikor ő a nagyhatalmú vízügyről szólt, én nem tudtam volna tapsolni sem. Mert jobban tisztelem a vízügyet, mert ismerem munkáját. Én akkor értettem meg, amikor rólunk, többségről beszélt úgy, hogy a parlamentben demokrácia, vagy egyáltalán az ország, a demokrácia milyenségében a magyar parlamenti képviselők többsége, az itt ülők többsége — ahogy ő mondta — felelős. És akkor értettem meg, hogy igazán mit mondott a zöldek által megszervezett bécsi sajtókonferencián. Tehát idézem, a Magyar Távirati Iroda jelentése alapján:

A társadalom meglehetősen megoszlik. — Ezt mind a bős—nagymarosi vízművel kapcsolatosan mondja. — A képviselők kétharmada valamilyen vezető beosztásban van, tehát hivatásos politikus, funkcionárius vagy gazdasági és egyéb vezető. A többség az erőmű megépítése mellett van. Na és ez miért baj? Tán azért, mert ez a többség lehasal, lefekszik a kormány akarata előtt? Hát mit gondol Király Zoltán rólunk, többségről? Hát kérem szépen, én nem tudom önmagam árnyékát átlépni, és nem vagyok hajlandó azokat az értékeket sem meggyalázni, amelyeket 43 éven keresztül ez az ország, a munkás, a paraszt, az értelmiség és minden jószándékú ember nagyon kemény munkával elért. (Taps.) És éppen ezért azt sem értem, tisztelt képviselő elvtársak, hogy miért rossz! rossz! rossz! az, amit most a kormány támogat? Ezt viszont tudományos ember

mondta. Én nagyra becsülöm a tudományos embereket. Épp ezért támogatom azt, amit Váncsa Jenő mondott. De miért rossz az? Ezelőtt egy éve szavaztunk, bizalmat adtunk, és most minek alapján hisszük el, hogy a kormány rosszat akar? Van-e erre konkrét bizonyítás, bizonyíték? Én ezt nem találtam az általam nagyon tisztelt akadémiai jelentésben. Hát ezt akartam elmondani.

Talán befejezésül: ebből kitűnik, hogy én támogatom az előterjesztést. Kérem szépen, nem vagyok híve az ilyenfajta — hogy mondjam — tv-viszketegségnek, hogy a tv előtt mindenki felállva szavazzon. Lehet, hogy az ügyrend ezt lehetővé teszi, de én annak vagyok a híve, hogy mindenki mondja el a véleményét, és utána a megszokott rendnek megfelelően, lelkiismerete alapján tegye voksát a kormányra, vagy éppenséggel az ellen. (Taps)

Az eszmecserét a következő szavakkal zárta a miniszter:

Tisztelt Parlament! A kormány nevében megköszönök minden hozzászólást. Én magam, s úgy gondolom, az itt lévők is sokadszor újra átélték azt a vitát, ami a bős—nagymarosi vízlépcsőrendszer körül folyik. Ezt a vitát akár kezdhetnénk elölről. Kérem, mentsenek fel az alól, hogy én minden hozzászóló minden egyes, szóval illethető tételére külön kitérjek, hiszen 180 kilométer ez a probléma, két ország határa, energetika, hajózás, árvízvédelem, városépítészet, genetika, biológia, ökológia stb. maguk a tételek olyan hosszúak, hogy nehéz lenne a végére érni. Kérem ezért, hatalmazzanak fel, hogy rövid lehessek.

Ezt megtehetem két okból is. A kormány véleményét illetően nem hagytunk kétséget, hogy miről, hogyan vélekedünk, s hogyan gondoljuk és miben maradtunk. Tettük ezt a legutolsó napig, amikor a közbejött véleményt is bonckés alá vettük, és elmondtuk, hogy azt hogyan látjuk.

Az elhangzottak döntésre kerülő részei közül néhány a parlament vezérkarát illeti meg, ezért én természetszerűleg ezzel nem foglalkozom.

Ezek után a mondanivalómat három tételben szedtem össze.

Először: a kormánynak a tájékoztatásban mondott álláspontján futnék végig azért, hogy az elhangzottak vonatkozó részében, ha kétségek lennének, vagy pontosítások szükségesek, azok még egyértelműbbek lehessenek.

Az első napirendi pontnál — engedelmükkel — nem időznék, hiszen biztosan emlékeznek rá, hogy a rendszer eredeti koncepció szerinti felépítését mondta ki a kormány álláspontjaként.

Elhangzottak észrevételek, javaslatok, indítványok a halasztásra, a felfüggesztésre, az időleges halasztásra. Tudnám az ellenérveimet mondani. Felhatalmazásukkal élve, ezzel most nem akarom az időt húzni. Nem látom, és nem tudom, hogy tudhatnánk-e többet, lenne-e több argumentum, fel tudnánk-e tárni több tudományos bizonyosságot az érvek mellett vagy ellen. Ha ezt cselekednénk, akkor még hetekre, hónapokra a döntést elodáznánk.

Az elmondottak alapján is, és ezért is az eredeti 1. pontban megfogalmazott álláspontunkat erősítem meg.

A 3. ponttal kapcsolatban, ahol az üzemeltetés elveként a Duna-víz minőségének romlása dolgában nyilatkoztunk, a környezeti kockázat minimalizálásáról beszéltünk, és a szennyvíztisztítás kérdéseit tárgyaltuk úgy is, mint szerződő partnerünkkel való, hátralevő egyezkedés kérdését, csak két dolgot szeretnék mondani.

Magyar oldalon a programot a tájékoztatóban bemutattuk: biológiai szennyvíztisztításról van szó. A módosítás, ami már a nemzetközi kapcsolatra vonatkozik, hogy célszerű — ezt a kifejezést használtuk — egyezményben megfogalmazni, ennek egyetlen egy oka van. Mi itt a szerződő félre határozatot nem hozhatunk. De az eltökélt szándékunk az, hogy a partnerünkkel ezt megbeszélve ez szerződéssé formálódjék. Nem nullapontról indulunk. A csehszlovák félnek a szennyvíztisztítási programja készen van, itt igazából az időbeli ütemezésről van szó, a mű egyes fontos részeinek az elkészültével összefüggésben. Ki tudjuk egészíteni a kell szóval, de ezt azzal a magyarázattal tehetjük, hogy a kell csak ránk vonatkozóan érvényes.

Az 5. pontnál most is elhangzott az, ami minden egyes konzultáción, hogy be kell fejezni ezt a munkát teljes egészében — nem beruházási szakkifejezésként mondom, hanem ahogy értettük —, az összes kapcsolódó, járulékos beruházással együtt.

A tisztelt hozzászólók azt igényelték, hogy a kormány erre adjon garanciát. A kormány álláspontja az ilyenképpen való befejezést illetően egyértelmű, de a garanciát — tisztelt Parlament — együtt adhatjuk. Amikor a költségvetést vitatjuk meg,

és az ötéves terveket, hiszen ott majd sokféle szándék fog összeütközni: tehát a magunk részéről az egyértelmű eltökéltséget tudom mondani, a biztosítékot pedig kérem, együttesen nyilatkoztassuk ki.

A 6. pontban azt mondtuk, hogy a kormány egy bizottságot felkér és megbíz azzal, hogy a mű építését kísérje figyelemmel, kontrollálja azt, és jelezzen a kormány felé. A javaslatok úgy is megfogalmazódtak, hogy a parlament hozzon létre ilyen bizottságot, ennek több formájára is javaslat született.

Tisztelt Parlament! Ha a parlament létrehoz egy ilyen bizottságot, aminek a formációjáról én nem akarok nyilatkozni, úgy a kormány eltekintene attól, hogy maga is egy ilyen bizottságot üzemeltessen, hiszen csak duplázná a munkát, és a haszna talán még a fele sem lenne.

Mindössze ennyivel szerettem volna a kormány álláspontját kiegészíteni.

Második tétel: röviden a felszólalásokhoz. A bizottsági előadó elvtársak által mondottakkal tételes felsorolás nélkül, teljes egészében egyetértek — részben a pontokhoz fűzött észrevétel ezt már tartalmazza. Ebben ilyennel is, mint az Öreg-Duna medrének a problémája, amelyet vitassunk meg újra, nézzünk meg, és azt a sokféle szempontot, amiről szó volt, még egyszer mérlegelve, alakítsuk ki erre a sokakat érdeklő kérdésre a választ.

Szentágothai akadémikusnak egyetlen kitételére szeretnék válaszolni, ami így még nem jött elő — ez a tájesztétikának a komponense. Két dolgot röviden. Valahol az olvasmányaimból emlékszem rá, mikor az Eiffel-torony épült Párizsban, Maupassant értelmiségi társával kivonult Párizsból, nem bírta elviselni. Ma ha valaki Párizsba elmehet, ha nem is az első, de valamelyik útja az Eiffel-toronyhoz vezet.

A másik kedvenc íróm, főleg ifjabb koromban, Szász Imre. Írásaiból magyarságot, hazafiságot tanultam, nagyon szeretem ma is. Ő nem szereti a vízlépcsőt, és ellene van. Meghívtam, hogy nézze meg. A dunakiliti munkagödör előtt már féltem, hogy meglátja a feltúrt földet és a betonkolosszust, meg fog ijedni, vagy nem tetszik neki, és már elkezdtem neki mondani, hogy most ez nem szép, sajnos, és ezek a nagy gépek, meg por, meg piszok és egyéb. Odamegyünk, egy kis idő után odajön

hozzám, és azt mondta: magának nem volt igaza. Ez szép. A francia erre azt mondja, hogy ipari esztétika.

Nem tudom, tisztelt Parlament! Ha a táji szépség, a történelmi tradíció és az ipari esztétikum tényleg találkozik, szegényebb lesz-e a magyar a Dunakanyarban?

Káldi Endre képviselő elvtárs hajózás dolgában — Győrnél már valami tanulmányi tervek vannak a kikötőre, Dunakilitinél pedig minisztertársammal konzultálva, ezt megvizsgáljuk. Többször volt már ennek mindenféle előzménye. Nem szeretnék belemenni olyan dolgokba, ami tényleg részletező és szakmai kérdés. Megnézzük, és egyértelmű választ adunk rá.

Szabó Kálmán elvtárs észrevételeivel kapcsolatban: a számításokat, amire Szabó elvtárs hivatkozott, nincs módunk ismerni. Nagyon szívesen vesszük, és a munka rendjében ezeket magunk is ellenőrizzük, hogy vajon a tévedésünk, ha nem egyezik és a miénk, akkor következett el.

Király Zoltán képviselőtársamnak az észrevételével kapcsolatban három dolgot szeretnék mondani. Rendkívül súlyos ökológiai hatásokról beszélt. Én közben itt tallóztam is. Nincs tudomásunk arról, hogy a magyar tudomány a komplex környezeti hatástanulmány óta feltárt volna olyan jellemzőt, amit ilyen szóval kellene illetni. Tehát nem tudtuk számbavenni a mérlegelésnél. A Magyar Tudományos Akadémiát védte velem szemben. Nem az Akadémia papírja forog, ezt azért kellene tisztázni. Egy ad hoc bizottság papírja. Ilyen sokszor van. Én magam — rövid működésem alatt — e kútforráshoz sokszor járulok, és kapok segítséget ahhoz, hogy egy alkalmi bizottság segítségemre legyen egy-két kérdésben. Nem a Magyar Tudományos Akadémia zászlaja alatt, hanem egy alkalmi bizottság munkájaként kaptuk ezt meg.

Megbocsássák nekem a képviselő elvtársak, ha a szuperhatalom dolgához a magam módján hozzászólnék. A vízügy, mint a szuperhatalom.

Előttem, ahogy hallgattam Király Zoltánt, felrémlett a Fogadalmi nagytemplom Szegeden. Mindenki tudja, hogy egy árvízi borzalom után építette Szeged népe. Nem tudom elképzelni azt, hogy Király Zoltán e tekintetben Szeged város nevében beszélhetett volna. Megtehetem, én ezt a szolgálatot elég jól ismerem, hosszú évekre vissza. Tudom azt, hogy mit jelent, hogy

valamikor védekezni kell, az soha nem hétköznapokon van, hanem karácsony másnapján, szilveszterkor, és ilyen egyéb neves alkalmakkor, amikor más pihen. Nem hatalom a felfogás, szolgálat. És ezt a szolgálatot akarjuk erősíteni változatlanul.

Barcs Sándor képviselőtársam, akit nagyon tisztelek, nagyra becsülök; hallgattam az idézetet, teljesen véletlenül az adott témáról két hírforrásból én is értesültem. Az egyik hírforrás a Magyar Rádió volt, a Krónika, aztán kezembe került a Kárpáti Igaz Szó, ha jól idézem a kárpátaljai magyarságnak a lapját. Szó szerint idézi Gorbacsovot, ezeket is, amiről Barcs elvtárs beszélt. Van még két mondat, amiről én úgy hiszem, az igazság teljességéhez hozzátartozik. Ha nem szó szerint van, elnézést, de a tartalmáért vállalom a felelősséget. Gorbacsov így viszi tovább, hogy: de elvtársak, nem arról van szó, hogy ne építsünk vízi erőművet, hanem arról van szó, hogy azt hozzuk összhangba a természet követelményeivel. Ez együtt így van. (Taps)

Nemes Tamás elvtárs, nemzeti múltunkról, és annak emlékeiről van szó. Nagyon hosszan lehetne beszélni erről, hiszen a régészek valami csodálatos munkát végeznek, és a régészetnek az ottani legnagyobb tudója dolgozta ki a programot, aki ugyancsak azt mondja nekem: ő nem ért egyet a vízlépcsővel, de a vízügyesekkel nagyon jól együtt tud dolgozni.

Az említett római őrtornyot, amit a napokban néztünk meg, az ártéren mentik, és tisztelt Parlament, nem fogunk hagyni egyetlen olyan emléket elveszni, amelyik a mi népünknek, nemzetünknek és az államunknak az emlékei közé tartozik. Ezt az a szakma, amelyik végzi ezt az építkezést, felvállalta. Látják talán a problémákat a királyi városnál. Fölötte lakóházak, és épületek vannak. Nem arról van szó e pillanatban, hogy feltétlenül ki kellene ásni, hanem más körülmények vannak. De ha arra kerül a sor, az sem fog elveszni.

Végül harmadszor: a múlt. Hiszen az előkerült a felelősség összefüggésében.

Mi ennek a múltnak egy tétele? Miért látogatják meg Nagy Ferencék éppen a Tennessee völgyét? Új Magyarország, 1946. június 25. Egyesült Államok. Nagy Ferenc miniszterelnök amerikai rádióbeszédében beszámolt a Tennessee-völgyben tett látogatásáról. Hatása olyan lenyűgöző — mondta —, hogy nem

csoda, ha a világ minden részéből vonzza az idegeneket. Mi az a lenyűgöző, ami úgy megragadta az idegent a Tennessee völgyében? Nem akarom hosszasan idézni: 16 teljesen új, legmodernebb gátat építettek, modernizáltak ötöt, ennyi meg ennyi ezer holdat árvízmentesítettek, és írja, hogy ami az átok völgye volt, az USA lakosságának legszegényebb, legelmaradottabb vidéke, most ez alapvetően megváltozott. Mit ír ugyanez az újság? Ezt a Tennessee-völgyprogramot TVA-nak hívták — ez nem azonos az itt bevezetett TVR című más üggyel.

Nagy Ferencék ezután csináltak egy DVÁ-t, egy dunavölgyi programot, amelyikben előhozták azt, hogy a Duna-völgynek hasonló problémáit egy ugyanilyennel lehetne orvosolni.

Múltról beszélek, tisztelt Parlament, de ma is a közös európai házhoz nagyon aktuális. Az európai parlamentnek a munkáját is ismerve, ők külön is szorgalmaznak középkelet-európai programrészt. Hát vajon ez ennyire avítt vagy ásatag múlt? De a másik múlt, hogy 1977-ben döntöttek afelől: meg kell építeni a bős—nagymarosi művet. Bizonyára tisztelt képviselőtársam figyelmét nem kerülte az el, hogy 1981-ben a kormány felismerte azt, hogy itt gazdaságilag gondok lesznek, és le akarta állítani az építkezést. Csak a számvetések azt hozták, hogy nem éri meg, már akkor sem. Ez is a múlt. Az, hogy alapvetően rossz-e ez a mű vagy sem, talán az elmondottakon túl ez a Tennessee-idézet is mutatja, hogy annyira rossz nem lehet, a megoldásnak meg biztos, hogy egyik járható útja.

A tudomány. Nagyon sajnálom, hogy ebben a bős—nagymarosi eltúlzott és túlhevített vitában egy program teljesen elkerülte a népünk figyelmét. A világ összegyűlt Keszthelyen, Czoma képviselőtárs volt a házigazda — a világnak az a tudósrésze, aki a nagy tavakkal foglalkozott. Azért, mert rendkívül érdekesnek találta mindazt, amit Magyarország a Balaton érdekében tett. Két ötéves terv alatt nem folyóáron, nem rögzített áron, 5 milliárd forint nagyságrendet mondok, költött az ország a Balatonra. Idejött a világ, Amerika, Ázsia, Afrika.

Tisztelt Parlament! Hogy ott mi valósult meg, a magyar tudomány alapozta meg, a biológusaink, az ökológusaink — itt a teremben látom vendégként is ülnek közülük — igazi nagy eredmény. Hogy lehet az, hogy amire a nép ennyit áldozott, mert valaki kifizette, és mégis eredményt is hozott, és használ-

juk, és javulni fog, az nem kap figyelmet. Pedig nem kicsi és nem apró dologról van szó. Ez a magyar tudománynak a nagyon alapos és hozzáértő munkája. De az egész műről is ugyanezt lehet mondani.

Tisztelt Parlament! A magyar tudománnyal, teljes egészében annak minden intézményével és szervezetével mi természetszerűen együtt dolgozunk, ezt kár bizonyítani. És hogy menynyire él és értékes ez a tudomány a világban is, legalábbis azon a területen, amelyik nekünk jó, az ökológia területén, az az idézett Bruntland-bizottság, ami nagyon kevés emberből áll, egy magyar tudóst is sorai közé hívott, a Láng akadémikust. Hát csak becsülete van, és ez a tudás azért itthon is hasznosul, és amiről ma beszéltünk a megalapozásban és a mai létében is, a magyar tudománynak az építményét is jelenti. De van egy dolog, amit úgy hiszem, hogy folytatva, amit Váncsa minisztertársam is mondott, az igazi érték az, ha a tudomány a kutatási eredményeivel járul hozzá, megmutat, megvizsgálja és egyértelmű véleményeket ad, és fontos, nélkülözhetetlen, hogy a személyiségei is megnyilatkozzanak, de hát az igazi alapot mégiscsak a kutatási eredmény szolgáltatja. Mi úgy gondoljuk a tudománnyal az együttműködést, kérjük, várjuk, akarjuk az eredményeket, és mindenhol ott van a helyünk, ahol dönteni is kell.

Környezetvédőkről. Tisztelt Parlament! Ez a vita hozott eredményt. A tekintetben is, hogy a környezetvédő csoportok így aktivizálódtak. Fölhívta a népünk figyelmét arra, hogy a környezet nagyon drága kincs. Tanultunk valamit, jobban a figyelem előtt van, és most már nem lehet ennél lejjebb menni. Meg kell tanulnunk, nekünk a nagy sanszunk abban van, hogy ha meg tudjuk a többiek kárán tanulni, hogy a környezettel hogy kell bánni. Kell, együtt akarunk működni, most is mondom, és meg fogjuk találni a kompromisszumot; csak egyet szeretnék az Önök figyelmébe ajánlani: a környezetvédelmi mozgalmak nemcsak azokból állnak, akik fölvonultak, hanem a Komárom megyei környezetvédelmi társulás, a Borsod megyeiek, az Eötvös egyetemnek a környezetvédelmi csoportja sokkal szélesebb, százszámra van most már az országban. Úgy gondolom, hogy az egésszel kell együtt dolgoznunk, és ezeket kell alattuk érteni. Ők a partnereink, segítenek, és állítom, hogy

a jövőbeni közmegegyezésben is benne van a helyük, mert egy környezetgazdagabb országot tudunk velük együtt felépíteni.

Gazdasági dolgokról esett szó. Én annyira szeretnék csak kitérni, nekünk az igazi nagy kérdésünk az, amit miniszterelnökünk a kormányprogramban is megmondott. Vagy tudunk egy olyan gazdasági fejlődési pályát fölrajzolni, ami körülményeinkből determinál, és tudunk egy politikai intézményrendszert, ami a szocializmus továbbfejlesztéséhez kell, fölépíteni vagy pedig nem lesz újabb kibontakozás. Nagy kérdés. Szó volt itt arról, hogy elavult gazdasági struktúrához hasonlít-e? Kérem szépen, tessék megkérdezni, hol van az új gazdasági struktúra letéve az asztalra. Bármelyik vonulatát nézem is. Egy gazdasági struktúra kialakítása nálunk gazdagabb országoknál is évek dolga. A politikai felépítményrendszernél meg úgy gondolom, hogy inkább a mielőbbi rendezés a feladat, hogy ne a szerveződés, hanem most már a munka alakuljon, és az a törvény, amiről már sokszor szó esett, az egyesülési jog tisztázása. Remélhetőleg ezt mielőbb hozza. (Időközben a törvény megszületett — a szerk.) Miután nekem úgy tűnt, hogy az az értelmiségi csak itt, aki idézeteket is hoz, gyűjtöttem egy tucatnyit én is, de aztán az időkímélés miatt nem tettem, teljesen érdekes módon Széchenyitől, de én nem úgy akartam, hogy lám ő is azt mondta, hanem vitatkozni akartam vele. Könnyű most már megtenni azzal a Széchenyivel, akit megdobáltak sárral, gyalázkodó verset írtak, amikor a Lánchidat építette. Széchenyi azt mondta, hogy ilyen nagy munkáknál még azt is kell vállalni, ami nekünk a legdrágább, hogy a honfitársaink egyetértését nélkülözzük. Valami ilyesmit írt. Én azért akartam vele vitatkozni. Én úgy gondolom, hogy most e kérdésekben tényleg megosztottság van. De nem lehet azt úgy kezelni, hogy ellenükre és akik ellenzik, építik majd meg ezt a művet. A mi kormányunknak az a fölfogása és a minisztériumunk ezt maximálisan osztja, igenis el kell magyarázni, igenis meg kell mondani mindenkinek, hogy mi az, hogy kialakuljon a végén a konszenzus. Kialakuljon a nemzeti egység. Nincs ennek akadálya, tisztességgel, hozzáértéssel ugyan sok idővel, úgy hiszem, megtudjuk. De ne legyen akadálya és ne legyen gátja annak, hogy mégis jó érzéssel fogadja a nép ezt a művet.

Végül legutoljára ezt a harmadik passzust a múlttal kezdem, és be szeretném a jelennel és a jövővel fejezni. Nekem nagyon tanulságos volt ez az ülés, nagyon belém ragadt egy fő tanulság, hogy a határozottan cselekedni akaró kormányt a parlament támogatja. Köszönöm a figyelmüket. (Taps)

Következett a szavazás. Két javaslat azonban megakasztotta az egyszerű számtani művelet szokásos menetét. Király Zoltán hozzászólásában azt javasolta — 32 képviselőtársa nevében —, hogy név szerint, egyenként szavazzanak. A Ház szabályai szerint 30 képviselő ilyen jellegű előterjesztését vita nélkül el kell fogadni.

A másik indítvány arra vonatkozott, hogy zárt ülést rendeljenek el. Ezt három képviselő kérte.

Mivel Stadinger István szót adott a zárt ülést kérőknek, rövidesen kiderült, hogy ez egyszerűen taktikai javaslat, kevésbé finoman szólva a név szerinti szavazást kérők revolverezése. Boldizsár Iván elmondta, hogy a két javaslat között nem szükséges a kompromisszum létrehozása, mert aki úgy érzi, hogy a név szerinti szavazásnál jelen kell lennie a sajtónak, az nem szavaz a zárt ülésre. A hosszadalmas, cirkuszba illő vita, tanácstalanság — néhány bohózati elemmel dúsítva — a televízió jóvoltából az ország nyilvánossága előtt árulkodott a képviselők fölkészültségéről.

Végül az Országgyűlés állva szavazott. 317 igent és 19 nemet számlálhattak meg, 31-en tartózkodtak.

A képviselők ezután egyhangú szavazással ad hoc bizottságot hoztak létre a beszámolóban és a vitában elhangzott észrevételek, javaslatok sorsának további figyelemmel kísérésére, a munkálatok ellenőrzésére. A testületben négy-négy tag képviseli a településfejlesztési és környezetvédelmi, az építési és közlekedési, a terv- és költségvetési, a mezőgazdasági, valamint az ipari bizottságot. Az új ad hoc bizottság vezetője dr. Berdár Béla, a településfejlesztési és környezetvédelmi bizottság elnöke.

Soha többé...

Avítt újságírói sztereotípia, hogy a közös ügyben érdekelteket — már csak takarékosságból is — le kell ültetni egy asztalhoz, s csupán a magnó elindítására ügyelve, türelemmel ülni, figyelni, s néha kérdezni kell

A kerekasztal olyan az újságírónak, mint Churchillnek a demokrácia: nincs jobb nála.

Elhívtam 1988. október 29-re néhány országgyűlési képviselőt, hogy élve a tollnoki sztereotípia előnyeivel, megtudjam: hogyan készültek föl, s milyen érvek alapján döntöttek a parlamentben. Nem szabad, hogy meglepődjön az olvasó: néhányan nem jöttek el Szegedre e napon. Végül heten ültek le az asztalhoz: Barcs Sándor (országos lista), Bödőné Rózsa Edit (Csongrád megye), dr. Horváth Miklós (Fejér megye), dr. Karácsonyi Sándor (Csongrád megye), Káldi Endre (Győr-Sopron megye), dr. Király Ferenc (Szolnok megye) és Király Zoltán (Csongrád megye).

Barcs Sándor 1947 óta képviselő, a többieket 1985-ben választották meg. A hét képviselő közül Barcs találkozott legkorábban a környezetvédelem általános problémáival, az NSZK-ban és Egyiptomban a hetvenes évek végén. A környezetvédelem és az agrotechnika viszonyával Káldi Endre hivatásszerűen ismerkedett meg a hetvenes évek elején, lévén mezőgazdasági mérnök. Király Zoltán csak 1986-ban ismerte meg a környezeti károk szerteágazó következményeit, Karácsonyi Sándor pedig éppen Király Zoltán parlamenti bizottsági felszólalásának hatására figyelt föl ezekre a gondokra. A képviselők Káldi kivételével abban bíztak a parlamenti ülés előtt, hogy elfogadható az Akadémia halasztásos javaslata. Király Ferenc a szükséges és lehetséges tökéletes befejezés előkészítése érdekében, Király Zoltán pedig azért, hogy két hónap maradjon tájékozódásra és a reális kivitelezési változatok megalkotására. Karácsonyi

Sándor, aki Szegeden klinikaigazgató, mellkassebész, úgy fogalmazott, hogy legszívesebben annak kimondását várta: a Parlament illetéktelen a már korábban eldöntött vízlépcső további sorsát illetően.

Az ügy elsőrendű tanulságát így fogalmazták meg:

Barcs Sándor: Clausewitz szerint a háború túl komoly dolog ahhoz, hogy tábornokokra bízzák, s ez ebben az esetben is igaz. Demokratikus döntés szükségeltetett volna, ám ez most is elmaradt.

Bödőné Rózsa Edit: Soha többé ilyen módszereket.

Horváth Miklós: A hatalom nem hajlandó még mindig a kompromisszumra.

Karácsonyi Sándor: Az országot érintő kérdésekben csak demokratikus alapon lehet kormányozni.

Káldi Endre: Széles körű, nyílt előkészítő munka legyen minden jövendő beruházás, elhatározás mögött.

Király Ferenc: A dilettantizmus nem engedhető meg még a kormányban sem.

Király Zoltán: A szakmai és laikus nyilvánosságot még egyszer nem szabad megkerülni, korlátozni, ilyen döntési mechanizmus nem érvényesülhet többé.

Nézzük, hogyan jutottak el ezek kimondásához ők heten!

— Kitől kapja a képviselő a megbízatását?

BARCS SÁNDOR: Engem az országos listán választottak meg, nekem tehát az egész ország lakossága kellene, hogy a megbízást adja. Én mindig a saját lelkiismeretem után megyek, és igen sok külföldi tapasztalat után — amiért még Egyiptomba is elmentem — döntöttem úgy, hogy nemmel szavazok. Biztos voltam abban, hogy így képviselem a legjobban a hazám érdekét.

HORVÁTH MIKLÓS: A megbízást a választópolgárok adják a képviselőknek. Különösen ez azért igaz az én esetemben, mert négyes jelölésből kerültem ki. A bizalom megtartása érdekében igyekszem minél több alkalommal találkozni választóimmal.

KÁLDI ENDRE: Saját lelkiismeretem szerint szavaztam, de a döntésben a választópolgáraim véleményére alapoztam. Több dologból lelkiismereti kérdést csinálok, ebből pedig — érthetően — különösen. Szigetközben több fórumot szerveztek, az

ott élő emberek érdeklődéssel figyelik az építkezést, elvárják, hogy rendszeresen tájékoztassák őket, de különösebb pánikhangulat nem uralkodik a területen, elvárják azt is, hogy mindent megvalósítsanak, ami jogos igényük. Külön kikértem az úgynevezett egyszerű emberek véleményét. Szerencsésnek mondhatom magam, mert az Országgyűlés októberi ülése előtt küldöttgyűlést tartottunk, és a tagok is arról győztek meg: ezt az építkezést már nem lehet abbahagyni. Ezt már csak be kell fejezni, és igennel kell szavazni. Ezt erősítettem meg azzal, hogy az ülésen felszólaltam, és véleményt nyilvánítottam.

— Király Zoltán, népképviseleti-e az Országgyűlés?

KIRÁLY ZOLTÁN: Az a különbség a polgári és a szocialista parlamentarizmus között, hogy a lelkiismereti döntés — hogyan szavaz, hogyan képviseli választópolgárait a képviselő — a polgári parlamentre jellemző, nálunk viszont a kötött mandátum a jellemző. Mit is jelent ez? Azt, hogy választói megbízásból nyeri el a képviselő a mandátumot, köteles beszámolni munkájáról, adott esetben visszahívható, tehát a választók delegátusaként vesz részt a parlament munkájában. De ez csak a jogi képlet, hisz gyakorlatilag mindenki a lelkiismerete szerint szavaz az Országgyűlésben, vagy éppen a lelkiismereti problémát feloldva foglal állást. Tehát formailag ez valóban népképviselet, de a gyakorlatban ez nincs összhangban az elvekkel. Ez a bizottsági üléseken, törvénytervezeti vitákon is tetten érhető. Azt sem lehet tudni, hogy hányan találkoznak egy-egy parlamenti döntés előtt a választóikkal, ezek a beszámolók és viták milyen körülmények között zajlanak, és a képviselők hogyan kérik a megbízást vagy a felhatalmazást arra, miként szavazzanak.

BARCS SÁNDOR: Hadd jegyezzek meg valamit. Egy országgyűlési képviselőnek két alapfeladata van: az, hogy jó törvényeket hozzon, és megfelelően ellenőrizze a kormány munkáját. Ehhez természetesen támaszkodnia kell a választópolgárok véleményére, enélkül nem is tudná ellátni a munkáját. De vannak olyan speciális szakmai kérdések, amelyek még egy magamfajta, sok idővel rendelkező, nyugdíjas képviselőnek is nagyon kemény diónak bizonyulhatnak. A szakmai elmélyültséget nem várhatom el dolgozó képviselőtársaimtól, még kevésbé a választóimtól. Ily módon megfontolandó, hogyan kell a választóim véleményét képviselnem? Ezt a kérdést nekem kell eldöntenem. Akkor tehát, amikor a lelkiismeretem szerint szavaztam, meggyőződésem szerint a választóim érdekeit is képviseltem. Anélkül, hogy megkérdeztem volna őket, hiszen aligha hihető, hogy egységesen értékelhető válaszokat kaphattam volna.

KIRÁLY FERENC: Engem harmincezer ember bízott meg, és őket viszem be a Parlamentbe. A dolog természeténél fogva világos, hogy nem tudom mind a harmincezret megkérdezni, mi a véleménye az ügyről. Azt tehetem, hogy nagyon lelkiismeretesen, nagyon tisztességesen végiggondolom és végigbogarászom a dokumentumokat, és utána minden presssziótól — és hangsúlyozom, minden oldali presssziótól — mentesen igyekszem objektíven állást foglalni. Ezért szavaztam igennel.

— A parlamenti döntés post festam született, ezért inkább a bizalmi szavazáshoz hasonlított. A másik oldal, hogy az országgyűlési képviselő a választókat képviseli. A harmadik megközelítés pedig az, hogy a szakmai felkészülés is előírás. Melyik lehet ezek közül a fontosabb?

KARÁCSONYI SÁNDOR: Ebben a speciális kérdésben a Hazafias Népfront jóvoltából több olyan megbeszélésen vettem részt, amelyeknek kimondottan az volt a célja, hogy véleményt kapjak a választóimtól. Meg kell jegyeznem, hogy körülbelül 55 ezres, tehát igen nagy a választói körzetem. A nagy szám ellenére ezeken az értekezleteken még csak megközelítően sem lehetett megállapítani azt, hogy a választóim mit várnak el tőlem. Azt szűrtem le, hogy lényegében rám bízzák a döntést. Ez a bizalom rendkívül nehéz lelkiismereti és fölkészülési gondokat okozott számomra. Lelkiismereti problémát azért, mert én a kezdet kezdetén kijelentettem, hogy nem kívánok egy esetleges tömeghangulat elvtelen kiszolgálója lenni, hanem a saját elmémen megszűrve fogom képviselni a kívánságokat. Ezt korábban többször sikerült megvalósítanom. Például az adótörvény előkészítésekor választóim sokkal aktívabbak voltak, s ha megszavaztattam volna őket, a többség a „nem"-re buzdított volna. Többször elmondtam, hogy a vízlépcsővel kapcsolatban igennel fogok szavazni, és nem kívánok a tömeghangulat függönye mögé bújni. Ezt azzal a tudattal mondtam, hogy akár vissza is hívhatnak, vagy — esetleg jelöltetésem idején — a leszavazással minősíthetnek.

— Mégis hogyan készült föl?

KARÁCSONYI SÁNDOR: Az információk tömkelege jutott el hozzám, és igyekeztem statisztikusan összegezni, hogy mi szól az erőműrendszer építésének folytatása vagy leállítása mellett. Ismertem az osztrák és a szovjet erőműépítések történetének néhány fejezetét, azaz értesültem arról, hogy a Duna síkvidéki szakaszának energetikai célú fölhasználása nem gazdaságos, ezért évekkel ezelőtt fölháborodva hallottam, hogy elkezdődött a beruházás a Duna magyarországi szakaszán. A nagy hallgatásban aztán azt hihettük, az Akadémia józan figyelmeztetése hatására abbahagyták az építkezést, azt gondoltam, hogy ez lekerült a napirendről. Meg kell mondanom, hibát követtem el, hogy nyílt levélben, újságokban nem tiltakoztam az ülésszak előtt hónapokkal, mert igazságtalannak tartom, hogy most, évekkel a döntés után a Parlamentre hárítják a felelősséget a befejezésről vagy a továbbfolytatásról. Miután foglalkozásomnál fogva semmilyen befejezetlen műnek nem tudok a pártfogója lenni, ez volt az egyik indokom amellett, hogy igennel szavaztam, bár nagyrészt megalapozatlanul, hisz a műszaki érvek nem győztek meg. A másik ok pedig az volt, hogy a szavazás a kormánnyal szembeni bizalom vagy bizalmatlanság kinyilvánítását is jelenti. Mivel félek minden politikai és gazdasági anarchiától, a kormány mellett tettem le a szavazatomat annak ellenére, hogy képviselői működésem alatt én konzekvens bírálója és nem szolgai végrehajtója vagyok a kormány tevékenységének. Próbálom a nemzet érdekeit figyelembe venni, de most hibának tartottam volna a bizalmatlanság kifejezését, bár lehet, hogy éppen a bizalom kifejezését tekintik sokan hibának.

— Edit, bocsásson meg, belenéztem a jegyzeteibe, s azt olvastam, „cipelem a választóim érdekeit".

BÖDŐNÉ RÓZSA EDIT: Gondolom, ez annak köszönhető, hogy rossz a rálátás a jegyzeteimre, hiszen én azt írtam, hogy képviselem a választóim érdekeit. Sőt, egészen pontosan az áll itt, hogy képviselem-e a választóim érdekeit. Munkámban a civil szféra képviseletét helyezem előtérbe, a megbízást pedig azoktól kapom, akik megkeresnek a véleményükkel, akik részt vettek azokon a fórumokon, amiket Bős—Nagymaros ügyében szerveztem. A választóim nem fejezték ki egyértelműen, hogy

nemmel szavazzak. Véleményemet nagymértékben befolyásolta a parlamenti vita, és egy akadémiai ad hoc bizottsági anyag, amely nagyon furcsa körülmények között került a képviselők kezébe. Ami pedig a cipelést illeti, ez számomra abban nyilvánult meg, hogy mázsányi papírokat kell hurcolásznom bizottsági ülésekről jövet és menet.

— Ön szerint az októberi bizalmi szavazás volt?

BÖDŐNÉ RÓZSA EDIT: Ilyen módon mindegyik szavazásnak van bizalmi tartalma. Ha a képviselőnek nem egyezik a véleménye a kormány előterjesztésével, akkor még azt is föl tudnám tenni, hogy a választók véleménye sem egyezik a kormányéval. Ha tehát minden országos jelentőségű vitás kérdésben bizalmi szavazás is történt volna, akkor már a sokadik kormány előterjesztését kellett volna megtárgyalnunk az októberi ülésen.

BARCS SÁNDOR: Ez egyáltalán nem politikai kérdés. Én 1977-ben az Elnöki Tanács tagjaként igennel szavaztam. Akkor azt magyarázták nekünk a vízügyi szakemberek — akikben megbíztunk —, hogy az országnak nagy szüksége van az energiára, és ez a legolcsóbb megoldási lehetőség. Ez nem szennyez, mint a hőerőmű, nem életveszélyes, mint amilyen lehet egy atomerőmű, így teljes szívvel szavaztam Bős—Nagymarosra.

— Az Elnöki Tanács által hozott törvényerejű rendeletet tudomásul vette a Parlament.

BARCS SÁNDOR: Pontosan erről van szó. Az Ön téves kollégája Budapesten azért azt kérdezte tőlem, hogy tizenegy év után miért változtattam meg a nézetemet? Erre mondtam el, hogy jó tíz éve az azóta már néhai kedves, jó ismerősöm miniszterelnök lett Egyiptomban, és elpanaszolta nekem, hogy az Asszuáni-gát milyen előre nem látható környezeti károkat okozott. Sőt, a természeti katasztrófák láncolatát hozta magával. Valószínű például, hogy Luxort nem tudják megmenteni, olyan magas lett a talajvíz szintje. Elszaporodtak a csigák, amelyek baktériumhordozók, halálos betegséget okoznak. A tározó környékén trópusi viharok keletkeznek. Ráadásul nemrég elhunyt barátom, Osztrovszky György akadémikus — aki a Bős—Nagymarossal szembeni ellenzékiség bélyegét haláláig hordozta magán — elmondta, hogy a beruházás Magyarországon és

természetesen Szlovákiában is milyen hátrányos következményekkel fog járni. Évekkel ezelőtt kezdtem el indítványozni, hogy vonják be a kutatásokba az Akadémiát is. Ezután mivel személyes baráti kapcsolataink révén Szentágothai János folyamatosan tájékoztatott a hatástani vizsgálatokról, és lépésről lépésre győzött meg arról, hogy ez az építkezés abszurdum. Ami pedig a bizalmat illeti: ne essünk abba a hibába, amibe a nyugati parlamentek. Ott a kormánypártiak már a bizottsági üléseken — még ha nem is értenek egyet a kormány javaslatával — kötelességszerűen bólintgatnak. Én párttag vagyok, s ha a párt olyan döntést hozott volna, hogy kötelességem a BNV mellett szavaznom, akkor talán nem mentem volna el a parlamenti ülésre. Mivel a párt nem hozott ilyen döntést, véleményem szerint ki is iktatta a politikumot. Én nemmel szavaztam, ezért azóta folyamatosan azt vágják a fejemhez, hogy ellenzéki vagyok, s ha ilyenféle magatartás jelenti az ellenzékiséget, akkor boldogan vállalom ezt.

— Azért mégsem mentes a politikumtól ez az ügy, hiszen a szilencium, a sajtóembargó egy politikai döntés következtében hallgattatta el az újságírókat.

BARCS SÁNDOR: A kormány korábban mást se csinált, csak ködösített, ez valóban politikum. De én az elhallgatás ellenére is tudtam tájékozódni, mert szerencsére nagyon sok olyan szakértő szovjet barátom van, akivel szót tudtam váltani erről az ügyről. Nekik az ilyen nagy horderejű vízerőművekről egyértelműen elítélő volt a véleményük. A parlamenti ülésen idéztem Gorbacsov elvtárs nyilatkozatát. Ő elmondja, hogyan hozták a döntéseket a Szovjetunióban hasonló beruházásokról, fittyet hányva az akadémiai véleményekre.

KIRÁLY ZOLTÁN: A miniszter kiegészítette az általad mondottakat.

BARCS SÁNDOR: Kiegészítette, de abban nem volt köszönet. Elhoztam ide magammal Gorbacsov elvtársnak a nyilatkozatát. Be tudom hát bizonyítani, hogy egy ilyen szöveggel is hogyan lehet manipulálni. Először is Maróthy elvtárs a válaszában azzal kezdte, hogy én a Kárpátaljai Igaz Szót idézem. Én viszont a Pravda szeptember 14-i számából vettem a Gorbacsov-idézetet. Szeptember 15-én valóban megjelent a cikk a Kárpátaljai Igaz Szóban, de micsoda különbség az, ha valaki a Kárpáti Igaz Szóra vagy a Pravdára hivatkozik? Én tehát Gorbacsov elvtársra hivatkoztam. Maróthy elvtárs ehhez azt fűzte, hogy Gorbacsov véleménye szerint azért jók ezek az erőművek, és kell is ilyeneket építeni. S most hadd olvassam föl, hogy mit felejtett ehhez Maróthy elvtárs hozzáidézni: „Építeni olyan szerény vízi erőműveket kell, amelyek a folyók természetes folyását hasznosítják, anélkül, hogy bármit is változtatnának rajta. A gigantománia, a víztározók és a duzzasztók vezetnek ahhoz, hogy most ilyen kérdésekkel vagyunk kénytelenek foglalkozni." És én attól félek, hogy miként a Szovjetunióban nem készültek el a környezetvédelmi beruházások a hatalmas vízerőművek közelében, úgy minálunk sem jut elegendő pénz a szivárgócsatornákra és a szennyvíztisztító műre.

KARÁCSONYI SÁNDOR: Megválasztásom után közölték, hogy nem kell kormánypártinak lennem, viszont következetes, kritikus, ötletadó képviseletet kell megvalósítanunk. Ebből a megfontolásból mondom, hogy annak idején, 1977-ben nem kellő megfontoltsággal tetszettek szavazni, és nem kellő elmélyültséggel. Ebben az országban a legkülönfélébb politikai és gazdasági kudarcokat azzal magyarázzák, hogy azt gondoltuk, hogy..., azt gondolták, hogy..., később láttuk, hogy tévedtünk... Az önkritika és a tévedés belátása előre vezet, de meg nem történtté nem teszi a korábbi elhatározást. Ezt természetesen nemcsak Bős—Nagymarosra mondom. De ez fáj a legjobban a lelkemnek. Változó politikai életünkben rugalmasságot várnak el a parlamenti képviselőktől is, de hogyan valósuljon ez meg akkor, amikor egy döntően egypárti kormány információira kell alapozniuk a döntéseiket. Az adatok, amiket kapunk, döntő módon irányítottak, alig van, ami reális, és nem ellentétes jellegű információ, ami mást állít. Nincs miből kialakítani az embernek egy politikus agyat. Kénytelenek vagyunk eddigi, polgári agyunkat használni a politikában. Ezért döbbentett meg Szentágothai professzor felszólalása, melyben arra utalt, hogy az Akadémia világosan elmagyarázta, mik az akadályozó tényezők a beruházás előtt, hogy ez már akkor is elavult, koncepciójában nem megfelelő terv volt, könyörgött, kért és követelt a beruházás ellen az MTA. Ez beszéd. Ezért most feltenni a kérdést — tudva, hogy az Akadémia véleményét sem vették fi-

gyelembe —, túlzott igény a képviselőktől. Az akadémiai anyag, ami az októberi ülés alatt jutott a kezünkbe, finoman fogalmazva bár, de ránk hárította a döntés súlyát, mondván, elfogadható alternatíva a nagymarosi építkezés továbbfolytatásának a felfüggesztése.

KIRÁLY FERENC: Engedjék meg, hogy egy nagyon lényeges dolgot kiemeljek. Ez a beruházás akkumulálja a régi vezetés összes hibáját. Olyan ez, mint az a bizonyos állatorvosi ló. Hordozza a voluntarista szubjektív döntést, a beteges titkolózást, a hazudozások kusza szövevényét. Nehéz döntés előtt álltunk, s ma is úgy látom, hogy népszerűbb lett volna az elénk magasodó transzparensről leolvasni a nemet. De mi nem voltunk ott a fogamzás pillanatában, és ez a csecsemő már felsírt, már két foga van. A félbemaradt beruházás, az iszonyú vasbeton emlékmű ugyanolyan környezeti problémákat okoz, mint később az esetleges környezetkár.

HORVÁTH MIKLÓS: Mivel egy erőműpárról van szó, én inkább két testvérről beszélnék. A nagyobbik Bősnél, a kisebbik Nagymarosnál. Tehát mindkettő megszületett, ezek összetartoznak, ezeket szétválasztani már nem lehet. Ebben a gazdasági helyzetben, melyben komoly esélyünk van arra, hogy olyan beruházást fejezünk be, ami harminc évig nem térül meg, nagy nehézség dönteni. Ráadásul olyan környezetvédelmi beruházásokról is beszélünk, amelyek megvalósítása egyáltalán nem látszik biztosnak. Ezek a kísérő beruházások is a nemzeti költségvetést fogják terhelni. Hiába mondta azt Maróthy elvtárs, hogy önök lesznek a garancia arra, hogy évről évre megszavazzák a költségvetésben a vízlépcsőrendszerre fordítandó pénzeket, de az nem merült föl, vagy legalábbis nem beszéltünk róla a Parlamentben, hogy minek a terhére fogjuk ezeket az áldozatokat garantálni. Garantáljuk a pedagógusfizetések terhére? Megszavazzuk az egészségügy terhére? Vagy a felsőoktatás terhére? Nincs ebben a költségvetésben már olyan rubrika, aminek terhére tiszta lélekkel meg lehetne szavazni ezeket a milliárdokat. Az a kormány, amelyik tíz nappal vagy két héttel a szavazás előtt megbíz egy ad hoc bizottságot — gondolom, azzal a feltételezéssel, hogy alátámasztja a kormány nézeteit —, csak akkor fogadja el a tudományos gondolkodás eredményeit, ha azok

megerősítik érveiket, ha pedig ez a vélemény nem egyezik, akkor azt elutasítja. Ezt nem tartom korrektnek.

BÖDÖNÉ RÓZSA EDIT: Engedjék meg, hogy visszakanyarodjak a bizalmi szavazás kérdéséhez. Fontosnak tartom ugyanis elmondani, hogy a kormány programjára adott igen végül is csak egy közvetett bizalmat fejez ki, hiszen a nép közvetlen bizalmát vagy bizalmatlanságát mi, képviselők képtelenek vagyunk közvetíteni. Az esetleges nem szavazat nem azt jelentette volna, hogy romboljuk le az eddig fölépítetteket, hanem utalt volna arra, hogy létezik alternatív megoldás, a nagymarosi vízlépcső építésének leállítása és a további vizsgálatok elvégzése.

BARCS SÁNDOR: Karácsonyi Sándor fölvetette a képviselők személyes felelősségének dolgát. Értékelendő ez a megközelítés, hiszen — bár a jelenlévők rajtam kívül 1985 óta képviselők, mégis — ezen a mai Országgyűlésen fogják számon kérni ezt a döntést is. Az Országgyűlés ugyanis — bizonyítja a történelem — csak mint Országgyűlés jelentkezik az emberek tudatában, s legföljebb politikai szituációkra fog emlékezni a többség, amikor szóba kerül ez az ülésszak. Én nem akarom magamat mentegetni, bár önkritikát is gyakorolhatnék, hisz 1977-ben az Elnöki Tanácsban igennel szavaztam. De hadd mondjam el, ha én befogadok egy árva gyereket, két hétig etetem, itatom, gondozom, aztán beadom állami gondozásba, majd felnőtt korában bűncselekményeket követ el, azért én nem felelhetek. Egy dolgot tehettem, megpróbáltam utólag helyrehozni az akkori döntésemet. Nyilván hibáztam '77-ben, mert félre voltam informálva, de ezt igyekeztem jóvátenni. S ha elfogadják 1983-ban az Akadémia javaslatait, akkor ma nem vagyunk ilyen szorult helyzetben. De még egy dolgot szeretnék elmondani: magyar ember vagyok, és nem mindegy, hogy ez az ügy Szlovákiában azt a hatvan, magyarok lakta községet is érinti, amely az erőműtől fog szenvedni.

KÁLDI ENDRE: Én a minisztérium állásfoglalását egyértelműen tájékoztatónak tekintettem, tehát itt nem bizalmi kérdésről volt szó, hanem a tájékoztató minősítéséről. Én a környezetünkben lakók véleményét képviselem, s azt fájlalom, hogy ez a beszélgetés nem nálunk, a Szigetközben zajlik. Nekem ugyanis meggyőződésem, hogy bemutathatnánk, milyen szép és mennyivel szebb lesz ez a táj. Miért mondom én ezt?

Meg lehet nézni a Mosoni-Dunát, melynek egy kilométeres szakaszán egyszerűen nincs víz. Úgy kap vizet ez a szakasz rövidesen, hogy a dunakiliti tározónál új zsilipet építenek. Jelenleg hatezer hektár erdő áll iszaptengerben, annyira erős volt a lerakódás az árterületen, hogy elsekélyesedtek a medrek, a víz visszaszorult a Nagy-Dunába. Minden bizonnyal az itt lakók véleményére is alapozva született meg a pótlólagos járulékos beruházások terve, amellyel együtt tudtam csak elfogadni a bős—nagymarosi vízlépcső-beruházást. A vízpótló rendszer, a műtárgyak elhelyezése, az ivóvízellátás Szigetközben, a szennyvízelvezetés, szennyvíztisztítás Dunakilititől egészen Nagymarosig — erről van szó. Azután a korszerű telefonhálózat meg a kikötők az újjáalakított szakaszon, hogy a vízi szállításra is gondolhassunk.

— Ez viszont újabb beruházásokat igényel.

KÁLDI ENDRE: De nem akkorákat, mintha később kellene ezeket megoldani. Remélhetőleg lesz itt kikötő a teherszállító hajóknak, a személyszállítóknak és az üdülési, valamint sportcélokkal érkezőknek is.

— Ön azt javasolta, hogy Szigetköz bejárásával folytassuk ezt a vitát. Az viszont Szegedről is megítélhető, ha belenézünk a dokumentumokba, hogy furcsa hibákat követett el a vízügyi kormányzat, sőt maga a Minisztertanács: öt és tizenöt napokat adott a Magyar Tudományos Akadémiának azoknak a hatástani vizsgálatoknak az elvégzésére, amelyekre a beruházásban érdekelt szerveknek éveket biztosított. Erről jut eszembe, önöknek elegendő volt-e a felkészülési idő a tisztességes döntés meghozatalára?

KÁLDI ENDRE: Vitába szállnék azzal a gondolattal, amit ön sugall, hogy itt kevés idő jutott volna a döntésre. Ezt a beruházást évekkel ezelőtt megtervezték, s hosszú évek óta tudunk róla mi is, szigetközi emberek. Már az ötvenes évek elején végeztek áramlástani vizsgálatokat a Műegyetemen...

— ...de az ökológiai vizsgálatokkal sokáig késlekedtek...

KÁLDI ENDRE: ...hadd mondjak én erre egy példát. Önök is láthatták Ausztriában, hogy a Duna 350 kilométeres szakaszán 150 méteres esés van, ahol hét vízlépcsőt már építettek s további kettőt terveznek. Hát hogy mondhatunk le akkor a mi

Dunánk 42 méteres eséséről Dunakiliti és Nagymaros között, amikor tudjuk, hogy energiaszegény nemzet vagyunk.

KIRÁLY ZOLTÁN: Ennek a beruházásnak a gazdaságtalanságát azzal látom igazolni, hogy mi egy olyan plusz energiaforrásról beszélünk, amely ha itt ésszerű ipar, mezőgazdaság van, akkor teljesen szükségtelen. Így viszont állandósítjuk, konzerváljuk az iparban, a mezőgazdaságban és közszolgáltatásban megszokott rendkívül magas energiafelhasználást. Konzerváljuk tehát ezt a pazarló struktúrát. Így tehát nincs létjogosultsága az energiaigény hangoztatásának, hiszen az energiafelhasználás szerkezetének átalakításával lényegesen többet takaríthatnánk meg, mint egy Bős—Nagymaros. Ha a szerkezetváltás megtörtént, s ezután fordulunk a vízierőművekhez mint természetes, megújuló, tiszta energiaforráshoz, akkor megértem az energetikusok érveit. Így viszont ez a beruházás megintcsak azt a szakadékot mélyíti, amely a fejlett ipari társadalmak és közöttünk tátongott. S elnézést kérek a csapongásért, de én is szeretnék valamit hozzátenni a bizalmi kérdéshez. Ha a kormány belement abba, hogy ez a tájékoztató elhangozzék a Parlament előtt... bár nem vagyok abban biztos, hogy ezt a kormány saját jószántából határozta így el. Semmi nem indokolta, ha jól meggondoltuk, hogy a Parlament elé vigye..

— ...Önnek ugye vannak személyes élményei ezzel kapcsolatban?

KIRÁLY ZOLTÁN: Ezt feltételezésként mondom.

— De van két dátuma! Nem?

KIRÁLY ZOLTÁN: Igen. A lényeg az, hogy az az indítvány, amit én terjesztettem elő a nyáron, az június 3-án kelt, és ez a Parlament elnökéhez ment be. Úgy sejtem, ez átkerült a Minisztertanácsba, a pártközpontba és az illetékes minisztériumhoz. Ezután egy héttel született meg Maróthy László levele, amely javasolta a kormánynak, hogy tárgyalja meg a beruházást s vigye a Parlament elé. És ott voltak még a környezetvédő mozgalmak is, így véleményem szerint a kormány presztízsszempontok miatt döntött a parlamenti vita mellett: előzzük meg ezt a képviselői kezdeményezést, adjunk választ a környezetvédőknek! A kormánynak a vízlépcső felépítése volt a szándéka, s nem az országos vita. A beruházást akarta, de nem a parlamenti eszmecserét. Politikai szempontból nagy lehetőség előtt állt a

kormány: itt és most azt mondhatta volna az országnak, hogy valódi reformkormányként elhatárolja magát a múltnak minden átkos, voluntarista döntésétől, gyakorlatától, s ezáltal új alapokra helyezi munkastílusát. Ez nem történt meg, s ha bizalmi kérdés volt ez egyáltalán, akkor csakis ebből a megközelítésből. A kormány magatartása mindezek alapján nem igazán biztató a jövőre nézve.

— A fölkészülési idő elegendő volt-e? — ez volt az eredeti kérdésem.

KIRÁLY ZOLTÁN: Ez olyan kényszerpálya, amelyre hivatásomnál fogva is rákerültem, hiszen szerkesztő-riporterként információkkal dolgozom. Február elejétől kezdtem elmélyülten tájékozódni a bős—nagymarosi ügyről. Megkerestek szakértők és ellenszakértők, részt vettem azokon a vitákon, amelyeket az alternatív szervezetek, azon az úton is, melyet a minisztérium szervezett Ausztriába, és aztán saját pénzemen újra elmentem Bécsbe arra a tanácskozásra, melyet a zöldek szerveztek, sőt még a Donaukraftwerk irodájába is. Beszéltem osztrák politikusokkal, képviselőkkel az alternatív megoldások esélyeiről. A választókerületemben is rendeztem vitát, megszavaztattam a jelenlevőket, hogy én mit képviseljek. Mindezek alapján mertem állást foglalni.

— A többiektől is kérdezem: elegendő volt ez az idő?

BARCS SÁNDOR: Ez a kérdés perdöntő. Felelősségem teljes tudatában kijelentem, hogy egyetlenegy képviselőnek sem állt elegendő idő rendelkezésére, hogy megfelelően felkészüljön. De így van ez más döntések esetében is. Mert vagy egy olyan parlamentesdit játszunk, amelyben mindenki felemeli a karját, vagy pedig egy olyan demokratikus parlamentet akarunk, amelyben időt adunk, hogy mindenki ki tudja alakítani a maga véleményét. S akkor, amikor a parlamenti képviselőknek munkájuk van, amit el kell látniuk, kilószámra zúdítják ránk az anyagokat. Én nem tartom magamat teljesen hülye embernek, időm is van, de még én se tudom megemészteni az anyagot. Addig, amíg dolgozó embereknek kell ellátni a képviselői munkát, teljesen formális lesz az Országgyűlés. Furcsa lenne, ha ezekért a gondolataimért is „ellenzékinek" nyilvánítanának. Biztosan észrevették, hogy ebben az ügyben az egész érvrendszeremet szovjet szakértőkre és Gorbacsov elvtárs nézeteire alapoztam. Nem nevezhetjük őket sem zöldeknek, sem ellenzékieknek, sem reakciósoknak. Kapcsoljuk ki végre a politikai szempontokat, hiszen a vízerőmű-rendszereket szakmailag kell vizsgálni. Ahogy Gorbacsov elvtárs is mondja, kis erőműveket kell építeni. De itt egy gigantomániás beruházásról van szó.

KIRÁLY FERENC: A döntés nem idő kérdése. Itt ugyanis legalább tíz egymástól távol lévő vagy egymással szoros kapcsolatban lévő szakágazat magas szintű ismeretére volna szükség. Itt tehát nem két nap, vagy fél év a megítélés mértékegysége, hanem az az egyszerű tény, hogy nem vagyunk képesek szakmai álláspontot kialakítani. Gorbacsov elvtárs sem tud kialakítani. Ezt az egész diszciplínatömeget egyszerűen nem lehet befogadni.

BARCS SÁNDOR: A konzekvenciákat már ismerik!

KIRÁLY FERENC: Mit lehet itt csinálni, ha intellektuális megközelítést szeretne az ember? Kiemelem a döntő kérdéseket, mert nem lehetek egyszerre ökológus és energiatermelő szakmérnök. Én a politikai részét emelem ki magamnak, és a gazdasági részét. Utóbbinál maradva hadd adjak az eddigieknél másabb megközelítést. A várható költségeket taglaló prognózis aszerint változott, hogy azt ki adta meg. Huszonhétmilliárdtól az Akadémia 80 milliárdján át egészen 100 milliárdig taksálták a beruházást. Ebben a költségben kell gondolkodnunk. Ez azt jelenti, alapul véve az Akadémia megközelítését, nyolc-tizennégy milliárdot kell beruháznunk a következő években. És ha azt vesszük, hogy a 88-as költségvetésben olyan tételek is szerepelnek, mint 120 milliárd forint ártámogatás az iparnak, 20 milliárd a keleti piac támogatására, 56 milliárd a fegyveres testületekre, akkor egészen más megvilágításba kerül ez a 14 milliárd. Sokat beszélünk arról, hogy más energetikai beruházásra is jó lett volna ez a pénz, de meg tudná-e mondani valaki a jelenlevők közül, hogy mibe kerülne egy másik megoldás? Vagy azt ki tudná kiszámolni, hogy milyen ipari struktúránk legyen egy ésszerűbb energiafelhasználáshoz?

HORVÁTH MIKLÓS: Ezért kellene valahol elkezdeni, például éppen a vízlépcső beruházásának leállításánál. Hogy segítsük az új struktúra kialakítását.

KIRÁLY ZOLTÁN: No meg a működő tőke bevonásával.

HORVÁTH MIKLÓS: Ezzel szemben éppen a struktúrát konzerváljuk.

KIRÁLY ZOLTÁN: Nem véletlenül kértem azt a nyári ülésszakon, hogy a kormány alternatívákkal álljon a parlament elé. A felépítéstől kezdve a szüneteltetésen át a leállításig, minden megoldást az összes konzekvenciájával tárják elénk. Éppen azért, mert ebbe beleférne az is, hogy egy ipari szerkezetváltás lehetőségei milyen következményekkel járnának. Nem születtek alternatívák, és ez azt bizonyította számomra, hogy ez a kormány nem akart semmit se elénk hozni. Eljátszotta a demokráciát pusztán azért, hogy legyen valami cirkusz, s ez kétségtelenül bejött, mert volt cirkusz a Parlamentben, meg azon kívül is. Senki nem azon gondolkozott a vízügyesek meg a kormányzatiak között, hogy ezt miként lehetne kiváltani, hanem azon, hogyan lehet mindenek ellenére megvalósítani. Ezért ment minden revolverezés.

— Revolverezés a valódi döntés után?

KIRÁLY ZOLTÁN: A huszonnegyedik óra utáni tizedik percben voltunk, azért vethető fel a politikai felelősség kérdése. Sőt, megítélésem szerint ez politikai szerencsejáték volt, mert ránk hárította a kormány a döntést, s ezzel kifejezte azt, hogy képtelen ő maga döntést hozni. Én erre azt mondom, a kormányon belül kellett volna levonni a megfelelő konzekvenciát ebből a helyzetből.

KARÁCSONYI SÁNDOR: Király Zoltánnal teljesen egyetértek. Elgondolkodtató, hogy a Parlament jelenlegi összetétele, képzettsége, elhivatottsága alkalmas-e arra, hogy a kormány munkáját megfelelő módon ellenőrizze, értékelje és jó törvényeket hozzon. Én személy szerint nem érezném sértőnek, ha ezt a Parlamentet föloszlatnák s kiírnának egy új parlamenti választást, hogy legalább egy ilyen döntésben az Országgyűlés a saját kudarcát fölmérhesse. Mert most már nem egyedül a kormányé a felelősség. Ez a Parlament ugyanis a kormány mellé állt. Ha egy ilyen népképviseleti, dilettáns Parlament (bocsássanak meg azok a képviselőtársaim, akik szakemberek ezen a területen) döntést hoz, akkor az a minimális, hogy egy ilyen Parlament számára a kérdés föltevésének egyszerűnek és világosnak kell lennie. Tessék meghallgatni az Akadémia főtitkárának véleményét, amit a kormány ülésén mondott az

október 5-i parlamenti ülés előtt: a fölértékelés olyan folyamatban van, hogy jelenleg nem tud tájékoztatást adni arról, hogy a munkacsoport, amelyet Sipos Aladár akadémikus vezet, milyen következtetésre fog jutni. Az elemzés azonban néhány napon belül el fog készülni. Személyes véleményeként elmondta, hogy nagyfokú leegyszerűsítéssel négy alternatívát lehet felvázolni: 1. a beruházást folytatni, 2. a beruházást lényegében az eredeti tervek szerint kell végrehajtani, de az üzemeltetésben jelentős korlátozásokat előírni, elsősorban a szennyvízkérdés vonatkozásában, 3. a nagymarosi gát felépítésének elhalasztása mintegy 7-8 évre, 4. a nagymarosi gát végleges elhagyása. A harmadik alternatíva a nehezebb kompromisszum. Még megállapodás esetén is energiakiesést és kártérítési igényt jelent mindkét partner számára. A szakértői vélemények ilyenek. Hogyan várható el, hogy a Parlament döntést hozzon? A Parlament — összetételénél fogva — fölsorakozott a kormány mögé. Ha ebben megbukunk, célszerű lesz a Parlamentnek önmaga számára is levonni a megfelelő következtetést.

— Ezek szerint itt politikai döntés született.

HORVÁTH MIKLÓS: A Parlament akármilyen összetételű lesz, oda annyiféle törvény jut mindig, hogy nem lehet szakértői gárda. A képviselők mögött olyan szakértők legyenek, akik közvetve vagy közvetlenül vitatkozni tudnak a kormány álláspontjával.

KIRÁLY ZOLTÁN: De éppen a kirekesztés gyakorlatát éljük meg. Emlékszel, Miklós, amikor nyáron a településfejlesztési bizottság ülésére bevittem hat nevet, senki nem törődött ezzel. Tehát hat szakértőt jelöltem meg, de egyiket se hívták el a bizottsági ülésre. Ki se osztották, le se másolták a javaslataimat, csak az utolsó pillanatban, amikor kivertem a balhét az országgyűlési irodán. Megsajnált az egyik munkatárs, és gyorsan kiosztotta a javaslatokat, de a képviselőtársak természetesen el se tudták mélyedni az anyagban. A bizottsági üléseken a minisztériumoknak sorjáznak a szakértőik, és kapásból lelövik az embert a kérdésével együtt. Nem én vagyok az okos, és soha nem is kívánok annak látszani ezeken a szakmai vitákon, de vagy a szakmai véleménynek, vagy magának a szakértőnek kell ott lenni a bizottsági üléseken. Képviselőtársaim is hozhatnak szakértőket és ha szükséges, akkor a szakmák kép-

viselői vitassák meg jelenlétünkben problémáikat. Ebben a vitában aztán találja meg a maga helyét a képviselő is.

BARCS SÁNDOR: A szakértő jelenléte a bizottsági ülésen csak másodlagos lehet. Nekünk olyan parlamentre van szükségünk, ahol nem úgy választanak ki, hogy egy paraszt, egy cigány, egy király ... — bocsánat, hogy nem a munkást mondtam előre —, hanem a szakma legjobb képviselőit kellene csoportosítani.

HORVÁTH MIKLÓS: De milyen szakma?

BARCS SÁNDOR: Például az egészségügyi szakma. Ha egészségügyi politikusok ülnek a bizottsági ülésen, akkor már jöhetnek a szakértők és vitatkozhatnak, mert a képviselők már el tudják dönteni, hogy ki érvelt jól. Tehát hiába hívnak meg szakértőket egy bizottságba, ha ott olyan képviselők ülnek, akik képtelenek eldönteni, hogy kinek van igaza. Abból kell kiindulni, ha Magyarországon a parlamentarizmust erősíteni akarjuk, akkor először is függetlenített képviselőkre van szükségünk, másodszor pedig olyan képviselőket képzelek el a Parlamentben, akik elsősorban nem jósvádájúak, hanem valamilyen szakmában tekintélyük van. Mindezek alapján, ha már itt tartunk, hadd mondjam el, hogy én a felsőház létrehozásának vagyok a híve. Itt kellene tömöríteni a legjobb szakkoponyákat. Ezeknek az embereknek adjunk 50 százalékos munkaidőkedvezményt, hogy előkészíthessék azokat a törvényeket, amit az Országgyűlés, tehát az alsóház vitatna meg és hozná meg döntését. Ide a felsőházba aztán delegálni lehetne embereket, az persze kérdéses, ki végezné a delegálást. Ez szerintem garancia lenne arra, hogy jó törvényeket hozunk, hogy ilyen Bős—Nagymaros-féle helyzet elé nem kerülünk, és hogy folyamatosan ellenőrizni tudjuk a kormány munkáját. Minél demokratikusabb választások lesznek, annál kérdésesebb lesz a szakmai tudás képviselete.

KIRÁLY FERENC: Profi parlamentet még sehol a világon nem tudtak létrehozni.

HORVÁTH MIKLÓS: Profi szakértő parlamentet valóban nem, de profi képviselői parlamentet már sok országban.

KARÁCSONYI SÁNDOR: Én is a kétkamarás parlament híve vagyok, éppen az ilyen problémák kikerülése végett. Ennek megfelelően egy laikus ülnöki csoport lenne az alsóház vagy az

alsó kamara, és ennek lenne szaktanácsadói testülete a felsőház. Ez utóbbi arra szolgálna, hogy nekem, a laikus képviselőnek ne csak a kormány adataira kelljen hagyatkozni. Japánban például csak szakember lehet a parlament tagja. Valamiben mindenkinek az elsők közül valónak kell lennie. A marós is tagja lehet, ha kiváló szakmunkás, és van politikai tekintélye. De döntőrészt olyanok dolgoznak a parlamentben — jogászok és újságírók —, akik az élethivatásuknál fogva a politikus léthez hasonló létformát élnek. A parlamenti képviselőnek, ha ügyvéd, be kell csuknia irodáját, a miniszterelnök pedig, aki egy párt képviseletében jut erre a posztra, ki kell, hogy lépjen a pártból. Nakaszone is fölfüggesztette párttagságát. Az állami és pártfunkciók szétválasztásáról már három éve beszélünk, és érthetetlen számomra, hogy ennek ellenére éppen a visszalépés tapasztalható. Most is szavaztunk az országos listára.

— Van egy olyan benyomásom, hogy a határfolyó kérdését nem a súlyának megfelelően tárgyalta a parlament. A világháborúkat követő békerendszerek ugyanis kimondják, hogy határmódosítás esetén az érintett országoknak törvényt kell hozniuk; a vízerőmű-rendszer építésével kapcsolatban ráadásul az is fölmerül, hogy a békeszerződés szerint a határ a Duna hajózási főmedrének a félvonala, ugyanakkor a szlovák területen kiépült üzemvízcsatornában fognak hajózni.

HORVÁTH MIKLÓS: Szó volt erről érintőlegesen a környezetvédelmi bizottság ülésén, de ennek sem a bizottság, sem a Parlament nem tulajdonított különösebb jelentőséget. Nekünk ugyanis azt mondták, hogy a határ marad ugyanott.

— A kétoldalú szerződés értelmében tíz-tíz hektár földterületet kicserélünk. Ha akarom, ez egy jelentéktelen kérdés, hisz amúgy is a tározó területéről van szó. De nem gondolják-e, hogy egy ilyen megtépázott nemzettudattól szenvedő népnek az országgyűlésében nagyobb figyelmet kellett volna fordítani erre a problémára?

BARCS SÁNDOR: Ígéretet kaptunk arra, hogy a Parlament elé kerül a határkérdés, hiszen valóban törvényt kell hozni.

KIRÁLY ZOLTÁN: Fontos viszont meghatározni, hogy ez határmódosítás vagy -kiigazítás. Mert a módosítást a Ház elé kell vinni.

HORVÁTH MIKLÓS: Mivel nem került a Ház elé, és a szö-

vetséges hatalmakat sem értesítettük, az ügyet tulajdonképpen elbagatellizálták.

KIRÁLY ZOLTÁN: Javaslom, hogy gondoljunk arra is, ha az Országgyűlésben, tehát az ország nyilvánossága előtt fölvetné valamelyikünk ezt a kényes kérdést, akkor annak a kockázatát is vállalnia kellene, hogy rásütik a nacionalizmus bélyegét. Meggyőződésem, ez is közrejátszott abban, hogy senki nem említette a Parlamentben a határkérdést.

— De ez ettől még elvi kérdés.

KIRÁLY ZOLTÁN: Természetesen az.

BARCS SÁNDOR: Hála a sztálini modellnek, most még itt tartunk. Mert ha atyánkat, Marxot faggatjuk meg, akkor azt mondja, hogy ha két szocialista ország alakul egymás mellett, abban a pillanatban a határ elveszti értelmét. De ez nem nagyon következett be.

— Van még más tisztázandó is a Parlamentben elhangzottakkal kapcsolatban. Király Zoltán a felszólalásában vízügyi szuperhatalomról beszélt. Kérem, fejtse meg nekem, mit értett ez alatt?

KIRÁLY ZOLTÁN: Ennek megvannak a történelmi hagyományai Magyarországon. A Monarchiában, ha a vízügyi kormánybiztos elkiáltotta magát, akkor a csendőrség, rendőrség és az egész ország vigyázzba állt.

BARCS SÁNDOR: De akkor volt tenger is!

KIRÁLY ZOLTÁN: Igen, de én csak egy történelmi vázlatot rajzoltam most meg. A másik az, hogy sok olyan információhoz jutottam, amelyek magát a vízügyi szervezetet minősítik. Az természetes, hogy feladatköre ellátása miatt katonás a szervezet. Emiatt az összevont minisztériumban is a vízügy maga alá gyűrte a környezetvédelmet. Ezt a katonás rendet erősítették a hetvenes évek eseményei, amikor — a vízügyben dolgozók véleménye szerint is — egy diktatórikus fordulat állt be a szakmában. Mivel a vezető szakembergárda ebben a hatalmi harcban vereséget szenvedett, a magyar átlagnál hatványozottabban jelentkezett a kontraszelekció, és a szakértelmet felváltotta a pozícióféltő hatalomtisztelet. Ez abban nyilvánult meg, hogy az ellenvéleményeket házon belül elfojtották, a külső, független szakértők és környezetvédők ellenérveit — a hajókiránduláson a fülem hallatára — ezzel söpörték le: mi ezekkel nem tárgyalunk!

— Engedje meg, hogy a magyar műszaki értelmiség pártjára álljak, s egyúttal megvédjem a vízügyi szakmérnöki gárdát. Elfogadva azt, amit kis magyar vízügytörténetként elmondott, kérem, gondoljon arra, hogy éppen a beosztott műszaki mérnöki közösség szenved vagy szenvedett a legjobban attól a diktatórikus fordulattól, amely a vízügyi szakma felső vezetésében bekövetkezett. Azt mondom tehát, hogy a vízügyi szuperhatalom kifejezéssel Király Zoltán azokat a tisztességgel dolgozó vízépítő mérnököket is megsértette, akiknek hála, már alig emlékszünk nagyobb árvízre.

KIRÁLY ZOLTÁN: Ha ennyire szenved az értelmes vízügyi társadalom, akkor miért nem emeli föl a szavát? Miért viseli el ezt a helyzetet? Ha hajlandó a megalkuvásra, akkor vállalja is ennek a következményét.

— Gondoljon arra, amit éppen Ön mondott: a vízügyben katonás fegyelem uralkodik! Ez a magyarázat.

KIRÁLY ZOLTÁN: És ezt a katonás fegyelmet fejelte meg az a politikusi gárda, amely a vízügy élére állt, s mert ennek volt politikai gyakorlata, ki tudta harcolni a nagyberuházást, ami ráadásul legalábbis vitatható.

— Tágítva ennek a történetnek a határait, szeretném fölhívni a figyelmet arra, hogy a megkésettség a vízügyi szakma tragédiája. A felszabadulás után, amikor nem volt többé használható hajóparkunk, nem jöhetett szóba a hajózás látványos fejlesztése. Az volt a jelszó, hogy forduljunk arccal a vasút felé, és ez el is döntötte a szállítás fejlesztésének kérdését. Később, amikor a vas és acél országa lettünk, hatalomra került a szenes lobbi, majd az energetikai lobbi, s hiába született meg 1948-ban a Belgrádi Egyezmény a Duna hasznosításáról, a vízesszakma mindig háttérbe szorult. A tragédia pedig abban van, hogy éppen most, ilyen gazdasági helyzetben, ilyen politikai hangulatban és ennyi környezetvédelmi ismerettel a hátunk mögött jutott e nagyberuházás megvalósításának lehetőségéhez a vízügyi kormányzat.

BÖDÖNÉ RÓZSA EDIT: Az ökológiaitól az energetikaiig számos megközelítési lehetősége van a vízerőmű-rendszernek. Ezek közül az egyik a vízépítő mérnökök szempontrendszere. El kell

mondjam, hogy nekem csak pozitív élményeim voltak a vízépítő mérnökökkel kapcsolatban. A helyszíni bejáráson én csak olyan vizesmérnökkel találkoztam, aki készséggel válaszolt minden kérdésemre, és egy percig sem éreztem azt, hogy mindenáron meg akarnak győzni. Megkérdezhetnék, hogy egy laikus képviselő képes-e fölvetni érdemi problémákat egy vízügyi szakembernek. Én nem is törtem magam azon, hogy önálló kérdéseket gyártsak, viszont közvetítettem azokat a felvetéseket, amelyeket különböző környezetvédő és alternatív szervezetek, csoportok juttattak el hozzám. Voltak olyan időszakok, például az egyik éjszaka, amikor a rendelkezésünkre álló dokumentumokat végigvették, és minden problémánkra igyekeztek megnyugtató választ adni. Az a meggyőződésem, hogy a vizesszakmát ebben a nagy társadalmi vitában magára hagyták, rákényszerült arra, hogy például a környezetvédőkkel szemben is érveljen, vagy a politikai ellenzék nézeteivel vitatkozzon, holott ezek nem a vízépítők érvrendszerével gondolkoztak. Nagy baj, hogy ezt elvállalta a vízügy, vagy, hogy elvállaltatták vele.

— Amikor fölszálltak az Ausztriába induló sétahajóra, nem merült föl Önökben a gondolat, hogy most előbb Kiskörére kellene hajózni?

KIRÁLY FERENC: Valóban nagyon sokszor felmerül Kisköre. Ez a beruházás pontosan azokon a folyamatokon esett keresztül, amin a bős—nagymarosi beruházás is. Kisköre azzal a púppal a hátán született, amit mi most a parlamenti határozatban már elkerülni igyekeztünk. Nevezetesen, hogy egy beruházást be kell fejezni. Kiskörét nem fejezték be. Ebből adódik Kiskörének az összes jelenlegi problémája a belvizekkel és a talajvízszinttel kapcsolatban. Kisköre sajátos politikai légkörben fogant. Ez volt az az időszak, amikor bárhonnan egy politikus leutazhatott az országban, és ahol jóízűt vadászott, hagyott valami beruháznivalót. A Kisköre körüli téeszelnökök pedig jól képzett, dörzsölt fiúk voltak, akik ezt százszázalékosan kihasználták. Adomák keringenek Kiskőréről: a talajvízszint-vizsgálatok előtt hogyan vitték a téeszekből lajtos kocsikon a vizet a fúrt kutakba, hogy magasabbnak mérjék a talajvízszintet. Valamit pedig Zolinak szeretnék mondani. Nekünk nagyon sokat jelentett a vízügy. Nagyon jól emlékszem, amikor 1940-ben zúgtak a harangok. A Zagyva, amit egyébként át lehet ugorni, ezer hektárakat öntött el. Ez ma már elképzelhetetlen. Azokkal az ökológiai vizsgálatokkal vitázom, amelyek vízszennyezésről beszélnek, holott Kiskörén bizonyíthatóan csökkent a vízszennyezés minden mérési ponton. És, hogy Szolnokon a nyári alacsony vízállás esetében is biztos öntözési lehetőség van, a kiskörei duzzasztónak köszönhető. Bizony elfelejtettük már, hogy gyerekkorunkban apáinkat éjszaka föllármázták, hogy gyerünk a gátra. Ennyit a vizesszakmáról. Ami pedig a vízügyi lobbit illeti, ha eljöttök Szolnokra, azt látjátok, hogy a legmagasabb épület a Kötivizigé. És következik mellette a pártbizottság székháza, akkor tulajdonképpen következik belőle, hogy ez egy nagyhatalom, de voltak olyan időszakok, amikor még ennél is nagyobb hatalom volt.

KIRÁLY ZOLTÁN: Hozzáteszem, hogy az árvízvédelmi szolgálatot egyáltalán nem tulajdonítom szuperhatalmi tevékenységnek. Ez valóban az ország, a nép szolgálata. De Nagymarosról nekem óhatatlanul eszembe jut a vízügyi szuperhatalom minősítés.

HORVÁTH MIKLÓS: Ilyen hatalmak kísérik végig az életünket. Hatalom volt a vasipar, hatalom még ma is az energetikai lobbi, és változatlanul hatalom a nagyvállalat is. Az energetikára fordítottuk az utóbbi tíz évben a beruházási összegek túlnyomó többségét — teljesen hibásan. A nagyvállalat olyanynyira politikai hatalom, hogy hiába jelentjük ki kormányszinten a veszteséges vállalatok leépítésének parancsát, ezt nem tudjuk megvalósítani. 1988-ra 200 milliárd forintot terveztünk a veszteségesek támogatására, de már szeptemberben 215 milliárdnál tartottunk. Ezzel csak konzerválni tudjuk az elavult szerkezetet.

BÖDŐNÉ RÓZSA EDIT: De ez nem a vízügy hibája. Sőt, gondoljuk meg, hogy egyedül a műszaki koncepció, tehát a vízügyi elgondolás volt támadhatatlan, s mégis magának a vízügynek kellett egyben az energetikai célokat is megvédeni.

— A szakma hadakozik, a képviselők döntenek. Szabad-e laikusokra bízni a döntést?

BARCS SÁNDOR: Nagyon sok esetben kell. Olyan esetekben kell, amikor az információk birtokában van a szavazók túlnyomó többsége. Svájcban minden lényeges kérdést fölvetnek

a népnek. Én például azért utazom a svájci légitársasággal, mert a svájci lakosság úgy döntött, hogy hazájukban tilos sztrájkot szervezni. Egyértelmű, hogy ilyen kérdésekben mindenkinek megvan a maga véleménye, ezt ki tudja fejteni, és képes a szavazásra. De egy Bős—Nagymaros ügyében, amikor az információk olyannyira szerteágazók, egyszerűen nem kívánható a lakosságtól a felkészültség. Teljes mértékben a népszavazás mellett vagyok, de csak olyan esetekben, amikor a nép könnyen tud dönteni.

HORVÁTH MIKLÓS: Van egy bölcs mondás: a háború olyan fontos dolog, amit nem lehet csak a tábornokokra bízni.

BARCS SÁNDOR: Clausewitz.

HORVÁTH MIKLÓS: Ha ez így van, akkor érvényes a társadalom egészére is. Ha tehát a társadalmat érinti egy fontos kérdés, akkor azt nem szabad csak a hivatásosakra, csak a szakértőkre bízni.

KARÁCSONYI SÁNDOR: Elemezzük szakmai szempontból a népszavazás értékét. A nagy számok törvénye alapján minden szavazás esetén a számfölöttiség, vagy szám elmossa a szakmai hozzáértést. Ettől függetlenül ebben a kérdésben — ha én lettem volna a kormány — kikértem volna a lakosság véleményét. Annak ellenére, hogy nincs a népszavazásra vonatkozó lebonyolítási törvény. Mód volt rá, hogy szerkesszünk ilyet, volt rá fél évünk.

KIRÁLY ZOLTÁN: A szakemberek két nap alatt kidolgozták volna.

— A demokrácia csomagtervében is szerepel a népszavazási törvény megalkotásának szándéka. Amikor a televízióban láttam, hogy az igazságügy-miniszter fölhívja a figyelmet e törvény hiányára, arra gondoltam, hogy legalább egy tucatnyi képviselő szomorodik el az ország házában éppen erre a csomagtervre gondolva, hisz azt korábban visszautasította az egyik parlamenti bizottság.

KIRÁLY ZOLTÁN: A kormány kétszer nyilatkozott meg a népszavazás dolgában. Egyszer azt mondta, hogy nem támogatja ugyan a népszavazást ebben a kérdésben, de ha a Parlament erről dönt, akkor azt elfogadja. Én akkor azt hittem, hogy maga a kormányzat dobja föl nekünk a labdát: uraim, üssék le. Rá egy hétre azonban visszakozott a kormány, és határozottan

kijelentette, hogy felelőtlenség lenne laikusokra hárítani a döntést.

— Véleményük szerint a tömegtájékoztatás monopóliumával rendelkező kormány miért nem tudta fölerősíteni a vizesszakma érvrendszerét, s miért tűrte el, hogy több lapban a környezetvédők, illetve a beruházást ellenzők aránytalanul több szót kaptak a beruházást pártolóknál?

KARÁCSONYI SÁNDOR: Információm nincs, legfeljebb tippem. Ez a helyzet ugyanis azt sejteti, hogy még a legfelsőbb vezetés sem volt egységes. A kormányzat is válságos periódusokat élhetett meg, melyben egyszer az egyik fél, máskor a másik kerekedett fölül. Nem kívánok kérdésre kérdéssel válaszolni, de hadd kérdezzem meg képviselőtársaimtól és a vitavezetőtől, hogy véleményük szerint miért erőltette a kormány az építkezés befejezését? Miért nem használta ki azt a lehetőséget az a kormányzat, amely egy ésszerű adómódosításra nem tud adni egy fillért sem, hogy a felelősség áthárításával megszabadulhatott volna egy gondtól.

— Ebben a döntésben az munkálhatott, hogy mi még mindig kisnemzeti tudattal vagyunk megverve, és ha külpolitikai szempontból ítéljük meg ezt a problémahalmot, akkor arra kell figyelni, hogy mi — gondolom a kormány megítélése szerint — nem engedhetjük meg magunknak sem a szerződésszegést, sem a szerződés módosítását.

KIRÁLY ZOLTÁN: Hozzátéve a leállítás valódi anyagi hátrányait.

HORVÁTH MIKLÓS: Azt se felejtsük el, hogy 1976-ban Husak és Kádár írta alá az egyezményt.

BARCS SÁNDOR: Jó lenne azért egyszer s mindenkorra elmondani, hogy a negyvenes évek végén azért merült föl a Duna felső magyarországi szakaszának rendezése, mert ez beleillett egy szovjet hadikoncepcióba. Ezért volt az első pillanattól kezdve ez a nagy titokzatosság körülötte. Aztán már nagyonnagyon régen elvetették a szovjetek ezt a koncepciót, de a titkolózás és a terv megmaradt. Igaz, kényes dolog lett volna Csehszlovákiával szerződést bontani, s talán ugyanilyen kényes Ausztriával, amellyel hatalmas világkiállításra készülünk. Mellesleg erről meg fogjuk kérdezni a Parlamentben a hozzáértőket, hogy honnan szerezzük meg rá a pénzt. Nehogy félreértés-

be essünk: nagyon támogatom a világkiállítás ötletét. De nemcsak az osztrák zöldek véleményét ismerem, hanem a szociáldemokrata pártét is. A parlamenti ülés előtt itt járt a párt alelnöke, Fischer úr, aki szorgalmazta nekem, hogy igennel szavazzak, mert egy esetleges szerződésbontás súlyos következményekkel járna a két ország kapcsolatában. Gondolom, ezt nemcsak nekem mondta el. Ne feledjük el, hogy Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes is azt nyilatkozta, hogy mai eszünkkel nem mentünk volna ebbe bele. Tehát kutyaszorítóban volt a kormány, és ezt találta legkevésbé rossznak.

— Befejezésül: a beruházást ellenzők a sztálinista gigantománia emlékművének nevezték a bős—nagymarosi vízerőműrendszert. Önök szerint minek a jelképe ez?

KÁLDI ENDRE: Én ezt nem tekintem gigantomániás cselekedetnek, alkotásnak, másként ítélem meg, mint ott élő ember. Nem ismerem ugyan a tudomány minden álláspontját, de úgy gondolom, a beruházás Szigetköz számára a fejlődés lehetőségét teremti meg. Úgy érzem, hogy a lakosságmegtartó erő növekedni fog ebben a térségben. Az infrastrukturális beruházások megvalósításával pedig a turizmus is nőni fog.

KIRÁLY ZOLTÁN: A beruházás számomra változatlanul jelkép, egy letűnt kurzus szimbóluma, a sztálini modellt kifejező építmény. A sok titkolózás, a színfalak mögötti döntés, az egész folyamat pontosan fejezi ki azt, ami a sztálini modell lényege. Én szeretném komolyan venni ezt a rosszul működő és sok szempontból megkérdőjelezhető összetételű parlamentet is, mert hiszek a parlamentarizmusban, mégpedig egy demokratikus parlamentben. Ezek után nincs okom, és főleg nincs jogom kétségbe vonni a Parlament döntését, és én nem megyek ki az utcára tüntetni pusztán azért, mert mi maradtunk kisebbségben. El kell tehát fogadnunk a Parlament határozatát, ezt magamra nézve kötelezőnek tartom. Ám vállalva még az ellenzékiséget is, a továbbiakban mindent a nyolc pont szellemében kell csinálni, hogy kivédhessük — amennyiben még lehet — az építkezés negatív hatásait. Ennek megfelelően, ha kell, képviselőként is odaállok a tüntetőkhöz, ha addig üzembe akarnák helyezni a berendezéseket, mielőtt a szennyvíztisztító művek el nem készülnek, tehát meg nem valósulnak azok a követelmények, amiket megfogalmaztunk. Ezt az egész Nagymaros-vitát

egy valódi megújulás katalizátoraként is számításba vehetjük, ha valóban hajlandó ezen elgondolkodni a kormány.

KARÁCSONYI SÁNDOR: Úgy érzem, hogy az eredeti döntés a sztálini intézményrendszerre emlékeztet. Ezt mi örököltük, s a parlamenti döntés után az a nagy kérdés, hogy az optimista kicsengések fognak-e érvényesülni, vagy be fog következni az, amit sokan szakmai ismeretek alapján megjósoltak. Háromszáznyolcvanötöd részben felelősnek érzem ezért a sikerért vagy sikertelenségért magam, és le fogom vonni ennek a konzekvenciáját két-három év múlva, ha a kudarc érvényesül, és nem fogom másra tolni a felelősséget, csak saját magamra.

BARCS SÁNDOR: A kudarc nem fog olyan hamar jelentkezni. A gigantománia kifejezéssel Gorbacsov elvtárs is élt, őt idéztem, s nem véletlenül, mert gigantomániásnak tartom a beruházókat. Most olyan szakasz következik el, amelyben a Parlamentnek minden erejét össze kell szedni ahhoz, hogy ellenőrizve legalább azokat a beruházásokat meg tudja követelni, amelyekről az Országgyűlésben döntöttünk. Ennél többet most nem tehetünk. Az ellenőrzést nagyon komolyan kell majd vennünk. Egyébként, ha lesznek káros konzekvenciák, az unokáink és a dédunokáink fognak minket elátkozni.

KIRÁLY FERENC: Ez az építmény egy olyan politikai korszak monumentuma, amelyet nekünk minél hamarabb el kell felejtenünk. Ez az elfelejtés nem azt jelenti, hogy szőnyeg alá söpörjük, és ne gondoljunk többé rá, hanem szent kötelességünk, hogy a számunkra rendelkezésre álló időben olyan jó törvényeket hozzunk, hogy ilyen döntés Magyarországon ne születhessék többet.

HORVÁTH MIKLÓS: Én nagyon remélem, hogy az elmúlt harminc év rossz döntéseinek utolsójával állunk szemben. Remélem azt, hogy ebben a társadalomban olyan demokratizmus fog kialakulni, ami lehetetlenné teszi azt, hogy bármilyen aspektusból a többségi érdekkel szemben létre lehessen hozni ilyen létesítményeket. De azt is remélem, hogy amikor ez a létesítmény teljességében megvalósul, akkor olyanná lesz, hogy Szigetköznek valóban felemelkedést, a Dunakanyar számára egy, a tájba illeszkedő műtárgyat és összességében a sok veszély ellenére minimális környezeti kárt hoz.

BÖDÖNÉ RÓZSA EDIT: Én egy húsz percen túl is zárva tartható sorompót látok és egy óriási nagy felkiáltójelet. Miért? A sorompót úgy értelmezem, hogy egy szakasznak a lezárását jelenti, amit felnyitni újra nem szabad, a felkiáltójelet pedig úgy értem, hogy ez a döntési mechanizmus, az ország-nak ez a megosztottsága, az információk ilyen jellegű gátolása soha többé ne fordulhasson elő.

Függelék

A vízerőmű-rendszerről folytatott vitában — még ma, az újabb aláírásgyűjtés idején — elsősorban nem vízügyi és ökológiai szakemberek, hanem politikusok és politizáló laikusok a partnerek. Ez a nemzeti évődés fölhívja ugyan a figyelmet a társadalmi létezés nyomorúságaira, ám el is takarja a szakmai szempontú haladás útjait. Pedig ezeken az utakon kellene tovább haladnunk, mentve a menthetőt.

Mentve a menthetőt.

A járható út tehát az, ha garanciát kapunk arra, hogy a szennyvíztisztítók mindkét oldalon, időben megépülnek; ha a korszerűtlen és veszélyes csúcsra járatás helyett egy természetbarát üzemmód mellett döntenek az illetékesek; ha valóban megépül — és főleg kellő időben — a megfigyelő- (monitoring-) rendszer.

A természetbarát üzemmód lényege: a merev szabályozású csúcsüzemet fölváltja a természetes vízjáráshoz és ökológiai határfeltételekhez alkalmazkodó finom szabályozási üzemrend — a világszerte elfogadott dinamikus elektromos terheléskövetési koncepció jegyében.

A dolgok közelében téblábolva, ma, 1989. március 7-én, a nyomdai levonat rendezésekor nem tud többet mondani a szerző.

A Szeged — Novum Kft. második kötetével köszönti olvasóit. Várjuk továbbra is az érdekes, értékes könyvötleteket és kéziratokat.

Tervezett kiadványaink:

Horváth Dezső: Klinikai föltámadás
Balogh Tamás: A csengelei tűz (munkacím)
Király Zoltán: Jegyzetek az angol parlamentből

A felsorolt kötetekre előrendelést veszünk fel, és azokat a megjelenés pillanatában utánvéttel postára adjuk.

Postacímünk: Szeged — Novum Kft.
6701 Szeged
Pf. 753

[illegible]

[illegible] követői nem [illegible] annak szimpatizánsai, [illegible] korábbi manipulálói [illegible] tiák szükségesnek a létesítmény [illegible] anszírozóinak, tehát az ország lakosságának [illegible] részletes tájékoztatását." (Südi Bertalan)

„Tegnap nagy taps kísérte Maróthy elvtárs [illegible] mondatát: »Vízlépcsőt és demokráciát!« Csak egyet[len] dologban sántít ez egy picit, Tisztelt Ház, ha [19]77-ben Magyarországon demokrácia van, akkor ma [ne]m vitázunk a vízlépcsőről. S hogy évtizedekig nem [vo]lt demokrácia, ebben szerepe van itt, ebben a te[re]mben ülők jelentős részének is." (Király Zoltán)

Szeged—Novum Kft.

Dlusztus Imre VÍZLÉPCSŐD

DLUSZTUS IMRE

vízlép csőd

